

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VAKF VE İBTİDANIN TEFSİRE ETKİSİ

(Nesefi Bağlamında)

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İrfan Çakıcı

Hazırlayan

İdris YİĞİT

KARAMAN – 2020

ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	1/1

TEZ BAŞLIĞI VAKF VE İBTİDÂNIN TEFSİRE ETKİSİ (Nesefi Bağlamında)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 21/01/2020

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi İrfan ÇAKICI

Üye : Doçent Dr. Muhammed ERSÖZ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Duran Ali YILDIRIM

Üye : .....

Üye : .....

İmzası

(Handwritten signatures in blue ink)

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 26/12/2019 tarih ve 59/984 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: ..... **Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL**
Enstitü Müdürü

Mühür
İmza

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ÖZET.....	X
ABSTRACT	XI
GİRİŞ	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
1.1. EBU'L-BEREKÂT EN-NESEFÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	14
1.1.1. YAŞADIĞI DÖNEM.....	14
1.1.1.1. Siyasi Durum.....	14
1.1.1.2. Sosyal ve İlmî Durum.....	16
1.1.2. HAYATI.....	17
1.1.2.1. Doğumu ve Hayatı.....	17
1.1.2.2. Vefatı	18
1.1.3. İLMİ HAYATI.....	18
1.1.3.1. İlmî Yolculukları	18
1.1.3.2. Hocaları ve Öğrencileri	19
1.1.3.3. Akidesi ve Fıkhi Mezhebi	19
1.1.4. ESERLERİ	19
1.1.4.1. Fıkha Dair Eserleri	19
1.1.4.2. Usul-ü Fıkha Dair Eserleri.....	22
1.1.4.3. Kelama Dair Eserleri	22
1.1.4.4. Tefsire Dair Eseri	23
1. 2. MEDÂRİKU'T-TENZÎL VE HAKÂİKU'T-TE'VÎL'İN ÖZELLİKLERİ VE KAYNAKLARI	24
1.2.1. Yazılış Gayesi.....	24

1.2.2. Haşiyeleri.....	25
1.2.3. Muhtasarları.....	25
1.2.4. Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar.....	25
1.2.5. Tefsirin Özellikleri	27
1.2.6. Medâriku't-Tenzîl'in Tefsir Kaynakları	27
1.2.7. Medâriku't-Tenzîl'in Kıraât Kaynakları.....	29
1.2.7.1. Kıraât İmamları	29
1.2.7.2. Kıraât İmamlarıyla İlgili Kullandığı Remzler	30
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
VAKF VE İBTİDÂ	31
2.1. VAKF	31
2.1.1. Vakf Kelimesinin Etimolojik Anlamları	31
2.1.2. Vakf Kavramının Terim Anlamı	33
2.1.3. Vakf Kavramına Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar.....	35
2.1.3.1. Kat'	35
2.1.3.2. Sekt.....	38
2.2.İBTİDÂ	38
2.2.1. İbtidâ Kavramına Anlam Yakınlığı Olan Terimler	40
2.2.1.1. İsti'naf	40
2.3. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN DAYANAĞI.....	41
2.3.1. Bu Alanda Yazılmış Eserler.....	43
2.4. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN ÖNEMİ	46
2.5. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN GAYESİ.....	49
2.6. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ	50
2.6.1. Nahiv İlmi ile Olan İlişkisi	50
2.6.2. Tefsir İlmi ile Olan İlişkisi	51
2.6.3. Kıraât İlmi ile Olan İlişkisi.....	52
2.6.4. Meani İlmi ile Olan İlişkisi.....	54
2.6.5. İslam Hukukuyla İlişkisi.....	55

2.6.6. Kalam İlmi ile Olan İlişkisi	56
2.7. VAKF İŞARETLERİ	57
2.8. VAKF ÇEŞİTLERİ	63
2.8.1. Âlimlere Göre Vakf Çeşitleri	64
2.8.2. Lafız ve Mana Yönüyle Vakf Çeşitleri.....	67
2.8.2.1. Vakf-ı İhtiyari.....	67
2.8.2.1.1. Tam Vakf.....	67
2.8.2.1.2. Kâfi Vakf.....	68
2.8.2.1.3. Hasen Vakf.....	68
2.8.2.2. Vakf-ı Izdırari.....	68
2.8.2.2.1. Vakf-ı Kabih.....	69
2.8.3. Yapılış Amacı Bakımından Vakf Çeşitleri.....	72
2.8.3.1. Vakf-ı Gufrân	72
2.8.3.2. Vakf-ı İhtibari.....	73
2.8.3.3. Vakf-ı Cibril	73
2.8.3.4. Vakf-ı Nebi.....	74
2.8.3.5. Vakf-ı İntizari	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	75
MEDÂRİKU'T-TENZİL VE HAKÂİKU'T-TE'VİL ADLI ESER BAĞLAMINDA VAKF VE İBTİDÂ	75
3.1. YAPILIŞ AMACI BAKIMINDAN VAKF ÇEŞİTLERİ	75
3.1.1. Vakf-ı Tam Yapması.....	75
3.1.2. Vakf-ı Lazım Yapması	76
3.1.3. Vakf-ı Muanaka (Tecâzûp veya Murâkebe) Yapması.....	77
3.1.3.1. Vakf-ı Muanakanın İki Durumuna Göre Âyeti Tefsir Etmesi.....	78
3.1.3.2. Vakf-ı Muanakada Tercih Yapması	79
3.1.4. Vakf-ı Hasen Yapması	80
3.1.5. Vakf-ı Izdirari Yapması.....	80
3.1.6. Vakf-ı Caiz Yapması.....	81

3.2. HATALI VAKF VE İBTİDÂNIN MANAYA OLUMSUZ ETKİSİ	82
3.2.1. Sıfat-Mevsuf Arasını Ayırmamak İçin Vakıf Yapmaması.....	83
3.2.2. Mübteda İle Haberin Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması.....	85
3.2.3. Gayrı Câzım Şart İle Cevabını Ayırmamak İçin Vakfın Yapılmaması	86
3.2.4. اِنَّ ve Haberinin Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması	87
3.2.5. Atıf-Matuf Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması.....	88
3.2.6. Hâl İle Zü'l-hâl'in Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması.....	90
3.2.7. Zarfı Zaman İle Müteallakı'nın Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması	91
3.2.8. Harfi Cer İle Müteallak'ını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması.....	92
3.2.9. Kasem İle Cevabını Ayırmamak İçin Vasl Yapması.....	93
3.2.10. Emir Ve Cevabını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması.....	94
3.3. KIRAÂT İMAMLARINDAN RİVÂYET ETTİĞİ VAKF VE İBTİDÂ	95
3.4. ÂYETİN DURUMUNA GÖRE VAKF, VASL VE İBTİDÂ YAPMASI.....	103
3.4.1. Sıfat Mevsuf Olmadığını Belirtmek İçin Vakf Yapması.....	103
3.4.2. Harf-i Cerin Müteallakının İhtilafından Dolayı Vasl ve Vakf Yapması	103
3.4.3. İtikatla İlgili Âyetlerde, Vakf ve Vasl'a Göre Tefsir Yapması	104
3.4.4. Kavlin Mekulunun Durumuna Göre Vakf Yapması.....	105
3.4.5. ما Nafiyenin Durumuna Göre Vakf ve Vasl Yapması	106
3.4.6. Vakf'tan Sonra İsti'nafı Belirtmesi	106
3.4.7. Vakf Ve İbtidâ Konusunda Okuyanı Muhayyer Bırakması	107
3.4.8. Âyetin Tefsirine Göre Vakf ve İbtidâ Yapması.....	108
3.4.9. Sebep Bildirmeden Vakf ve İbtidâ Yapması	109
3.4.10. Âyetler Arası Münasebeti Korumak İçin Vakf Yapmaması.....	109
3.4.11. Takdir Edilen İraba Göre Vakf ve Vasl Yapması.....	110
3.4.12. Vakf ve İbtidâ Durumuna Göre Âyeti Tefsir Etmesi	111
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	115

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celalühü
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
ö.	: Ölümü
thk.	: Tahkik
tsz.	: Tarihsiz
y.y.	: Yayın yeri yok
r.a.	: Radıyallahu anh
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
m.	: Milâdî
s.	: Sayfa
A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
E.Ü.	: Erciyes Üniversitesi
F.Ü.	: Fırat Üniversitesi
HÜİFD	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
N.E.Ü	: Necmettin Erbakan Üniversitesi
S.D.Ü.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Y.Y.Ü.	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından insanların dünya ve âhîret mutluluğunu temin etmek için indirilmiştir. Bu mutluluğun elde edilmesi, gönderilen bu kitabın doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Kur'ân-ı Kerîm, son dinin kitabı olup, kendisinden sonra onun yerini alabilecek başka bir kitap nâzil olmayacağından dolayı İslâm dünyasında en fazla incelenen ve üzerinde araştırma yapılan İlâhî bir mesajdır. İndiği ilk günden günümüze kadar gerek mushaflarda gerekse zihinlerde muhafaza edilen ve hiçbir tahrife uğramadan bize ulaşan, okunmasıyla ibadet edilen, kurallarıyla iki cihan saadetinin amaçlandığı İlâhî bir kitap olduğunu, ilmi ve itikadî eserlerimizden öğrenmekteyiz. Öte yandan İslâmî ilimlerin hepsinin doğrudan veya dolaylı olarak Kur'an-ı Kerîm ile ilintili olduğu hatırdan çıkarılmaması gereken bir gerçektir.

Kur'an-ı Kerîm, İslâmî hayatı bütün yönleriyle kuşatan prensipler ihtiva etmesi sebebiyle fitrat ve kişiliğe uygun yaşama biçimini ve bu hayatın sırat'ı müstakim üzere en üst düzeyde nasıl yaşanabileceğini öğretir. Bu açıdan bakıldığında; Kur'an-ı Kerîm'in sunduğu hayat tarzını anlayabilmek için konularına vakıf olmak gerekir. Bu da Kur'an-ı Kerîm üzerinde düşünmeyi ve anlamak için çaba harcamayı gerektirir. İşte bu noktadan hareketle İslâm âlimleri Kur'an-ı Kerîm'i iyi bir şekilde anlayabilmek ve bu hususta maharet kesbedebilmek için çalışmalar yapmış ve Kur'an ilimleri diye bilinen büyük bir külliyat ortaya çıkarmışlardır. Vakf ve ibtidâ ilmi de bu külliyatın içerisinde olup hem kiraât hem de anlam boyutunu en iyi şekilde tesbit etme ve âyetlerde kastedilen mananın elde edilmesi hususunda çok mühim bir alan oluşturmuştur.

Vakf ve ibtidâ ilmi konusunda her ne kadar ilk zamanlar Kur'an-ı Kerîm'de işaretleri olmasa da kaynaklarda yer alan bilgilere göre bu ilmin başlangıcının Kur'an-ı Kerîm'in ilk okuyucusu olması münasebetiyle Resul-i Ekrem zamanına kadar gittiğini görüyoruz. Bu konuya ilk dikkat edenin Hz. Peygamber olduğu ve huzurunda buna dikkat etmeyi te'dip

ettiğini rivayetler bize aktarmaktadır. Cezeri, hocalarının kendilerine vakf yapılacak yerleri parmaklarıyla gösterdiği ve vakf ve ibtidâ bilmeyenlere kıraât icazetinin verilmediğini eserlerinde kaydetmektedir. Bu da her ne kadar te'lif süreci hicri ikinci asrın başlarına kadar gitse de, öncesinde bu ilmin sözlü ve uygulamalı olarak aktarıldığını göstermektedir. Bu yüzden, Kur'an-ı Kerîm okuyanların ve özellikle hafızların dikkat etmesi gereken hususlardan bir tanesi manaya uygun yerde durmak ve yine manaya en uygun yerden başlamak manasına gelen vakf ve ibtida ilmi'ne riâyet ederek Kur'an-ı Kerîm'i tilavet etmesidir. Çünkü bu en çok ihmal edilen konulardan bir tanesidir. Zira vakf ve ibtidâ ilmini bilmek Kur'an-ı Kerîm'in edasının keyfiyetinde büyük önem taşır. Diğer bir ifadeyle manaların birbirine karışmaması ve âyetlerin yanlış anlamlandırılmasının önüne geçebilebilmesi için bu ilmi bilmek büyük bir önem taşır.

Vakf ve ibtidâ hakkında müstakil eserler yazılmış olmakla beraber bu ilim tefsir ve kıraât kaynaklarında da kendisine bolca yer bulmuştur. Zira Kur'an-ı Kerîm âyetlerini doğru anlama, anlam kargaşasını giderme ve âyetlerde ifade edilmek istenen manayı en güzel şekilde anlama hususu vakf ve ibtidâ ilmini bilmekle mümkündür. Ebu'l-Berekât en-Nesefî de diğer pek çok müfessir gibi vakf ve ibtidâ ilminden istifade etmiştir. Bizim de bu tezdeki hedefimiz Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin tefsirinde vakf ve ibtidâ ilminden nasıl istifade ettiğini ortaya koymak olacaktır. Bu sebeple çalışmamızı, "Vakf ve İbtidâ'nın Tefsire Etkisi (Nesefî Bağlamında)" olarak isimlendirdik.

Çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konu ve yöntemini belirttik. Birinci bölümde müellifin yaşadığı dönemi, hayatını ve eserlerini inceledik. İkinci bölümde vakf ve ibtidâ ilminin genel hatlarını ve tarihi seyrini ele aldık. Üçüncü bölümde ise Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin *Medârikü't-Tenzîl* isimli tefsiri özelinde vakf ve ibtidânın tefsire etkisini inceledik.

Çalışmamımızın her aşamasında değerli görüş ve katkılarıyla bizlere destek veren başta danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi İrfan ÇAKICI hocama, ders döneminde görüşlerinden fazlasıyla istifade ettiğim Dr. Öğr. Üyesi Duran Ali YILDIRIM hocama ve tezimi inceleme zahmetinde bulunan diğer hocalarıma en kalbi duygularla teşekkür etmeyi borç bilirim.

ÖZET

Vakf ve ibtidâ ilminin Kur'an-ı Kerîm ilimleri içinde önemli bir yeri vardır. Bunun sebebi hem Kur'an-ı Kerîm'in kıraâtı hem de manasıyla ilgili olmasıdır. "Mananın tamam olduğu yerde nefes almak için durmak" anlamına gelen vakf ile "mana bütünlüğüne uyarak uygun yerde başlama" anlamına gelen ibtidâ ilminin, Kur'an-ı Kerîm tefsirinde murat edilen manaların elde edilmesinde fazlaca etkisi olduğu aşikârdır. Hakkında müstakil teliflerin yapıldığı döneme kadar sözlü olarak aktarılan vakf ve ibtidâ ilmini bilmeyenlere kadim ulemanın kıraât icazeti vermediklerini eserlerimiz kaydeder. Zira doğru tatbik edilmediği zaman mananın değişmesine veya bozulmasına sebep olabilmektedir.

Kıraât ilmi için olduğu kadar, Kur'an-ı Kerîm tefsiri için de önemli olan vakf ve ibtidâ ilmi, Kur'an-ı Kerîm tefsirinde sahih itikadın oluşması, hükümlerin sağlam bir şekilde tespit edilmesi, doğru mananın ortaya konulabilmesi gibi birçok hususta önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda vakf ve ibtidâ ilminin âyetlerin anlamı ile olan irtibatı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle konuyla alakalı kavram ve yapılan tasnifler ele alınmış ardından vakf-ibtidâ ilminin önemi ve anlam üzerindeki etkin rolü örnek âyetlerle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakf, İbtidâ, Tefsir, Medarik, Nesefi.

ABSTRACT

The “vakf” and “ibtidâ” have an important place among the sciences related to the Holy Quran. The reason for this is that it is related both to the Qur’an reading and its meaning. It is obvious that the vakf which means stopping to breathe where the meaning is completed and ibtidâ, which means starting at the appropriate place by following the integrity of the meaning, has a significant effect on the interpretation of the Holy Quran and in obtaining the meaning of the Holy Quran. Our works record that the ancient scholars do not give the Quran recitation permission to those who do not know the vakf and ibtidâ knowledge, which were transferred orally until the period when the individual royalties were made. Because if not applied correctly, it can cause the meaning to change or deteriorate.

The vakf and ibtidâ, which is important for the Qur'an's exegesis as well as the Qur'an reading, are important in many aspects such as the formation of authentic creed in the Quran's exegesis, the determination of the provisions in a solid way, and the right meaning. In this study, the relationship between the knowledge of the vakf and ibtida with the meaning of the verses was tried to be revealed. In this context, firstly relevant concepts and classifications have been discussed, and then the importance of Vakf-Ibtida science and its effective role on meaning has been examined with sample verses.

Key Words: Vakf, İbtidâ, Tafsir, Medarik, Nesefî.

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tarih boyunca müslüman bilginler Hz. Peygamber ve sahâbe devrinde oluşan ilmi kazanımlar çerçevesinde Allah'ın yüce kelimasının doğru bir şekilde anlaşılması için büyük gayret göstermiş, bu çerçevede birçok eser te'lif etmişlerdir. Gerek kıraât ilmi gerekse tefsir ilmiyle iç içe olan vakf ve ibtidâ ilmi de Kur'an-ı Kerîm'in hem doğru okunması hemde kastedilen manaların doğru anlaşılması için çok önemlidir. Özellikle Kur'an-ı Kerîm tefsirinde sahih itikadın belirlenmesi, dini hükümlerin sağlam biçimde tesbiti, Allah'ın muradının doğru bir biçimde ortaya konulma çabası, sağlıklı haberin ortaya çıkarılması ve bilgilerin doğru olan kaynağa kanalize edilmesi gibi birçok açıdan da önemli role sahiptir. İşte bizde buradan yola çıkarak çalışmamızın konusunu Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil* adlı eseri bağlamında vakf ve ibtidânın tefsire etkisini ortaya koymaya çalıştık.

Bizim bu çalışmadaki amacımız, Vakıf ve ibtida ilminin önemi ile Nesefî'nin tefsirinde vakf ve ibtidâ ilminden nasıl istifade ettiğini ortaya koymak olacaktır. Bu sebeple tezimizi, “Vakf Ve İbtidânın Tefsire Etkisi (Nesefî Bağlamında)” olarak isimlendirdik. Çalışmamız, vakıyâ tesbite yönelik bir araştırmadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kısa, özlü ve kolay anlaşılır bir Arapça ile müfessirimizin kaleme aldığı eser bir dirâyet tefsiridir ve vakf ve ibtidâ ilmi ile çok ilintili olan gramer ağırlıklıdır. O yüzden âyetlerin dil yönünden tahliline çokça yer vermiştir. Tefsirde vakf ve ibtidâ ilminin daha çok gramer yönünden ele alınıp, bu açıdan yaklaşıldığı çokça görülür. Bunun yanında vakf çeşitlerini, kıraât imamlarından rivayet ettiği ve farklı sebeplerden dolayı yaptığı vakıflara yer verir. Dolayısıyla yaptığımız çalışmada tefsirimizde vakf ve ibtidâ ilmiyle ilgili atıfların yapıldığı yerlerin genelini ele aldık. Vakf yapıldığını söyleyip, sebep bildirmediği yerleri ise, bir kanaât oluşturacak kadar örnek verdik. Eserin anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşündüğümüz için, bu çalışmada tümden gelim metodunu kullanarak vakf ve ibtidâ ilminin Kur'an-ı Kerîm tefsirine etkisini ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışma esnasında *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil* isimli eserin, Dâr-ı İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut, Yusuf Bedîvî tahkikli nüshasının 6. baskısı esas alınacaktır. Meâl olarak Diyânet işleri Başkanlığı ile Diyânet Vakfı'nın meâllerinden istifâde edilmiştir. Âyetlere arapça yazılıp meâl verildikten sonra müfessirin vakf ve ibtidâ ile ilgili görüşü nakledilmiştir. Herhangi bir sebepten ötürü vakf yapılan, ancak ortaya çıkabilecek muhtemel mana hakkında görüş belirtmeyip sadece vakf yaptığı yerlerde de, muhtemel manayı arap dili kurallarına bağlı olarak vermeye çalıştık. Neseî eserini itikadi olarak Zemahşerî'nin Keşşaf'ına ve Beydavi'nin tefsirine cevap niteliğinde telif ettiği için, çalışmamızın ilgili bölümlerinde Zemahşeri ve Beyzavi'nin görüşlerine de yer vermeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. EBU'L-BEREKÂT EN-NESEFÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1.1. YAŞADIĞI DÖNEM

Bu başlık altında Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin genel anlamda tefsir, özelde ise vakıf ve ibtidâ ilmine vukufiyetini kavramak maksadıyla yaşadığı dönemin özelliklerini, yetişme biçimini, ilmi ve ahlâki kişiliğini etraflıca inceleyerek hakkında bilgi vereceğiz. Bu sebeple ilk olarak Nesefî'nin yaşadığı dönemi izah edeceğiz. Ardından Nesefî'nin ilmi kişiliğini izah ederek tefsir ilmine olan vukufiyetini ortaya koymuş olacağız.

1.1.1.1. Siyasi Durum

Nesefî'nin doğduğu yıllar, Abbasi devletinin Bağdat ve çevresindeki birkaç beldenin dışında herhangi bir siyasi hükmünün kalmadığı bir döneme rast gelmektedir. Bağdat ve çevresinin dışındaki yerlere ise dini olarak hükmü geçip siyasi olarak herhangi bir yaptırım gücü kalmamıştır. İslam âlemi ise birbiriyle savaşmakla meşgul ve genişlemeye çalışan küçük devletlere ayrılmıştır. Bu durum Nesefî'nin yetişme çağlarının çok sıkıntılı dönemler olduğunu göstermektedir. Zira böyle dönemler devlet otoritesinin sarsıldığı, halk arasında tedirginliğin hâkim olduğu, ekonomik ve bilimsel çalışma ve gelişmelerin sekteye uğradığı zaman dilimleridir.

Nesefî'nin doğup yetiştiği Bağdat ve çevre memleketlerin o dönemki durumunu şu şekilde özetlemek mümkündür: Bağdat çeşitli küçük devletler tarafından ele geçirilmek istenmektedir. Bunların en başında Harzemşahlar gelmektedir. İlk zamanlar halifeyi ordularıyla ve mallarıyla himaye eden bu imparatorluk, Alâuddin Muhammed Harzemşah döneminde hilafeti Abbasilerden almak için Bağdat'a yürümek istediysede de yoğun kış şartları ve Moğol hücumları yüzünden geri dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü Cengiz Han'la da

çekişme yaşayan Harzemşahlar Cengiz Han tarafından sıkıntılı dönemler geçirmektedirler. Cezire, Mısır ve Suriye'nin büyük bir bölümü ise Salahaddin Eyyübi'nin haleflerinin yönetimi altında idi. Suriye ve Filistin'de bulunan Haçlıların küçük devletlerinin tehditlerine rağmen bunlar da kendi aralarında çekişmeler ve savaşlarla meşgul idiler. Bütün bunlar (ö. 617/1220) moğollara İslam devletlerine hücum etme fırsatı doğurdu. Hicri 658'de Bağdat'a kadar ulaşıp burayı harap ederler.¹

Bunun öncesinde ise Cengiz Han Çin seferinde idi, Harzemşah Cengiz Han'ın elçilerini öldürünce bu defa yönünü İslâm beldelerine çevirdi.² Önce Türkistan, buradan Maverannehr bölgesine girdi. Mescidleri ve medresleri yıkıp kitapları ateşe verdiler. O dönem ilim ve kültür şehirleri olan Semerkant, Belh ve Nesefi'nin şehri olan Buhara'yı yakıp yıktılar. Hatta Buhara'nın bir dönem harap kalıp şehirde kimsenin yaşamadığını tarih kitapları kaydeder. Daha sonra Irak sınırına dayandılar. Bu savaşlarda tarihte eşi benzerine az rastlanır katliamlar yaptılar. Girdikleri şehirlerde kadın çocuk demeden herkesi öldürüp yağma yaptılar. İhtiyacı olanı alıp ihtiyacı olmayan her şeyi yakıp yıktılar. En fazla camileri yaktılar.³ Bağdat'ı 656/1258 senesinde ele geçiren moğollar, bütün camileri, sarayları ve kütüphaneleri yakıp yıktılar. Bütün insanları kılıçtan geçirip yaklaşık beş asırlık birikimin sonucu olan bütün kitapları yaktılar. Bu moğol ilerlemesi (658/1260) senesinde Emîr Kutuz tarafından Aynicâlût savaşında durduruluncaya kadar devam etti.⁴

İşte imam Nesefi büyük yıkımların ve sıkıntıların yaşandığı bir dönemde yaşadı. Müslüman ve Hıristiyan kaynakların ittifak ettiği bu felâket hakkında, bizzat moğollara

---

¹ Hasan İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslam es'Siyasi ve'd-Dini ve's-Sekafi ve'l-İctimai*, Daru'l-Ceyl, Beyrut-1996, IV/120-130.

² İbnu'l-Esir, Ebü'l-Hasen İzzüddin Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kamil fi't-Tarih*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-2003, X/399; *Tarihu'l-İslam*, IV/120-130.

³ Muhammed Hudari Beg, *Muhadaratu Tarihi'l-Ümemi'l-İslâmiyye* (thk. Şeyh Muhammed Osmanî), Daru'l-Kalem, Beyrut-1986, s. 533-543.

⁴ İbni Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşi el-Basri, *el-Bidaye ven-Nihaye*, Mektebetu'l-Maarif, Beyrut-1988, XIII/245-260; *Tarihu'l-İslam*, IV/120-130.

yüksek memur olarak hizmet eden âlimler de aynı görüşü belirtmişlerdir. Nitekim çağdaş Moğol tarihçisi Cüveynî istilânın büyük tahribat ve katliamlarını saydıktan ve 1260 (658) da Buhara ve Semerkant'ta girişilen bazı imâr işlerini kaydettikten sonra şehir ve köylerin bir kaç defa yağma, tahrip ve katloluğunu ve "kıyamete kadar nesiller çoğalsa bile eski nüfusun onda birine çıkamayacağını" yazar. Başka bir yerde de "bir kimse bunları yazmak isterse uzun zamana ve emeklere ihtiyaç hâsıl olacak ve yine de bunları kaleme almak mümkün olamayacaktır"⁵ şeklindeki sözleri vahşetin vehametini ortaya koymaktadır. İbni Esir o dönemi şöyle anlatır: "Bu konuyu yazmaya elim varmıyor. Müslümanların çektiği bu sıkıntıları, bu zorlukları yazmak kime kolay gelebilir! Şâyet bir insan "Hz. Âdem'den beri insanlık böylesini görmedi" derse yalan söylemiş olmaz."⁶

1.1.1.2. Sosyal ve İlmî Durum

Mâverâünnehir'in hangi şehir ve bölgeleri kapsadığı konusunda bilgi veren Arap coğrafyacılarından İstahrî güneyde Ceyhun nehriyle sınırlanan bölgenin Buhara, Semerkant, Soğd toprakları, Üsrûşene (Usrûşana), Şâş (Taşkent), Fergana, Keş (Kiş), Nesef (Nahşeb), Sagāniyân (Çagāniyân), Huttal (Huttalân), Tirmiz, Guvâziyân, Ahsîkes, Hârizm, Fârâb, İsbîcâb, Talas, İlak ve Hucend'i kapsadığını ifade etmektedir. Mâverâünnehir'de yetişen pek çok âlim ve sanatçı İslâm dünyasında bilim, kültür, felsefe ve sanatın gelişmesine ciddi katkılarda bulundu. Muhaddis Buhârî (ö. 256/870) ve Dârimî (ö. 255/869), müfessir Dahhâk b. Müzâhim (ö. 105/723), kelâmcı Mâtürîdî (ö. 333/949), fakih Ebü'l-Leys es-Semerkandî (ö. 373/983) bunlardan sadece birkaçıdır.⁷

İslâm Medeniyetinin başlıca kültür ve ilim merkezlerinden biri olan Buhara Sâmânîler, Karahanlılar, Selçuklular ve Harzemşahlar zamanında büyümüş, şehirde eğitim ve kültür gelişmişti. Şehir halkı çalışkan, kültür ve sanata düşkün, ilim adamlarına çok hürmetkâr idi.

⁵ Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul-1969, s. 405.

⁶ İbnu'l-Esir, *el-Kamil*, X/399.

⁷ Özgüdenli, Osman Gazi, *D.İ.A.*, T.D.V., XXVIII/177-180.

Buhara'yı saraylar, köşkler, medreseler, câmiler süslemiş, bahçeler, kanallar her tarafı sarmış idi. Cengiz Han 1220 (617)'de şehri şiddetle muhasara etti. Sekiz günlük muhasaradan sonra şehir düştü. Cengiz kale ve şehrin yakılmasını emretti. 12 günde yangın ve petrol makineleri ile câmileri, sarayları yaktı ve yıktılar, Kur'an-ı Kerim'leri ve kitapları hendeklere attılar.⁸

İmam Nesefî de, önceden büyük bir ilim ve kültür merkezi iken istilâdan sonra ictimâî, iktisâdî ve ilmi hayatın söndürüldüğü bir dönemde bu bölgede yetişmiş değerli bir âlimdir. Moğol istilasının hemen akabinde ve siyasi çalkantılarla sarsılan bir devrede yetişmiştir. Bu durum ise bölgede İslâm'ın ve ilim merkezlerinin ne derece köklü olduğunun açık bir göstergesidir.⁹

1.1.2. HAYATI

1.1.2.1. Doğumu ve Hayatı

İmam, fakih, kelamcı, usûlcü ve müfessir Hafızuddin Abdullah b. Ahmet b. Mahmud en-Nesefî Ebu'l Berekat, ilmiyle âmil olan zahid âlimlerden biridir.¹⁰ Buhara yakınlarındaki Necef/Nesef şehrinde doğdu (klasik kaynaklarda Nahşeb diye de anılır).¹¹ Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler vardır. Muhammed Şefik Girbal başkanlığında bir komisyon tarafından hazırlanan *el-Mevsuatu'l-Arabiyyatu'l-Muyessere* isimli arapça bir ansiklopedi de beyan edildiğine göre h. 630/1232 tarihinde dünyaya gelmiştir.¹² Başka kaynaklarda ise, Hanefî fukahâsından Şemsüleimme el-Kerderî'nin (ö. 642/1244) talebesi olduğu dikkate alınarak, muhtemelen hicrî yedinci yüzyılın ilk çeyreğinde (ö. 620/1223 yılı civarında)

⁸ Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul-1969, s. 406

⁹ Önder, Mustafa Kemal, *Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin Kırâattaki Yeri* (Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta-2002, s. 6.

¹⁰ Zirikli, Hayruddin, *el-A'lam Kamusu Teracim*, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, Beyrut, Lübnan, 2002, IV/67.

¹¹ Hamevi, Yakut b. Abdullah, *M'ucemu'l-buldan* (thk: Ferid Abdulaziz el-Cüdi), Daru'l-Kutubu'l İlmiye, trs, V/329.

¹² Komisyon, *el-Mevsuatu'l-Arabiyyatu'l-Muyessere*, Daru'l-ihya et-Turasi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan 2009, II/ 1833.

dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.¹³ Kaynaklarda genel olarak hocaları, eserleri ve öğrencilerinden bahsedilir. Ebu'l-Berekât en-Nesefî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Abdissettâr el-Kerderî, Hamîduddin ed-Darîr Ali b. Muhammed er-Râmîtinî el-Buhârî ve Bedrüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Abdilkerim el-Kerderî (ö. 642/1244)'den ders okumuştur. İmam Muhammed (ö. 189/805)'in ez-Ziyâdât'ını Ahmed b. Muhammed el-Attâbî (ö. 586/1190)'den okuyarak ondan rivâyette bulunmuştur.¹⁴

Müellif, Nesef'te yetişen birçok âlim arasında mümtaz bir mevkiye sahip olup fıkıh, fıkıh usûlü, kelam, hadis ve tefsîr sahaslarında önemli bir yere sahiptir. Yazdığı eserler yanında müderrislik yapmak suretiyle birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bazıları onu “Mezhepte Müctehidlerin sonuncusu” olarak taltif etmektedirler. Bu da onun fıkıh sahasındaki yetkinliğini göstermektedir.¹⁵

1.1.2.2. Vefatı

Nesefî'nin hayatı hakkındaki bilgiler çok az olduğu için vefatıyla ilgili de ihtilafli iki tarih zikredilmektedir. Hicri 701 ve 710 tarihleri vefat tarihi olarak zikredilse de Nesefî bereketli bir ömür geçirmiş ve kaynaklarda farklı tarihler verilmekle birlikte Bağdat seyahatinin dönüşünde İzec'de 710/1310 yılında vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.¹⁶ Hicri 710 senesinde Bağdat'ta bulunduğu ikinci rivâyet daha kuvvetlidir.¹⁷

1.1.3. İLMİ HAYATI

1.1.3.1. İlmî Yolculukları

Ebu'l-Berekât'ın (ö. 710/1310) seyahatleri hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur.

Ancak bir Bağdat seyahatından bahsedilmektedir. Buraya gidiş tarihi hakkında da kesin bilgi

¹³ Bedreddin Çetiner, *Ebü'l-Berekât en-Nesefî ve Medârik Tefsîri*, İstanbul 1995, s. 30; Murteza Bedir, “Nesefî”, *DîA*, XXXII, 567.

¹⁴ Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, Mısır-1976, I/304.

¹⁵ Leknevi, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, s.102; Zehebi, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, I/304.

¹⁶ Leknevi, *Fevâidu'l-Behiyye*, s.102.

¹⁷ Kutluboğa, Kasım, es-Sodoni Ebu'l-Fida, *tacu't-teracim*, Daru'l-Kalem, Beyrut- t.y, s.174.

yoktur. 700 (1300) yılında Bağdat'a geldiği ve burada *el-Hidâye*'yi şerhettiği kaydedilmektedir. Vefatının Bağdat dönüşü olmasına bakılarak buraya olan seyahatinin 710 (1310) yılına yakın senelerde olması muhtemeldir.¹⁸

1.1.3.2. Hocaları ve Öğrencileri

Ebu'l-Berekât en-Nesefî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Abdissettâr el-Kerderî (ö. 642/1244), Hamîduddin ed-Darîr Ali b. Muhammed er-Râmîtinî el-Buhârî (ö. 666/1267) ve Bedrüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Abdilkerim el-Kerderî'den ders okumuştur. İmam Muhammed (ö. 189/805)'in ez-Ziyâdât'ını Ahmed b. Muhammed el-Attâbî'den okuyarak ondan rivâyette bulunmuştur.¹⁹

Ebu'l-Berekat Nesefî birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bunlardan en meşhurları da Mecmeü'l-Bahreyn müellifi Muzafferuddin b. es-Sâ'âtî (ö. 694/1294) ve Hidâye Şârihlerinden olan Hüsameddin el-Hüseyn b. Ali b. Haccâc es-Sıgnâkî (ö. 714/1314)'dir.²⁰

1.1.3.3. Akidesi ve Fıkhi Mezhebi

Ebu'l-Berekât akide olarak maturidî mezhebini benimsemiştir. Bunu da tefsirinde yeri geldiği her bölümde Maturidî'nin (ö. 333/944) sözlerinden istişhatta bulunmasından anlıyoruz.²¹ Aynı zamanda fıkhi olarak da hanefî mezhebine mensubtur.²²

1.1.4. ESERLERİ

1.1.4.1. Fıkha Dair Eserleri

El-Mustasfa: Ebu'l-Kasım Muhammed ibn Yusuf es-Semerkindî (ö. 556/1161)'nin *el-Fıkhu'n-Nâfi'* adlı kitabının şerhidir. Nesefî dibacede eserini, hocaları Kerderî ve Darîr'in

¹⁸ Leknevi, *Fevâidu'l-Behiyye*, s.102. Kutluboğa, *tacu't-teracim*, s.174.

¹⁹ Çetiner, Bedreddin, *Ebu'l-Berekât en-Nesefî ve Medârik Tefsiri*, İstanbul,1995,s.28-29.

²⁰ Leknevi, *Fevâidu'l-Behiyye*, s.102.

²¹ Ebu'l-Berekat en-Nesefî, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil* Daru İbn-i Kesir, Beyrut, 2013, II/38,139, I/322.

²² Nesefî, *Medarik*, I/643, II/234, III/318.

derslerinde aldığı notlara daha önce yazılmış geniş eserlerden alınan bilgileri ekleyerek oluşturduğunu yazar. Ferağ kaydında da “allâme” ifadesiyle Kerderî’yi, “şeyh” veya “üstat” tabiriyle Hamîdüddin ed-Darîr’i ve el-Mebsût ifadesiyle de Serahsî (ö. 483/1090)’nin meşhur eserini kastettiğini belirtmektedir.²³

El-Musaffâ: Necmeddin en-Nesefî (ö. 537/1142)’nin el-Manzûmetü’n-Nesefiyye adıyla meşhur olan fikhî ihtilâflara dair eserinin şerhidir. Kendi deyimiyle; “*el-Fıkhü’n-Nâfi’ kitabının şerhi olan el-Mustesfa isimli kitabı yazdıktan sonra, bazı kardeşler manzume için benden şerh yazmamı istediler. Ben de şerh ettim*” demiştir. Kâtib Çelebi, bu eserin el-Manzûme üzerine yine aynı müellif tarafından yazılan el-Müstasfâ adlı şerhin bir özeti olduğunu söylese de bu, kütüphane kayıtlarında yazarın iki eserinin adlarının birbirine karıştırılmasından kaynaklanan bir hata olmalıdır. Zira Nesefî her iki eserinin ismini el-Müstasfâ adıyla bizzat kendisi kaydetmiştir ve el-Manzûme şerhi olup kütüphanelerde kayıtlı olanlar el-Musaffâ adlı eserin aynıdır.²⁴

El-Vâfi: Furuû fıkhıa dair esaslı bir yapıttır. Başlarda Burhâneddîn el-Merğînânî (ö. 593/1197)’nin meşhur eseri *el-Hidâye*’yi şerh etmeyi düşünen Ebu’l-Berekât Tâcu’s-Şeria (ö. 709/1309)’nın “kariyerinin zirvesinde bir fakihe başkasına ait bir eseri şerh etmek yerine müstakil bir eser meydana getirmek daha yakışır.” şeklindeki telkinleri üzerine bu eseri telif etmeye koyulmuştur. Metot ve tertip meyanında *Hidâye*’den istifade eden musannif, nihâyetinde Hanefî fıkhının genel bir özeti hüviyetindeki *Vâfi*’yi teşekkül ettirmiştir. Bununla birlikte eserin muhtevasında İmam Şafî (ö. 204/820) ve İmam Malik (ö. 179/795)’in görüşlerine de yer vermiştir. Eserde pratik bir yöntem kullanmış, her bir görüşü sahibini temsil eden harflerle kodlamıştır. Ebû Hanîfe’yi (ح), Ebû Yusuf’u (س), İmâm Muhammed’i (م), Züfer’i (ز), İmâm Şâfi’yi (ف), İmâm Mâlik’i (ك), Hanefilerin görüşünü ise (و) harfiyle

²³ Bedir, Murteza, “Nesefî, Ebu’l-Berekât”, *DİA*, TDV yay, XXXII/567.

²⁴ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu’z-Zunun an Esami’l-Kutubi ve’l-Funun*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiya, Beyrut-1941, II/1867; Bedir, Murteza, “Nesefî, Ebu’l-Berekât”, *DİA*, TDV yay, XXXII/567.

temsil etmiştir. Büyük bir şöhret kazanan *Vâfi*, istinsah ve şerh yoluyla İslam coğrafyasının neredeyse her tarafına yayılmıştır. Kendisi *el-Kâfi fi Şerhi'l-Vâfi* ve *Kenzü'd-Dekâik* adıyla eseri iki defa şerhetmiştir.²⁵

Kenzü'd-Dekâik: Hanefî doktrininin temel metinlerinden biri olup, Müellifin kendi eseri olan *el-Vâfi'nin* özetidir. Hanefiler arasında çok muteber olan ve Osmanlı medreselerinde yıllarca ders kitabı olarak okutulan eser bugün bile sahasında en çok başvurulan metinlerdendir. Kudûrî'nin *Muhtasar'ı* ve Tâcü's-Şerîa'nın *Viķāyetü'r-rivāye'si* ile beraber "Mütünü's-selâse" içinde, Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî'nin *Muhtâr'ı*, Tâcü'sşerîa'nın *Viķāye'si* ve Muzafferüddin İbnü's-Sââtî el-Ba'lebekkî'nin *Mecma'u'l-Bahreyn'i* ile birlikte "Mütünü'l-Erbaa" arasında sayılmıştır. *Kenzü'd-deķā'ik'in* temel özelliği, mezhepteki muteber ve tercih edilen görüşü seçip genellikle delilleri zikretmeden meseleleri kısaca ortaya koymak şeklinde özetlenebilir. Kitabın mukaddimesinde böyle bir muhtasarın hazırlanmasının gerekçesi, hacimli eserlerden kaçınan insan psikolojisinin sık karşılaşılan meseleleri bir araya getiren muhtasarlara yönelmesi olarak gösterilmektedir.²⁶

El-Kâfi fi Şerhi'l-Vâfi: Vâfi'nin müellifin kendi kaleminden çıkan şerhidir. *Hidaye'nin* eksik ve muğlâk bıraktığı yerleri tamamlamak amacıyla *Câmiu'l-Kebîr*, *Ziyâdât*, *Nazmu'l-Hilafiyât* ve *Mebûsût* yanında vâkıât ve fetâvâ kitaplarından istifade ederek telif etmiştir.²⁷

²⁵ Baysal, Sıddık, *Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil Adlı Eserinde Tefsir-Te'vil İlişkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-2015 s.39; Bedir, Murteza, "Nesefî, Ebu'l-Berekât", *DİA*, TDV yay, XXXII/568.

²⁶ Çetiner, Bedrettin, *Ebu'l Berekât Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî ve Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil Adlı Eseri*, M.Ü. İFAV yay, No 89, İstanbul 1995, s. 33-39.

²⁷ Bedir, Murteza, "Nesefî, Ebu'l-Berekât", *DİA*, TDV yay, XXXII/568; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, II/378; Baysal, Sıddık, *Medarik*, s.38

1.1.4.2. Usul-ü Fıkha Dair Eserleri

Menâru'l-Envâr: Kâtip Çelebi *Keşfu'z-Zunûn*'da bu eserin metninin sağlam, faydalı bilgiler barındıran bir özet mesabesinde olduğunu, ayrıca müellifin yazdığı kitaplar içerisinde en fazla elden ele dolaşan bir kitap olduğunu, üstelik haciminin küçüklüğüne ve nazımının vecizliğine rağmen içinde birçok inci barındıran bir deniz gibi olduğunu kaydeder.²⁸ Eser gerek sistematigi gerekse içeriği bakımından küçük bazı takdim ve tehirler dışında, fukaha metoduyla yazılmış en önemli Hanefî usul kitaplarından biri olan Pezdevî'nin *Kenzu'l-Vusûl*'ünün muhtasarıdır. *Menâr*'a şöhret kazandıran husus da zaten kullanışlı bir özet olmasıdır. Usul konusunda Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşler “sahih”, “muhtâr” ve “cumhûra göre” gibi ifadelerle belirtilmiş, ihtilaf halinde Ebu Hanife'nin görüşleri zikredilerek bunlardan sahih olanlarına ayrıca işaret edilmiştir.²⁹

El-Münevvir fî şerhi'l-Menâr: Neseî'nin *el-Menâr*'a yazdığı kısa şerhtir.³⁰

Keşfü'l-Esrâr fî Şerhi Menâri'l-Envâr: *el-Menâr*'ın *el-Münevvir*'e nispetle daha şümüllü olan şerhidir.³¹

Şerhu'l-Müntehab fî Usûli'l-Mezheb: Ahsîkesî'nin fıkıh usulüne dair muhtasar eseri *el-Muntehab fî Usûli'l-Mezheb* adlı eserinin şerhidir.³²

1.1.4.3. Kelama Dair Eserleri

Umdetu'l-Akâid: Kâtip Çelebi *Keşfu'z-Zunûn*'da bu eserin en önemli akaid meselelerini içine aldığını ve insanların kalplerinde saf imanın oluşması için yeterli bir eser

²⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II/823.

²⁹ Koca, Ferhat, “Menâru'l-Envâr” *DİA*, TDV yay., XXIX/118.

³⁰ Koca, Ferhat, “Menâru'l-Envâr” *DİA*, TDV yay., XXIX/118; Bedir, Murteza, “Neseî, Ebu'l-Berekât”, *DİA*, TDV yay., XXXII/568.

³¹ Bedir, Murteza, “Neseî, Ebu'l-Berekât”, *DİA*, TDV yay., XXXII, 567; Mavil, Kılıç Aslan, “Bir Hanefî-Mâtürîdî Âlimi, Ebu'l-Berekât en-Neseî”, *UÛİFD*, s. 1, 2003, XXII/79.

³² Bedir, Murteza, “Neseî, Ebu'l-Berekât”, *DİA*, TDV yay., XXXII/567; Mavil, Kılıç Aslan, “Bir Hanefî-Mâtürîdî Âlimi, Ebu'l-Berekât en-Neseî”, *UÛİFD*, s. 1, 2003, XXII/79; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II/1843.

olduğunu kaydeder.³³ Kalam ilminin genel prensiplerini ve temel meselelerini ihtiva eden bir çalışmadır. Müellif *el-İ'timâd* ismiyle *Umde*'ye şerh yazmıştır. Bunun yanında Şemsuddin Muhammed ibn en-Niksârî (901/1495), Celaleddin Mahmud ibn Ahmed el-Konevî (770/1368) *ez-Zubde* ismiyle şerh yazmıştır. Ebu'l-Berekât bu eseri Necmeddîn Ömer en-Nesefî'nin (537/1142) *el-Akâid* adlı risalesine benzer tarzda, fakat ondan daha ayrıntılı olarak kaleme almıştır. Medrese öğrencileri için kelâma giriş düzeyinde muhtasar bir çalışma mahiyetindeki eser, ilmî çevrelerde Ömer Nesefî'nin risalesi kadar meşhur olmamıştır. Eserde kelâmî meseleler ele alınırken öncelikle Mâturîdiyye mezhebinin görüşü kısa ve öz olarak aktarılmış, daha sonra muhalif fırkaların görüşlerine yer verilerek bunlara çeşitli istidlâllerle cevap verilmiştir. Bilgi problemi, Allah'ın varlığı ve sıfatları, nübüvvet meselesi, kulların fiilleri, rızık, îmân, sem'ıyyât ve imâmet gibi klasik kelâm konularını ihtiva eden eser sade bir dile ve anlaşılır bir üslûba sahiptir.

El-İ'timâd fi'l-İ'tikâd: *el-Umde*'nin Nesefî tarafından yazılmış şerhidir. Gelenekselleşmiş kelâmî meseleleri tamamıyla ihtiva eden eser sekiz kısım ve elli dört fasıldan oluşmaktadır. Bahsi geçen sekiz kısımda işlenen meseleler ilâhîyat, nübüvvet, irade, kaza ve kader, iman, sem'ıyyât, muhtelif bahisler ve imâmet sorunudur. Bu eserde müellif genel itibarıyla Ebu'l-Muîn en-Nesefî'nin (ö. 508/1115) *Tabsıratu'l-Edille*'si ile Nûreddin es-Sâbûnî'nin (ö. 580/1184) *el-Kifâye fi'l-Hidâye*'sini kaynak edinmiştir. O, *el-İ'timâd*'da Ebu'l-Muîn'in *et-Tabsıra*'da yaptığından farklı olarak Mâturîdî ile Eş'arî kalam anlayışının birbirine yaklaştıkları veya iştirak ettikleri yönlerini öne çıkarmaya gayret etmiştir.³⁴

1.1.4.4. Tefsire Dair Eseri

Medarik'ut-tenzil ve hakaiku't-te'vil: Eser, bir dirayet tefsiridir. Kısa, özlü, kolay anlaşılır bir arapça ile kaleme alınmıştır. Aşağıda geniş bilgi verilecektir.

³³ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, II/1168

³⁴ Yeşilyurt, Temel, "Ebu'l-Berekât en-Nesefî ve "el-Umde" Adlı Eseri", *HÜİFD*, III/1992, 189-190.

1. 2. MEDÂRIKU'T-TENZÎL VE HAKÂIKU'T-TE'VÎL'İN ÖZELLİKLERİ VE

KAYNAKLARI

Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin Tefsîr ilmine dair eseri *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*'dir. Eser sadeliği, kolay olması ve Ehl-i Sünnet akidesini benimsemesi sebebiyle birçok âlim tarafından övgüyle bahsedilen bir eser olmasına sebep olmuştur. Zürkani, *Menahilu'l-İrfan* isimli eserinde bu eser hakkında şunları kaydetmektedir: Çok değerli, elden ele dolaşan ve içinde birçok incelik barındıran meşhur bir kitaptır.³⁵

Kâtip Çelebi "*Keşf'z-Zunun*" isimli kitabında Nesefî tefsiri hakkında şöyle demiştir: Te'vilat konusunda orta bir kitap, kıraât ve i'rab vecihlerini kapsayan, bedî ve işaret ilimlerinin inceliklerini kapsayan, Ehl-i Sünnet'in sözlerini açıklayan, Ehl-i Bid'a'nın sapıklıklarından uzak, bıktırarak kadar uzun olmayan, ihmal edilecek kadar kısa olmayan bir kitaptır.³⁶

Zehebi "*Et-Tefsir ve'l-Müfessirun*" isimli kitabında bu tefsir hakkında şöyle demiştir. "Müellif bu tefsiri Beyzavi ve Zameşeri'nin tefsirlerinden alıntıladi. Şu kadar var ki, Keşşaf'taki mu'tezili görüşleri çıkarıp Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşlerini ekledi. Ne uzun nede kısa olacak şekilde içinde i'rab ve kıraât vecihlerini toplayan bir tefsirdir. Bunun yanında Keşşaf'ın içine aldığı kapalı manaları açma ve söz sanatının inceliklerini de kapsar. Ayrıca surelerin faziletleri hakkındaki uydurma hadisleri tefsirine alma hususunda Zameşeri'nin düştüğü hataya düşmemiştir."³⁷

1.2.1. Yazılış Gayesi

O döneme kadar birçok tefsir yazılmış olduğu halde Ebu'l-Berekât bu tefsiri neden yazmıştır? Bu sorunun cevabıyla alakalı olarak bölge halkının isteği Ebu'l-Berekât'ı böyle bir

³⁵ Zürkani, Muhammed Abdulazim, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an-ı Kerîm*, Matbaatu-İsa, Mısır-1943, II/68

³⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, II/1640

³⁷ Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, Mektebetu Vehbe, Kahire-2000, I/216

tefsir yazmaya sevk etmiş olabilir, denilebilir. Nitekim müfessir, tefsirinin başında tefsiri niçin yazdığına şöyle ifade ediyor: "İsteğine icabet etmem gereken bir zât benden te'vîlâta dair vasat bir kitab yazmamı istedi. Bu kitab Ehlü's-Sünne ve'l-Cemâ'a'nın sözlerini içine alacak, bid'at ve dalâlet ehlinin bâtil görüşlerinden hâli olacak, ne usandıracak kadar uzun, ne de anlamı bozacak ve ihlâl edecek derecede kısa olmayacaktı."³⁸

1.2.2. Haşiyeleri

Abdulahad ibn İshâk el-Kandehârî, *et-Tefsîru'l-Muzîl li Muğlakâti Medâriki't-Tenzîl*.

Eser Lahor'da 1904'te basılmıştır.

Muhammed Abdulhak el-Hindî, *el-İklîl 'âlâ Medâriki't-Tenzîl*. Hindistan'da 1336'da basılmıştır.

Mustafa Muhammed el-Hadîdî et-Tayr, *Tavdîhu'n-Nesefî*.

1.2.3. Muhtasarlari

Eş-Şeyh Zeynuddin Ebû Muhammed Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Aynî (ö. 893/1487-88).

Burhanuddin Muhammed ibn Muhammed en-Nesefî (ö. 687/1288). Herhalde Medâriku'l-Ukûl adlı eseri olsa gerektir.

Ahmed ibn Aybek el-İmâdî (ö. 893/1488).

Ebû Abdullah Sıddîk ibn Ömer el-Heravî el-Mâturîdî.³⁹

1.2.4. Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar

1- Bedrettin Çetiner "*Ebu'l-Berekat en-Nesefî ve Medarik Tefsiri*", Doktora tezi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi, İst.-1983.

³⁸ Nesefî, *Medârik*, I/24.

³⁹ Ebu'l-Berekat en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Çev.: Harun ÜNAL, Ravza Yayınları, İstanbul-2003, I/26.

2- Hasan Selbes, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil'in İsrâiliyyat Açısından Tahlili*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

3- Halis Ören, *Keşşaf ve Neseфі Tefsirlerinde Hz. Musa ile İlgili İsrâiliyyat*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.

4- Mustafa Kemal Önder, *Ebu'l-Berakat en-Neseфі'nin Kıraattaki Yeri (Kıraat Açısından Medarik Örneği)* S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

5- Harun Abacı, *Beyzavi ve Neseфі'de İtizal Etkilerinin İncelenmesi (Beydavi ve Neseфі Tefsirlerine Eleştirel Bir Yaklaşım)* Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

6- Halil Kara, *Neseфі Tefsirindeki Ahkâm Âyetlerinin Yorumu*, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

7- Abdurrezzak Sunar, *Neseфі'nin Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil'inde Nahiv Uygulamaları*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

8- Hasan Çelik, *Tefsir geleneğinde intihal olgusu: Neseфі Zemahşerî örneği*, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

9- Ahmet Dinç, *Rivâyet Tefsiri Açısından Neseфі'nin Medarikü't-Tenzili*, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

10- Harun Bulanık, *Neseфі Tefsirinde İ'cazu'l-Kur'an-ı Kerîm*, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

11- Recai Çetres, *Neseфі'nin Medariku't-Tenzil Adlı Eserinde Hadisin Rolü ve Hadislerin Tahrici*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

12- Sıddık Baysal, *Ebu'l-Berekât en-Neseî'nin Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl Adlı Eserinde Tefsir-Te'vîl İlişkisi*, Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

13- Talha Yavuz, *Neseî'nin Medârikü't-Tenzîl'inde Mu'tezile'ye Yönelttiği Eleştiriler*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

14- Mehmet Altın, *Mu'tezile Görüşüne Temel Teşkil Eden Âyetlerin Tahlili (Keşşâf ve Medarik Örneği)*, Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.⁴⁰

1.2.5. Tefsirin Özellikleri

Müfessir, eserinin özelliklerini bizzat kendisi şöyle dile getirir: "*Bu kitab i'râb ve kıraat vecihlerini toplayacak, bedî' ve işârât ilimlerini ihtiva edecek, Ehlü's-Sünne ve'l-Cemâ'a'nın sözlerini alacak, bid'at ve dalâlet ehlinin bâtil görüşlerinden hâlî olacak, ne usandıracak kadar uzun, ne de anlamı ihlâl edecek ve bozacak derecede kısa olacak*".⁴¹ Bu değerlendirme ve eserin geneline göz attığımızda kısaca şu özelliklere sahip olduğunu gördük: Eserin üslûbu kolay ve akıcıdır. Tefsirde ağırlık kıraât ve i'râba (sarf ve nahv) verilmiştir. Kelâmî konuları ihtiva eden âyetlerin tefsirinde Ehl-i Sünnet'in görüşlerinin açıklanmasına ve delillendirilmesine özen gösterilmiştir. Fıkhî hükümlerin dayanağı ve delili olan âyetlerde, Hanefî mezhebinin görüşleri paralelinde hareket edilmiştir. Eserin özelliklerini kısaca ifade ettikten sonra değişik sahalardaki kaynaklarını tanıtmaya geçiyoruz.

1.2.6. Medâriku't-Tenzîl'in Tefsir Kaynakları

Müfessirden önce gerek rivâyet ve gerekse dirâyet metoduyla birçok tefsir yazıldığı malûmdur. Şüphesiz Ebu'l-Berekât, kendinden önce te'lif edilmiş dirâyet tefsirlerinden de istifade etmiştir. Sahabe, tâbiûn ve etbâu't-tâbiûnin Kur'an-ı Kerîm'in tefsirinde serdetmiş

⁴⁰ Taramaların sonucu bulduğum çalışmalar bunlar.

⁴¹ Neseî, *Medârik*, I/16.

olduğu görüşleri, bazen bir âyetin tefsirinde birden fazla olarak ve kendi tercihini de belirtmeksizin nakletmiştir.⁴²

Medâriku't-Tenzîl'in tefsir kaynakları tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Mahmûd ibn Ömer ez-Zemahşerî'nin el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl. Ebu'l-Berekât sırasıyla en fazla Abdullah ibn Mes'ûd (ö. 32/652),⁴³ Abdullah ibn Abbâs (ö. 68/687-88),⁴⁴ Mücâhid ibn Cebr el-Mekkî (ö. 103/721)⁴⁵ Hasen ibn Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)⁴⁶ ve Katâde ibn Di'âme es-Sedûsî (ö. 117/735) 'den⁴⁷ nakillerde bulunur. Müfessirin kendilerinden nakillerde bulunduğu müfessirler sahabeden Ebû Bekr Abdullah ibn Kuhâfe (ö. 13/634),⁴⁸ Ebû Hafs Ömer ibn el-Hattâb (ö. 23/644),⁴⁹ Osman ibn Affan (ö. 35/655),⁵⁰ Ali ibn Ebî Tâlib (ö. 40/661) 'dir.⁵¹

Tâbiûn ve sonraki devir müfessirlerinden ise; Ebu'l-Kâsım ed-Dahhâk ibn Muzâhim el-Horâsânî (ö. 105/723),⁵² Ebû Amr Âmir ibn Şurahbîl ibn Abd eş-Şa'bî (ö. 109/727), Ebû Abdullah Vehb ibn Munebbih es-San'ânî (ö. 114/732), Ebû Muhammed İsmâîl ibn Abdurrahmân es-Suddî (ö. 127/744),⁵³ Ebu'n-Nasr Muhammed ibn es-Sâib el-Kelbî (ö. 146/763),⁵⁴ Ebu'l-Hasen Mukâtil ibn Süleyman el-Horâsânî (ö. 150/767),⁵⁵ Ebû Abdullah

---

⁴² Ebu'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Çev.: Harun ÜNAL, Ravza Yayınları, İstanbul 2003, I/31-35.

⁴³ Nesefî, *Medarik*, I/35, 80, 82.

⁴⁴ Nesefî, *Medarik*, I/33, 35, 39, 45.

⁴⁵ Nesefî, *Medarik*, I/144; II/176.

⁴⁶ Nesefî, *Medarik*, I/80, 240; II/332.

⁴⁷ Nesefî, *Medarik*, I/80, 122; II/ 88.

⁴⁸ Nesefî, *Medarik*, II/199; III/235.

⁴⁹ Nesefî, *Medarik*, I/276, 344.

⁵⁰ Nesefî, *Medarik*, I/103, 661.

⁵¹ Nesefî, *Medarik*, I/80, 91; II/294.

⁵² Nesefî, *Medarik*, I/401; II/356.

⁵³ Nesefî, *Medarik*, I/107; III/ 439.

⁵⁴ Nesefî, *Medarik*, I/290; III/516.

⁵⁵ Nesefî, *Medarik*, III/504, 626.

Sufyân ibn Sa'îd es-Sevrî el-Ensârî (ö. 161/777), Ebû Muhammed Sufyân ibn Uyeyne el-Hilâlî (ö. 198/ 813)'den⁵⁶ nakilleri vardır.

1.2.7. Medâriku't-Tenzîl'in Kıraât Kaynakları

Medârik Tefsirinde birçok kıraât imamından vakf ve ibtidâ rivayet edilmiştir. Bunlar arasında, 'Tabakâtü'l-Kurrâ'da ilk tabakadan olmak üzere aşağı tabakalara kadar birçok kurrânın ismi geçmektedir. Genel manada yedi kıraât imamının okuyuşunu almıştır.⁵⁷ Bunun dışında aşağıda göreceğimiz üzere, eski mushaflardan da istifade etmiştir.

1. Abdullah ibni Mes'ud'un mushafı
2. Kufe, Haremeyn, Basra ve Şam ehlinin mushafları.
3. Nafi'nin mushafı.
4. Hafsa'nın mushafı.
5. el-İşâre vel-Bişâre
6. el-Vukûf.⁵⁸

1.2.7.1. Kıraât İmamları

Nesefî yeri geldikçe kıraât imamlarından vakf ve ibtidâ hususunda nakillerde bulunur. Ayrıca tezin bir bölümü kıraât imamlarının yapmış oldukları vakf ve ibtidâ rivayetlerinden oluşmaktadır. Bu durum burada kıraât imamları hakkında bir başlık açma zarureti doğurdu.

1. Nâfi' (Nâfi' b. Abdurrahman) (ö. 169/785): Medine kıraât imamıdır.
2. İbn Kesîr (Abdullah b. Kesîr) (ö. 120/738): Mekke kıraât imamıdır.
3. Ebû Amr (Ebû Amr b. el-Alâ el-Basrî: Zebbân b. Ammâr) (ö. 154/771): Basra kıraât imamıdır.

⁵⁶ Nesefî, *Medârik*, I/353; II/120.

⁵⁷ Nesefî, *Medârik*, I/14.

⁵⁸ Nesefî, *Medarik*, I/14.

4. İbn Âmir (Abdullah b. Âmir) (ö. 118/736): Şam kırâat imamıdır. Tâbiûndandır.
5. Âsım (Âsım b. Behdele) (ö. 127/745): Kûfe kırâat imamıdır.
6. Hamza (Hamze b. Habîb) (ö. 156/773):Kûfe kırâat imamıdır.
7. Kisâî (Ali b. Hamza el-Kisâî) (ö. 189/805): Kûfe kırâat imamıdır.
8. Ebû Ca'fer (Ebû Ca'fer Yezid b. el-Ka'ka') (ö. 132/749):Medine kırâat imamıdır.
9. Ya'kûb (Ya'kûb b.İshâk el-Hadramî) (ö. 205/820): Basra kırâat imamıdır.
10. Halefû'l-Âşir (Halef b. Hişam) (ö. 229/834):Kûfe kırâat imamıdır.⁵⁹

1.2.7.2. Kırâat İmamlarıyla İlgili Kullandığı Remzler

Nesefî kırâat imamlarından bir belde veya bir bölgeye mensub olanlar tek kırâatte birleştiklerinde, onların isimlerini ayrı ayrı saymak yerine pratikte kolaylık sağlamak için bunların yerine bazı remizler kullanmıştır.

Kullandığı bu remzler şunlardır:

1. Medenî: İmam Nâfi,⁶⁰
2. Kûfî: İmam Âsım, Hamze ve Kisâî.⁶¹
3. Mekkî: İmam İbn Kesîr.⁶²
4. Şâmî: İmam İbn Âmir.⁶³
5. Basrî: İmam Ebû Amr.⁶⁴
6. Hicâzî: Mekke ve Medine kırâat imamları için kullanılmıştır.⁶⁵
7. İrâkî: Kûfe, Basra ve Bağdat kurrası için kullanılmıştır.⁶⁶

---

⁵⁹ Abdulfettah el-Kadi, *el-Budûru'z-Zahira fi'l-Kiraati'l-Aşri'l-Mütevaitire*, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, Beyrut, 2004, s. 7-8.

⁶⁰ Nesefî, *Medarik*, I/105

⁶¹ Nesefî, *Medarik*, I/44

⁶² Nesefî, *Medarik*, I/39

⁶³ Nesefî, *Medarik*, I/91

⁶⁴ Nesefî, *Medarik*, I/87

⁶⁵ Nesefî, *Medarik*, I/78

⁶⁶ Nesefî, *Medarik*, I/148

İKİNCİ BÖLÜM

VAKF VE İBTİDÂ

2.1. VAKF

2.1.1. Vakf Kelimesinin Etimolojik Anlamları

Vakf, kelime anlamıyla oturmanın zıddı olan kalkmak, bir yerde eğleşmek, herhangi bir şeyde vakit geçirip eğleşmek,⁶⁷ bir şeyin durağan ve sabit olması ve hayvanın sakinleşmesi. “Evi vakfettim yani Allah yolunda hapsettim” anlamında kullanılır. Bir şeyden alıkoymak,⁶⁸ hapsetmek,⁶⁹ bir şeyde kalmak,⁷⁰ hapsetmek, bir şeyi yapmaktan alıkoymak,⁷¹ hareket halinden durağan hale geçmek,⁷² söz ve fiil olarak imtina etmek, yapmamak, engel olmak,⁷³ gibi anlamlar bu kökte temel anlamlardır. Cevheri (ö. 393/1002) bu kelimenin anlamını açıklamak üzere “yapmakta olduğum işi bıraktım, ondan vazgeçtim” demiştir.⁷⁴ *المَوْكِفُ* el-mevkif de durulan yer, durak demektir.⁷⁵ *أَوْقَفْتُ* fiili de konuşmaktan kaçınmak, susmak anlamındadır.⁷⁶

⁶⁷ İbni Manzur, Ebu'l-fadl Cemaluddin Muhammed b.Mukerrem el-İfriki, *Lisanu'l-'Arab*, Dar Sadır, Beyrut-1993, “*وَقَفْتُ*” md;

⁶⁸ Feyyumi, Ebu'l-Abbas, Ahmed b.Muhammed b. Ali, el-Hemevi, *el-misbahu'l'-munir fi garibi şerhi'l'-kebir*, el-mektebetu'l'-ilmiye, Beyrut- tsz., “*وَقَفْتُ*” md;

⁶⁹ Cürcani, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid, eş-Şerif, *et-Ta'rifat*, (thk. Matbaanın gözetimine bir komisyon), daru'l-kutubi'l-ilmiye, Beyrut-1983, s.253.

⁷⁰ Ebu'l'-Hasan, Ahmed b.Faris b. Zekeriyya el-Kazvini er-Razi, *Mu'cemu Mekayisi'l'-Luga*, (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Daru'l'-fikir, Beyrut-1979, “*وَقَفْتُ*” md;

⁷¹ Farabi, Ebu İbrahim, İshak b. İbrahim, *Divanu'l'-Edeb*, (thk. Dr. Ahmed Muhtar Ömer), Müessestu Dari eş'şa'bi, Kahire-2003, III/253.

⁷² El-Cevheri, İsmail b. Hammad, *es-Sihah Tacu'l-Luğa ve Sihahi'l-Arabiyye*, (thk. Ahmed Abdulgafur Attar), Daru'l-İlmi'l-Melayin, Beyrut-1987,IV/440.

⁷³ El-Uşmuni, Ahmed b. Muhammed b.Abdulkerim, *Menaru'l-Huda fi-Beyani'l-Vakf ve'l-İbtida*, Daru'l-Kutubi'l-İlmya, Beyrut-2002, s.24.

⁷⁴ Cevheri, *es-Sihah*, IV/440.

⁷⁵ Cevheri, *es-Sihah*, IV/440.

⁷⁶ Cevheri, *es-Sihah*, IV/440.

Kur'an-ı Kerîm'i Kerimde dört yerde وَقَفَ kelimesi yukarıda saydığımız hapsetmek, menetmek, alıkoymak ve hareketin kesilmesine delalet eden temel kök anlamlarında kullanılmaktadır.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Onların ateş karşısında durdurulup «Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!» dediklerini bir görsen!”⁷⁷

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ

“Rab’lerinin huzurunda durduruldukları vakit (hâllerini) bir görsen! (Allah) diyecek ki: "Nasıl, şu (dirilmek) gerçek değil miymiş?" Onlar, "Evet, Rabbimize andolsun ki, gerçekmiş" diyecekler. (Allah), "Öyleyse inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı!" diyecek.”⁷⁸ Yukarıda geçen ayetlere bakıldığında وَقَفَ kelimesinin zorunlu olarak durdurmak ve gitmekten menetmek manasına geldiği görülmektedir.

وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْنُونُونَ “Ve onları hapsedin (tutuklayın) çünkü onlar sorguya çekilecekler.”⁷⁹

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ

“İnkâr edenler, "Biz bu Kur'an-ı Kerîm'a da ondan önceki kitaplara da asla inanmayız" dediler. Zalimler, Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman hâllerini bir görsen! Birbirlerine laf çevirip dururlar. Zayıf ve güçsüz görülenler, büyüklük taslayanlara, "Siz olmasaydınız, biz mutlaka iman eden kimseler olurduk" derler.”⁸⁰ Bu iki ayette ise daha

⁷⁷ En'am 6/27.

⁷⁸ En'am 6/30.

⁷⁹ Saffat 37/24.

⁸⁰ Sebe 34/31

çok hapsetmek manasına gelmektedir. Sonuç olarak Kur'an-ı Kerîme baktığımızda daha çok menetmek zorunlu olarak durdurmak veya hapsetmek manalarına gelmektedir.

2.1.2. Vakf Kavramının Terim Anlamı

Vakf kelimesinin etimolojik anlamlarını inceledikten sonra kıraat ilmindeki konumunu tespit etmek maksadıyla kıraât âlimlerinin yaptıkları tarifleri incelemeyi uygun görüyoruz.

الْوَقْفُ إِصْطِلَاحًا: هُوَ عِلْمٌ يُعْرَفُ بِهِ كَيْفِيَّةُ أَدَاءِ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ بِالْوَقْفِ عَلَى الْمَوَاضِعِ الَّتِي تَتِمُّ عِنْدَهَا الْمَعَانِي وَالْإِبْتِدَاءُ مِنْ مَوَاضِعٍ تَسْتَقِيمُ مَعَهَا الْمَعَانِي وَتَتَّفِقُ مَعَ وُجُوهِ التَّفْسِيرِ وَصِحَّةِ اللَّغَةِ، وَمَا تَقْتَضِيهِ عُلُومُهَا مِنْ نَحْوِ وَصْرَفٍ وَلُغَةٍ بِحَيْثُ لَا يَخْرُجُ الْقَارِئُ عَلَى وَجْهِ مُنَاسِبٍ مِنَ التَّفْسِيرِ وَلَا يُخَالِفُ وُجُوهُ اللَّغَةِ وَسُبُلَ آدَائِهَا

“Vakf”ın ıstılah manası; Kur’an-ı Kerîm kıraâtında manaların tamam olduğu yerlerde nasıl durulacağını ve doğru yerden nasıl başlanılacağını, üstelik bunu yaparken tefsir vecihleri ve lügat ilimleri ve bu ilimlerin gerekleri olan sarf ve nahiv ilimlerine uygun olarak okuyan kişiye dilin edasına ve tefsirin gereklerine muhalefet etmeden yerine getirmeyi öğreten bir ilimdir.”

الْوَقْفُ فِي الْقِرَاءَةِ: عِبَارَةٌ عَنْ قَطْعِ الصَّوْتِ عَنِ الْكَلِمَةِ زَمَانًا يَتَنَفَّسُ فِيهِ عَادَةً بِنِيَّةِ اسْتِنْتِافِ الْقِرَاءَةِ لَا بِنِيَّةِ الْإِعْرَاضِ وَيَكُونُ فِي رُءُوسِ الْآيِ وَأَوْسَطِهَا وَلَا يَأْتِ فِي وَسَطِ الْكَلِمَةِ وَلَا فِيهَا إِتِّصَلَ رَسْمًا

“Kıraât ıstılahında vakf; Resm-i Osman Mushafına uygun olarak ve kelimenin ortasında olmamak şartıyla, ister âyetin ortasında ister sonunda kıraâte tekrar başlamak niyetiyle normal bir nefes alacak kadar sesi kesmekten ibarettir.”⁸¹

“Vakf” kelimesinin ıstılahi manası hakkındaki görüşleri şöylece sıralayabiliriz;

İbnu'l-Cezeri (ö. 833/1429)'nin tanifi şöyledir: Kur'an-ı Kerîm okuyan kişi bir sureyi veya kıssayı tek nefeste okuyamayacağına göre, geçilmesi gereken iki kelime arasında da

⁸¹ İzzet Şahhate Kerrar Muhammed, *el-Vakfu'l-Kur'an-ı Kerîm'i ve Eseruhu fi't-Tercih inde'l-Henefiyye*, Müessesetu'l-Muhtar, Kahire-2003, s. 16.

nefes almak uygun olmadığına göre bu takdirde yeniden başlamak için, nefes almak ve istirahat etmek için vakf yapmak gerekir. Bunun şartı da manayı bozmayacak, yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek şekilde vakf yapmaktır.⁸²

Ebû Amr ed-Dani (ö. 444-1052) vakfı “kelimeyi kendisinden sonraki kelimedenden ayırmaktır.”⁸³ Şeklinde tarif etmiştir.

Secavendi (ö. 560/1165)’ye göre vakf “durak yapılan yerin kendisinden veya öncesinden almak suretiyle ve okumaya devam etmek kastıyla normal nefes alacak kadar bir kelimedede belli bir zaman durmak”tır.⁸⁴

Zerkeşi (ö. 794/1392)’ye göre Kur’an-ı Kerîm’in edasının keyfiyeti ve manalarının kendisiyle bilindiği, hataya düşmekten emin kılan, içinde birçok faideler barındıran kıymetli bir ilimdir.⁸⁵

Cürcani (ö. 816/1413)’ye göre kıraat ilminde vakf “kelimenin sonrasıyla ilişkisinin kesilmesi”dir.⁸⁶

Uşmuni (ö. 918/1513)’ye göre vakf “kelimenin sonunda belli bir zaman dilimi sesi kesmek”tir.⁸⁷

Ensari (ö. 926/1519)’ye göre vakf iki manada kullanılır. a) Okuyanın durup sesini kestiği yer. b) Okuyan her ne kadar durmasa da Kurra’nın vakf için belirlediği yerler. Bunun manası burda durulabilir demektir. Yoksa bizim sözümden “kesinlikle bu belirlenen

---

⁸² Suyuti, Abdurrahman b. Ebubekir, Celaluddin es-Suyuti, *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’an-ı Kerîm*, (thk. Muhammed Ebu’l-Fadl), el-Hey’et’u’l-Mısriyyetu’l-Ammetu li’l-Kuttub, Mısır-1974, I/282.

⁸³ Dani, Osman b.Said b. Osman b. Ömer, Ebu Amr ed-Dani, *el-Müktefa fi’l-Vakfi ve’l-İbtida*, (thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar’aşli), Muessesetu’r-Risale, Beyrut-1987, s.42.

⁸⁴ Secavendi, Ebu Abdullah, Muhammed b. Tayfur es-Secavendi, el-Gaznevi, *Kitabu’l-Vakfi ve’l-İbtida*, (thk. Dr. Muhsin Haşim), Daru’l-Menahic, Amman-Ürdün-2001, s.29.

⁸⁵ Zerkeşi, Ebu Abdillah Bedru’d-Din Muhammed b. Abdillah b.Bahadır ez-Zerkeşi *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’an-ı Kerîm* (thk. Muhammed Ebu’l-fadl), Daru’l-Ma’rife Beyrut-1957.

⁸⁶ Cürcani, *et-Ta’rifat*, s.253.

⁸⁷ Uşmuni, *Menar*, s.24

yerlerde duracaksın’’ anlamı çıkmaz. Beri taraftan nefesi Kur’an-ı Kerîm’i baştan sona okuyacak kadar uzun olan birisi hepsini tek nefeste okuyup vakf yapmazsa bu ona caizdir. Okuyan misafir gibidir, vakf yaptığı yerler misafirin durup dinlendiği mola yerleri gibidir. Bu yerler çöl, yeşillik, gölgelenmek için ağaç vs. açılardan güzel ve çirkin olabildikleri gibi, okuyucunun da okuma esnasında durup dinlenmek istediği yerler de bu anlamda buna benzemektedir.⁸⁸

2.1.3. Vakf Kavramına Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar

Vakf, kat’ ve sekt’ tabirleri mütekaddimin tarafından aynı manada kullanılmıştır. müteahhirin ve muhakkikin ise bunları farklı manalarda kullanmışlardır.⁸⁹

2.1.3.1. Kat’

Kesmek, mesafe almak, قَطَعْتُ النَّهْرَ nehri geçmek, قَطَعَ رَجْمَهُ akrabalık bağlarını koparmak, مَقَاتِعِ الْأَنْهَارِ nehrin geçiş yerleri⁹⁰ ipi kesmek, bağ kopmak.⁹¹

مَنْ كَانَ يَطْنُ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُدْهِبَنَّ كَيْدَهُ مَا يَغْنِظُ

“Kim, Allah’ın ona, dünyada ve âhirette kesin olarak yardım etmeyeceğini sanıyorsa, göğe bir ip uzatsın sonra kesiversin de bir bakiversin, kurduğu düzen, onun öfkesini giderebilecek mi?”⁹² Bu ayette bıçak vb. bir şeyle koparmak manasına gelir.

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ

“Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de arkasına bakmasın, emrolunduğunuz yere gidin.”⁹³ Burada ise kesit, parça, bölüm anlamlarına gelmektedir.

⁸⁸ Ensari, Zekeriyya b.Muhammed b. Ahmed b.Zekeriyya, Zeynuddin Ebu Yahya es-Seniki, *el Maksad li-Telhisi Mâ fi’l-Murşid fi’l-Vakfi ve’l-İbtida*, Daru’l-Mushaf, y.y-1985, s.5.

⁸⁹ Nihat Temel, *Kur’an-ı Kerîm Kiraâtında Vakf ve İbtida*, M.Ü. vakfı yayınları, İstanbul-2001, s. 55.

⁹⁰ Cevheri, *sıhah*, III/267,

⁹¹ İbni Manzur, *Lisanu’l-Arap*, VIII/276.

⁹² Hac 22/15.

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبْرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

“(İnsanlar, din) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir.”⁹⁴ Burada birlik sağlamayıp parça parça etmek anlamına gelir.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأُوا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ

“Kendilerine uyulanlar o gün azabı görünce, kendilerine uyanlardan uzaklaşacaklar, aralarındaki bütün bağlar kopacaktır.”⁹⁵ Manevi bağların kopması manasına gelmektedir.

Kur’an-ı Kerîm’e baktığımızda bu fiilin ve türevlerinin genel olarak bağ kopmak, parça parça olmak, tam olan şeyin bir parçası ve bir şeyi (bıçak vb. şeylerle) kesmek gibi anlamlara geldiğini görmekteyiz.

Kat’ bir kayıt olmadıkça mütekaddimin âlimlere göre vakf ile aynı manada kullanılmakta idi. Ancak müteahhirin âlim ve bu ilmin uzmanları bu kelimeye aşağıda görüleceği üzere farklı anlamlar yüklemişlerdir.

Kat’ Kur’an-ı Kerîm okumakta olan kimsenin kendi istek ve arzusuyla okumasını kesmesinden ibarettir.⁹⁶ Okumayı kesmek, sonlandırarak düzeyde okumayı bırakmak veya hizb, aşır, rub’ gibi yerlerde okumayı kesip başka bir meşguliyyete geçmektir. Vakf’ın kısımları gibi vakf-ı tam olan (hasen veya kâfi fark etmez) yerlerde yapılır. Şu kadar var ki vakf nefesin kesildiği yerde, kat’ ise âyet başlarında olur.⁹⁷

Görüldüğü üzere, vakf ve kat’ terimleri arasındaki fark şudur; vakf’ta Kur’an-ı Kerîm okuyan kimse okumasına devam etmek ve nefesini toparlamak niyetiyle kısa bir süre

⁹³ Hicr 15/65.

⁹⁴ Mü’minun 23/53.

⁹⁵ Bakara 2/166.

⁹⁶ Dani, *el-Müktefa*, s.48.

⁹⁷ Cezeri, Şemsuddin Ebu’l-Hayr, Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kıraât*, (ta’lik yazan: eş-Şeyh Enes Mahra), Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut-2001, s. 43.

okumasına ara verirken, kat'da okuyucu bir başka iş işlemek için okumasına uzun süre ara vermiş oluyor. Hüküm bakımından aralarındaki farklar ise şunlardır:

1. Vakf'ın yapıldığı yerlerde kat' yapılabilir. Kat' da vakf gibi tam, hasen ve kabih kısımlarına ayrılır. Ancak kat' âyet sonlarında yapılır.

2. Âyet sonları müstesna olmak kaydıyla vakf'ta olduğu gibi kat' ta da Resmî Osmanî'ye riâyet şartı vardır.⁹⁸

3. Vakf işlemini yapan kimse, okumasına devam edeceği zaman istiaze çekmez. Kat' işlemini yapan kimse ise, okumasına tekrar devam edecek olursa istiaze çekmesi vaciptir.

4. Vakf işlemini yapan okuyucunun (*صَدَقَ اللهُ الْعَظِيمُ*) demesine lüzum yoktur. Ancak kat' işlemini yapanın (*صَدَقَ اللهُ الْعَظِيمُ*) demesi gerekir.⁹⁹

Ancak Dani kitabında vakfi kâfi yapılan yerlerde kat' yapmanın caiz olduğunu yazmaktadır. Delil olarakta İbni Mes'ud'an rivâyet edilen şu hadisi zikretmektedir.

İbni Mes'ud (ö. 32/652) anlatıyor: Resulullah bana “oku” dedi, sana indiği halde ben mi sana okuyacağım? Dedim. “Başkasından dinlemeyi çok seviyorum” buyurdu. Nisa suresinden başladım. *إِذَا جُنُّنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجُنُّنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيداً* âyetinin sonuna geldiğimde gözlerinden yaşlar boşandığını gördüm. Bana “yeter” dedi. Müellif burada; *شَهِيداً* kelimesinde yapılan vakf'ın tam değil kâfi olduğunu, vakf-ı tamm'ın âyetin devamındaki *وَلَا* cümlesinde olduğunu, ikisinin arası yakın olduğu halde Hz. Peygamberin öncesinde kiraâtı kesmesini emrettiğini belirtir. Bunu da âyet ortalarında olsa da vakf-ı kâfi yapılan yerlerde kat' yapmanın caiz olduğuna delil getirir.¹⁰⁰

⁹⁸ Muhammed b. Muhammed Salim Muhaysin, *el-Hadi Şerhu't-Tayyibet'n-Neşr fi'l-Kraâti'l-Aşr*, Daru'l-Ceyl, Beyrut-1997, I/115.

⁹⁹ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, İFAV. Yayınları, İstanbul-1996, s.300.

¹⁰⁰ Dani, *Müktefa*, s.48.

2.1.3.2. Sekt

Konuşma'nın zıddı olan susmak, öfke dinmek,¹⁰¹ konuşanın susması anlamlarında kullanılmaktadır. Mesela adam konuştu sonra sustu¹⁰² gibi. Kelimenin genel anlamına baktığımızda sükûnet manasına, Kur'an-ı Kerim'de bu anlamda kullanıldığını görmekteyiz. *Musa kabaran öfkesi (gazabı) yatışınca levhaları aldı.*¹⁰³

Sekt Uşmuni'ye göre (السَّكْتُ عِبَارَةٌ عَنْ قَطْعِ الصَّوْتِ زَمَانًا) belli bir zaman dilimi sesi kesmekten ibarettir.¹⁰⁴ Cezeriye göre ise vakf zamanından daha az bir süre, nefes almaksızın sesi kesmekten ibarettir. Cezeri en-Neşr isimli kitabında sekt'i bir beyitte şöyle açıklar:

وَالسَّكْتُ مِنْ دُونَ تَنْفُسٍ وَحَصْنٌ ..... بِذِي اتِّصَالٍ وَأَنْفِصَالٍ حَيْثُ نَصْرٌ

Sekt nefes almaksızın yapılan vakıftır. İttisal sahiplerinde de infisal sahiplerinde de yapılabilir. Kıraât âlimleri böyle delil getirmişlerdir.¹⁰⁵ Bu beyte göre imam Cezeri sekt'i muttasıl ve munfasıl olmak üzere ikiye ayırmıştır.

1. Muttasıl: iki harf arasında yapılıp bu harfler bir kelimedede ise buna muttasıl sekt denilir. (الأَرْضُ) ve (شَيْءٌ) gibi kelimelerde yapılan sekt'ler böyledir.

2. Munfasıl: iki harf arasında yapılıp bu harfler farklı kelimelerde ise buna munfasıl sekt denilir. (مَنْ رَاقٍ) (فَدَّ أَفْلَحَ) gibi kelimelerde yapılan vakıflar böyledir.¹⁰⁶

2.2.İBTİDÂ

Bir işe başlamak, bir şeyi açmak,¹⁰⁷ bir şeyin yapılmasını diğerinin yapılmasına tercih etmek, öncelik hakkı vermek anlamlarına gelir. ¹⁰⁸ مَبْدَأُ الشَّيْءِ bir şeyin öncesi, kapının önceden

¹⁰¹ Cevheri, *Sıhah*, I/253.

¹⁰² İbni Manzur, *Lisanu'l-Arap*, II/43.

¹⁰³ A'raf 7/154.

¹⁰⁴ Uşmuni, *Menar*, s.24.

¹⁰⁵ İbnu'l-Cezeri *en-Neşr*, I/115.

¹⁰⁶ Yüksel, *en-Neşr*, s.351.

odun olması gibi.¹⁰⁹ Kur'an'ı Kerim'e baktığımızda bir işe en başından başlamak, öncelemek, öne almak gibi kök manasının ağırlıkta olduğunu görmekteyiz.

1- قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ”Deki, Allah, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrar eder.”¹¹⁰

2- الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ”O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.”¹¹¹

İbtidâ kelimesi vakf kelimesinden ayrı düşünülmediği için vakf'a dayalı olarak tarif edilmiş ve vakfın zıddı olarak tanımlanmıştır. Şöyle ki “manaya hâle getirmeyecek yerlerde başlamayı, kiraât imamlarının belirlediği yerlerde durmayı öğreten değerli bir ilimdir”¹¹² şeklinde tarif edilmiştir.

Nehhas (ö. 338-950)'a göre vakf mananın tamam olduğu yerde durmak, ibtidâ başlaması güzel (uygun) yerde başlamaktır.¹¹³ Vakf'ta asıl olan sakin olması iken ibtidâ'da ise sakin üzere başlamak mümkün olmadığı için asıl olan hareke ile başlamaktır.¹¹⁴

Vakf-ı tam ve kâfi'nin maba'dinden, vakf-ı hasen ve kabihin makablinden başlamak güzeldir. Bunun sebebi ise, vakf-ı hasen ve kabihte kelam tamam olmadığı için ma ba'dine kuvvetli bir şekilde bağlıdır. Bilhassa vakf-ı kabih'de kelam tamam olmadığı gibi, ma ba'dine sıkıca bağlıdır. Bu durumda kelamın bir kısmına bitişik olduğundan, vakf yapılan kelimeye

¹⁰⁷ Ebu Hüseyin, Ahmed b.Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa* (thk.Abdusselam Muhammed b. Harun), Daru'l-ceyl, Beyrut t.y., بدأ md.

¹⁰⁸ Zebidi, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el-Hüseyni, Ebu'l-Fadl, *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus* (thk: Komisyon) Daru'l-Hidaye, tsz., بدأ md.

¹⁰⁹ Rağib el-İsfehani, Ebu'l-Kasım el-Hüseyni b. Muhammed, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an* (thk. Safvan Adnan ed-Davudi), Daru'l-Kalem ed-Daru's-Şamiyye, Dimaşk Beyrut-1992, s.113.

¹¹⁰ Yunus 10/34.

¹¹¹ Secde 32/7.

¹¹² Dani, *Müktefa*, 47-48.

¹¹³ Nehhas, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *el-Kat'u ve'l-İtinaf* (thk. Abdurrahman b. İbrahim el-Matrudi), Daru Aleml-i-Kutub, Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suudiyye-1992, s. 2.

¹¹⁴ Cezeri, *en-Neşr*, 141.

dönmeyi müstehab, külli bir inkita'ı mekruh görmüşlerdir. Fakat vakf ve ibtidâ sebebiyle olan bu inkita' âyet başlarında olursa her bir âyet başı vakf mahalli olduğundan mekruh sayılmaz.

Vakf-ı tam ve kâfi'de ise, vakf yapılan kelime maba'dinden lafız cihetiyle ayrılmış olduğu için, külli bir kesilme (inkita') mekruh değildir.¹¹⁵

2.2.1. İbtidâ Kavramına Anlam Yakınlığı Olan Terimler

İsti'naf veya i'tinaf kelimeleri ibtidâ kelimesi ile aynı anlama gelmesine rağmen kıraât ilmi literatüründe daha az kullanılmaktadır. Nitekim Ebu Cafer Nahhas'ın (ö. 338/949) konuyla ilgili kaleme aldığı eserin adı *el-Kat'u ve'l-İ'tinaf* tır.

2.2.1.1. İsti'naf

İsti'naf kelimesi أف kökünden türemiştir, türkçe anlamı bir şeyin ilk görünen tarafı, ayrıca burun, bir şeyin ucu, baş tarafı anlamlarına da gelir. İsti'naf ise bir şeye ilk defa başlamak, bir işin yapılmasını öncelemek manasına gelen ibtidâ ile aynı anlama gelmektedir.¹¹⁶

Gerçekte ibtidâ kelimesi kıraât ilminde kullanılırken evvelinde söz geçmeyip ilk defa söze başlamak anlamına gelmektedir. Kıraât âlimleri bu ilme vakf ve ibtidâ diye isim verip, vakfı ibtidânın önüne aldılar. Çünkü ibtidâ yapmak için önce vakf yapmak gereklidir. Hâlbuki vakf'tan sonra okumaya devam etmeye ibtidâ değil isti'naf veya i'tinaf denilmektedir. Bundan dolayı Ebu Cafer Nahhas (ö. 338/949) kitabını el'Kat'u ve'l-İ'tinaf diye isimlendirdi.¹¹⁷

Tariflerden anladığımız kadarıyla bu tahlil doğru ancak eksiktir. Çünkü vakf durup tekrar devam etme niyetiyle yapılırken, kat' ise okumayı tamamen kesip başka bir

¹¹⁵ Temel, s. 222.

¹¹⁶ Cevheri, *Sihah*, III, s.333.

¹¹⁷ İbrahim b. Said B.hamad ed-Devseri, *Muhtasaru'l-İbarat Li-mu'cemi Mustalahatu'l-Kıraât*, Daru'l-Hadara, Riyad-2008, s.11.

meşguliyyete geçme manasına gelmektedir. İbtidâ aynı şekilde bir işe sıfırdan başlamak manasına geliyor iken, isti'naf ise kıraât literatüründe vakf yapıp nefes aldıktan sonra kaldığı yerden devam etmeye denir. Haliyle bu ilme vakf ve isti'naf ilmi denilebilir kanaatindeyiz. Zaten Kur'an-ı Kerîm'e baktığımızda kat' kelimesi ile ibtida kelimelerinin bu manalarda kullanıldığını görmekteyiz.

1- قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ 118 “*Deki, Allah, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrar eder.*”¹¹⁸

2- فَفُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ 119 “*Böylece zulmeden o toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.*”¹¹⁹

2.3. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN DAYANAĞI

Vakf ve İbtidâ ilminin tarihsel süreçteki uygulamasına baktığımızda aşağıda gelecek örneklerde göreceğimiz üzere, Hz. Peygamber döneminden itibaren gerek Kur'an-ı Kerîm'de gerek günlük yaşamdaki konuşmalarda durulması ve geçilmesi gereken yerlere dikkat edildiğini görmekteyiz.

Ümmü Seleme (ö. 20/640) annemiz Hz. Peygamberin kıraâtını tanımlarken açık, tane tane olduğunu ve her âyette dura dura okuduğunu belirtir.¹²⁰

Adiyy b. Hatim (ö. 67/686)'den rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamberin yanında konuşan birinin وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشِدًا، وَمَنْ يَعْصِيهِمَا وَمَنْ يَعْصِيهِمَا “Kim Allah ve Resülüne itaat ederse muhakkak doğru yolu bulmuştur. İkisine isyan eden” deyip durması üzerine Hz. Peygamber

¹¹⁸ Yunus 10/34.

¹¹⁹ En'am 6/45.

¹²⁰ Nahhas, *el-İtinaf*, s. 11,

بُنْسَ الْخَطِيبُ أَنْتَ “Sen iyi bir hatip değilsin” şeklinde müdahalede bulunarak durulacak ve başlanacak yerlere dikkat etmemesini doğru bulmamıştır.¹²¹

Muzzemil süresinde geçen وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا Kur'an-ı Kerîm'i tertil ile oku''¹²² âyetindeki tertil kelimesini Hz. Ali'ye sorduklarında تَجْوِيدُ الْحُرُوفِ وَمَعْرِفَةُ الْوُقُوفِ ‘‘Kur'an-ı Kerîm okurken harfleri güzel telaffuz etmek ve durulacak yerleri de bilmektir.’’ şeklinde cevap vermiştir.¹²³

Ebu Ca'fer Nahhas (ö. 338/949), İbni Ömer (ö. 73/692)'den şu sözü nakletmektedir. Biz birimize imanın Kur'an-ı Kerîm'den önce nasip olduğu bir dönem yaşadık. Hz. Muhammed (a.s)'a Kur'an-ı Kerîm nazil oluyor ve her birimiz onun helalini-haramını, emrini-yasağını ve onda vakf yapılması gereken yerleri bu gün sizden birinizin Kur'an-ı Kerîm'i öğrendiği gibi öğreniyorduk. Hâlbuki bugün öyle insanlar görüyoruz ki kendilerine imandan önce Kur'an-ı Kerîm sunuluyor. Onlar da emirlerinin yasaklarının neler olduğunu ve nerede vakf yapması gerektiğini bilmeden Fatiha'dan Kur'an-ı Kerîm'in sonuna kadar okuyup duruyorlar. İbni Ömer'den rivâyet edilen bu hadis daha ilk dönemden itibaren insanların Kur'an-ı Kerîm'i öğrendikleri gibi vakf ve ibtidâ'yı öğrendiklerinin delilidir.¹²⁴

Hiz. Ebu Bekir ve bir adam arasında geçen bir diyalog bize vakf ve ibtidâ'ya riâyet etme durumunun sadece Kur'an-ı Kerîm'e has olmadığını, günlük konuşmalarda da insanların buna riâyet ettiklerini göstermektedir. Şöyle ki; elinde bir elbiseyle yanından geçen bir adama Hiz. Ebubekir “onu satıyor musun?” diye sorar. Adam da cevaben لَا عَفَاكَ اللَّهُ “Allah sana afiyet versin, hayır (satmıyorum)” der. Bu ibare, vakf yapılmadığı zaman, “Allah sana afiyet vermesin” gibi bir manaya da gelebilir. Bu sebeple Hiz. Ebubekir اللَّهُ قُلْ: لَا، وَعَفَاكَ اللَّهُ “de ki Allah

¹²¹ Ebu Davut, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünen-i Ebî Davud*, Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, Riyad tsz., Kitabu's-Salat, 221; Nesai, Nikah, 3679.

¹²² Müzzemmil 73/4.

¹²³ Cezeri, *Neşr*, s.40; Dani, *Muktefa*, s. 49; Suyuti, *İtkan*, I/282.

¹²⁴ Suyuti, *İtkan*, I/ 282; Dani, *Muktefa*, s. 49.

sana afiyet versin, hayır (satmıyorum)” şeklinde cevap vererek adamı tashih etmiştir.¹²⁵

Bütün bunların çerçevesinde meseleyi ele aldığımızda, mütekaddimin âlimlerimizin bu konuya kayıtsız kalmayıp daha ilk asırlardan itibaren konu hakkında kitaplar te'lif ettiklerini görmekteyiz. Bugün elimize ulaşan bu alanla ilgili en eski kitab hicri üçüncü asrın ortalarında yaşayan Fadl b. Muhammed Ebu'l-Abbas el-Ensari'nin Ebu Hatim'e cevap olarak yazdığı (الوقف) *el-Vakf* isimli eserdir.¹²⁶ Cezeriye göre bu sahada te'lif edilmiş ilk kitap Şeybe b. Nahhas'ın (ö. 130/747) (كِتَابُ الْوُقُوفِ) *Kitabu'l-Vukuf* isimli eseridir.¹²⁷

2.3.1. Bu Alanda Yazılmış Eserler

Biz burada, sahasında ön plana çıkmış bir kaç tane örnekle yetineceğiz.

1- (كِتَابُ الْوُقُوفِ) *Kitabu'l-Vukuf*: Şeybe b. Nassah¹²⁸ b. Serces b.Ya'kub el- Medeni el-Kufi (ö. 130/747). Hz. Aişe ve Ümmü Seleme validelerimizi görüp ikisinin duasını aldığını kaynaklar kaydetmektedir. İbnu'l Cezeri vakf hakkında ilk yazılan eserin bu eser olduğunu söylemektedir.¹²⁹

2- (وَفْقُ النَّامِ) *Vakfi't-Tam*: Ebu'l-Hasan Said b. Mes'ede (ö. 211/826). Basra'lı olup, lakabı Ahfeş el- Mecaşi'dir.¹³⁰

3- (الْوُقُوفُ وَالْإِبْتِدَاءُ) *el-Vakf ve'l-İbtidâ*: Ahmed b. Yahya b. Seyyar Ebu'l-Abbas (ö. 291/903) Lakabı Sa'leb olup aslen Horasanlı'dır. Şam'da medfundur.¹³¹

4- (الْوُقُوفُ وَالْإِبْتِدَاءُ) *el-Vakf ve'l-İbtidâ*: Ebu'l-Hasan Muhammed b.Ahmed b. Muhammed b. Keysan (ö. 320/932) Lakabı İbni Keysan olup Bağdatlıdır.¹³²

¹²⁵ Cahız, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el- Beyan ve-t-Tebyin*, (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hancı, Kahire-1998, I/282; Azimâbadi, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnu'l-Mabud Şerhu Şerhu Süneni Ebi Davud*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-1971, VII/6.

¹²⁶ Dani, *Müktefa*, s. 63;

¹²⁷ Dani, *Müktefa*, s. 60; Cezeri, *Gayetu'n-Nihaye*, I/298.

¹²⁸ Dani, *Müktefa*, s. 60.

¹²⁹ Cezeri, Şemsuddin Ebu'l-Hayr, Muhammed b. Muhammed b. Yusuf ibnu'l-Cezeri, *Ğayetu'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra* (thk. Gotthelf Bergsträsser), Daru'l-Kutubi'l-İlmya Beyrut-2006, I, s. 298

¹³⁰ İbni Nedim, *Fihrist*, s. 58.

¹³¹ İbni Nedim, *Fihrist*, s. 81.

5- (الْوَقْفُ وَالْإِبْتِدَاءُ) *el-Vakf ve'l-İbtidâ*: Ebubekir Muhammed b. el-Hasan b.Muksem b. Ya'kub (ö. 332/943), Medinetu's-Selam'lı olup lakabı İbni Muksem'dir.¹³³

6- (إِیْضَاحُ الْوَقْفِ وَالْإِبْتِدَاءِ) *İzahu'l-Vakf ve'l-İbtidâ*: Ebu Bekir Muhammed b. el-Kasım el Enbari (ö. 328/940).Künyesi Ebu Bekir olup Enbar'lıdır.¹³⁴

7- (الْإِیْضَاحُ فِي الْوَقْفِ وَالْإِبْتِدَاءِ) *El-İzah fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*: Muhammed b. el-Kasım b. Beşşar el-Enbari (ö. 328/940). Lakabı Ebu Bekir'dir. Kendisi nahivci ve edebiyatçıdır. Kitabı bu alanda yazılmış en meşhur kitaplardandır.¹³⁵

8- (الْإِیْضَاحُ فِي الْوَقْفِ وَالْإِبْتِدَاءِ) *el-İzah fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*: Muhammed b. Tayfur el-Gaznevi es-Secavendi (ö. 560/1164)'nin eseridir.¹³⁶ Kendisi Kıraât âlimi, nahivci, müfessir ve aynı zamanda muhakkiktir. İbnu'l-Cezeri onun *Kitabu'l-Vakf ve'l-İbtidai'l-Kebir ve Sağir* olmak üzere iki kitabının olduğunu söylemiştir.¹³⁷

9- (مَنَارُ الْهُدَى فِي الْوَقْفِ وَالْإِبْتِدَاءِ) *Menaru'l-Huda fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*: Ahmed b. Muhammed b. Abdilkerim el-Uşmuni (ö. 918/1513). Birçok defa basılan bu kitabın ilk olarak 1869'da Mısır Kahire'de taş baskısı yapılmıştır.¹³⁸

Sahabe, Tabiun ve selefi salihin vakf ve ibtidâ ilmini tedvin asrına kadar müşâfehe¹³⁹ yoluyla birbirlerine aktarmışlardır. Tedvin asrında âlimlerimiz bu konu hakkında da kitap tedvin etmeye başladılar. Vakf ve ibtidâ hakkında yazılmış ilk eser Şeybe b. Nassah el-Kufi el-Medeni (ö. 130/747)'nin yazmış olduğu "*el-Vukuf*" isimli eserdir diye biliyoruz. Cezeri bu

---

¹³² İbni Nedim, *Fihrist*, s. 89.

¹³³ İbni Nedim, Ebu'l-Ferec Muhammed b.Ebi Ya'kub, *El-Fihrist fi Ahbari'l-Ulemai'l-Musannifin mine'l-Kudamai ve'l-Muhdisine ve Esmai Kutubihim* (thk. Rıza Teceddüd el-Mazendavi), tsz., y.y., s. 36.

¹³⁴ İbni Nedim, *Fihrist*, s. 82.

¹³⁵ Dani, *Müktefa*, s. 64.

¹³⁶ Dani, *Müktefa*, s. 68; Cezeri, s.139.

¹³⁷ Cezeri, *Gayetu'n-Nihaye*, c. 2, s. 139.

¹³⁸ Dani, *Müktefa*, s. 70.

¹³⁹ Sözlü olarak aktarma.

konu hakkında te'lif edilen ilk eserin bu olduğunu kaydetmektedir.¹⁴⁰ Ancak bu kitap elimizde olmadığından izlediği metod hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.¹⁴¹ Yine bu ilim hakkında elimize ulaşan en eski eserler Muhammed b. el-Kasım b. Beşşar el-Enbari'nin (ö. 328/939) *el-İzah fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ* isimli eseri ve Muhammed b. İsmail en-Nahhas (ö. 338/949)'ın *el-Kat' ve'l-İtinâf* isimli eseridir.¹⁴²

Hicri 2. asrın başlarında bu ilmin tedvin edilmeye başlanması o zamana kadar müşâfehe yoluyla aktarılan bu ilmin, bundan sonra müşâfehe yoluyla aktarılmadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis bu dönemden sonra hem tedvin hemde müşâfehe yoluyla aktarılmaya devam edilmiştir. Cezeri'nin "Hocalarımız vakf ve ibtidâ ilmini bilmeyenlere icazet vermezlerdi. Ayrıca kendi hocalarından öğrendikleri gibi bizde vakf ve ibtidâ yapılması gereken yerleri parmaklarıyla göstermek suretiyle bize bu ilmi öğretiyorlardı" şeklindeki ifadesi bu ilmin hem müşâfehe hemde tedvin yoluyla kendisine ulaştığını göstermektedir.¹⁴³

Vakf ve ibtidâyı ele alan eserlere baktığımızda genel olarak her sûrenin mustakil başlık altında ele alınıp âyetlerin teker teker ele alınmasına rağmen bütün âyetlere temas edilmemiş, ilgili âyetlerdeki kelimeler göz önüne alınarak tam, kâfi, hasen ve kabih olmak üzere çeşitlere ayrılmıştır.

Günümüz mushaflarında gördüğümüz şekilde, vakf çeşitlerinin işaretlerle/sembollerle ifade edilmesi hususuna gelince; bu yönlü gayretin de geç denilemeyecek bir zamanda başladığı söylenebilir. Bunu ilk ihdas edenin İbni Evs (ö. 341/952 sonrası) olduğu anlaşılmaktadır. İbni Evs vakfî üç çeşide ayırmış, tam vakf için mim (م) harfini, kâfi vakf için kaf (ك) harfini, hasen-i hafif vakf için de ha (ح) harfini seçmiştir.

¹⁴⁰ Dani, *Müktefa*, s. 49; Cezeri, *Gayetu'n-Nihaye*, I/298.

¹⁴¹ Fuat sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabî*, (Arapçaya çeviren; Dr. Mahmud Fehmi Hicazi) İdaretu's-Sekafeti ve'n-Neşri, Riyad-1991, I/22.

¹⁴² Dani, *Müktefa*, s. 51

¹⁴³ Nuveyri, Muhammaed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi Kiraâti'l-Aşr* (thk. Macdi Muhammed Surur Sa'd Baslum), Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-2003, I/261.

Bugün elimizdeki mushaflarda gördüğümüz vakf sembollerinin bânisi Secâvendi (ö. 560/1164)'dir. O, kendi sistemini kurmuş, lazım vakf'a mim (م) harfini, mutlak vakf'a ta (ط) harfini, caiz vakf'a cim (ج) harfini, mücevvez li-vech vakf'a zay (ز) harfini, zarureten murahas vakf'a sad (ص) harfini işaret olarak koymuş ve vakf yapmak caiz olmayan yerleri de (ل) ile işaretlemiştir. Onun bu sistemi genel kabul görmüş, daha sonraki yapılacak geliştirme ve eklemelere esas teşkil etmiştir. Paret'in tesbitine göre, ondan sonra doğudaki nüshalarda -Mağrib nüshaları hariç- onun sistemi ya da bu sisteme bağlı işaretler kullanılmıştır. Ancak öyle anlaşılıyor ki, bu şöhret ve kabul görme daha sonra batıya da intikal etmiştir. Çünkü R. Sellheim'in tesbitine göre Kahire'de resmi olarak basılan Kur'an-ı Kerîm nüshalarında bu işaretler kullanılmıştır. Bu yüzden bugün bu sembellere ve daha sonra bunun üzerine bina edilmiş başka sembellere de "Secavendi" denilmiştir.¹⁴⁴

2.4. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN ÖNEMİ

Kur'an-ı Kerîm'i baştan sona kadar tek nefeste okumak mümkün olmadığına ve insanın 7/24 Kur'an-ı Kerîm okuyamayacağına göre vakf yapmak gereklidir. Ancak vakfi sadece bunlara hasretmek eksik bir tanım olacaktır. Çünkü Kur'an-ı Kerîm anlaşılacak için indirilen bir kitap olduğundan, anlamının yegâne şartı Kur'an-ı Kerîm'in tane tane okunup sindirilmesidir. Zaten Kur'an-ı Kerîm'in 23 senede nazil olmasının hikmeti de bu değildir? Konuyla ilgili aşağıdaki âyete baktığımızda hem azar azar inmesinin hemde dura dura okunmasının hikmeti açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu hikmet Kur'an-ı Kerîm'in kalplere yerleşmesidir.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا

¹⁴⁴ Veli Kayhan, Vakf ve İbtida' ilmi ve Kur'an-ı Kerîm tefsirindeki yeri, *Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, s.322.

*“İnkâr edenler, "Kur'an-ı Kerîm ona bir defada toptan indirilseydi ya!" dediler. Biz, Kur'an-ı Kerîm'i senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.”*¹⁴⁵

Vakf ve ibtidâ'nın önemini belirtmek için alanda uzman âlimler, kitaplarında çok değerli deliller ortaya koymuşlardır.

Bunları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1- Ümmü Seleme (ö. 20/640) Hz. Peygamberin kıraâtını tanımlarken onun açık, tane tane ve her âyette dura dura okuduğunu belirtir.¹⁴⁶

2- Ebu Ca'fer en-Nahas (ö. 338/949), İbni Ömer (ö. 73/692)'den şu sözü nakletmektedir: “Biz, birimize imanın Kur'an-ı Kerîm'den önce nasip olduğu bir dönem yaşadık. Hz. Muhammed (a.s)'a Kur'an-ı Kerîm nazil oluyor ve her birimiz onun helalini-haramını, emrini-yasağını ve onda vakf yapılması gereken yerleri, bu gün sizden birinizin Kur'an-ı Kerîm'i öğrendiği gibi öğreniyorduk. Hâlbuki bugün öyle insanlar görüyoruz ki kendilerine imandan önce Kur'an-ı Kerîm sunuluyor. Onlar da emirlerinin, yasaklarının neler olduğunu ve nerede vakf yapması gerektiğini bilmeden Fatihadan Kur'an-ı Kerîm'in sonuna kadar okuyup duruyorlar.” İbni Ömer'den rivâyet edilen bu hadis daha ilk dönemden itibaren insanların Kur'an-ı Kerîm'i öğrendikleri gibi vakf ve ibtidâyı da öğrendiklerinin delilidir.¹⁴⁷

Bu ilmin tevkîfi olduğunu Nahhas şöyle açıklıyor; Hz. Peygamber bir hadislerinde, *“Bu Kur'an-ı Kerîm yedi harf üzere nazil olmuştur. Dilediğiniz üzere okuyun, ancak rahmet zikrini azapla azap zikrini rahmetle bitirmeyin”* şeklinde buyuruyor. Nahhas bu hadise dayanarak Vakfî tâmm'in tevkîfi olduğu manasının çıktığını ve içinde sevap ve cennet olan

---

¹⁴⁵ Furkan 25/32.

¹⁴⁶ İbni Hanbel, *Müsned*, 26583, 26742; Tirmizi, *Fedailu'l-Kur'an*, 2923; Nesai, *Kitabu'l-İftitah*, 1022; Ebu Davut, *Kitabu'l-İftitah*, 1466; Nahhas, *El-Kat'*, s. 11.

¹⁴⁷ Suyuti, *İtkan*, I/282; Dani, *Muktefa*, s. 49.

âyetler ile içinde cehennem ve azap olan âyetlerin arasında vakf yapmak ve bunları ayırmak gerektiğini söyler. Örnek olarak *يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا* âyetinde geçen”

يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ cümlesi ile *وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا* cümlelerinin arasında vakf yapılmasıdır. Çünkü *وَالظَّالِمِينَ* kelimesi gizli bir fiil ile mansub olup *فِي رَحْمَتِهِ* terkihi üzerine atıf değildir. Normalde manası; “O, dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimlere gelince, onlar için elem verici bir azap hazırlamıştır.”¹⁴⁸ Olan bu âyette vakf yapılmazsa “O, dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimleri de” gibi bir manaya geleceği için vakf yapılması gerektiğini söyler.¹⁴⁹

3- Muzzemil süresinde geçen *ورتل القرآن ترتيلا* “Kur’an-ı Kerîm’i tertil ile oku”¹⁵⁰ âyetindeki tertil kelimesini Hz. Ali’ye sorduklarında; *تَجْوِيدُ الْحُرُوفِ وَمَعْرِفَةُ الْوُقُوفِ* “Kur’an-ı Kerîm okurken harfleri güzel telaffuz etmek ve durulacak yerleri de bilmektir.” şeklinde cevap vermiştir.¹⁵¹

4- İbnu’l-Cezeri’nin konu ile ilgili;

وَبَعْدَ مَا نُحْسِنُ أَنْ نُجَوِّدَا ... لَا بُدَّ أَنْ نَعْرِفَ وَقْفًا وَابْتِدَاءً

Ve tecvidi güzel yaptıktan sonra, Vakf ve İbtidayı da mutlaka bilmen lazım.” Anlamındaki beyti, bu ilmi öğrenmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Cezeri’nin “Hocalarımız vakf ve ibtidâ ilmini bilmeyenlere icazet vermezlerdi. Aynı şekilde kendi hocalarından öğrendikleri gibi bizde vakf ve ibtidâ yapılması gereken yerleri parmaklarıyla göstermek suretiyle bu ilmi bize öğretiyorlardı.”¹⁵² Şeklindeki ifadesi; bu ilimin daha ilk dönemlerden itibaren sadece kitabetle değil müşâfêhe yoluyla da öğretilmesi ve bilmeyenlere icazet verilmemesi konusunda bu ilme verilen önemi göstermektedir.

¹⁴⁸ İnsan 76/31.

¹⁴⁹ Nahhas, *el-İ’tinaf*, s. 13.

¹⁵⁰ Müzzemmil 73/4.

¹⁵¹ Cezeri, *Neşr*, s.40; Dani, *Muktefa*, s. 49; Suyuti, *İtkan*, 1/282.

¹⁵² Nüveyri, *Şerhu’n-Neşr*, I, s. 261.

5- İbnu'l-Enbari (ö. 328/939) bu ilmin önemini şöyle açıklar; Kur'an-ı Kerîm'i iyi bilmenin ölçüsü vakf ve ibtidâ ilmini bilmekle orantılıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerîm'in fasılalarını (durulması gereken yerleri) bilmeden hiç kimse Kur'an-ı Kerîm'in manalarını anlayamaz. Bu delil bile, vakf ve ibtidâ'nın öğrenilmesi ve öğretilmesi hususunun önemini beliğ bir şekilde ortaya koymaktadır.¹⁵³

6- Bazı âlimler vakf ve ibtidâ bilgisinin, Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile arasındaki farkı ortaya koyduğunu söyler. Mesela وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ “Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şâni yücedir.”¹⁵⁴ Âyetinde Ehl-i Sünnet mezhebi; yaratma ve seçmenin Allah'a ait bir iş olduğunu ve Allah'tan başkasının seçim hakkı olmadığını ifade eder. Bundan dolayı, yaratılmışlardan seçme hakkını nefyedip hakka tevdi etmek için وَيَخْتَارُ fiili üzerinde vakf yapmıştır.¹⁵⁵ Eğer bir kimse burada vasl yapıp ما الذي manasında alırsa bu durumda manası: “Kulları için en hayırlı ve aslah olanı seçer” şeklinde olur ki bu durumda o kimse Mutezili bir düşünceye sapmış olur.¹⁵⁶

2.5. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN GAYESİ

Vakf ve ibtidâ ilmi denilince akla ilk olarak sadece kıraât gelse de, konuyu sadece kıraâte indirgemek bu ilme haksızlık olacaktır. Bunun sebebi de bu ilmin tecvid ilminin bir dalı olarak görülmesi ve tecvid ilminin içerisinde işlenmesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekte ise Kur'an-ı Kerîm ilimleri içerisinde müstakil olarak işlenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü bu ilmin biraz sonra değineceğimiz üzere kıraât, sarf, nahiv, belâğat ve en önemlisi Kur'an-ı Kerîm tefsiri ile sıkı bir bağlantısı vardır. İşte bu sıkı bağın farkına varan ilk dönem İslam âlimleri bu konu hakkında azımsanmayacak derecede çok müstakil eserler te'lif

¹⁵³ Uşmuni, *Menar*, s. 5.

¹⁵⁴ Kasas 28/68

¹⁵⁵ Uşmuni, *Menar*, s. 5.

¹⁵⁶ Nesefî, *Medarik*, II/654.

etmişlerdir. Diğer taraftan müfessirler te'lif ettikleri tefsirlerinde bu konuya bolca değinmişlerdir.

Bütün bunlara istinaden vakf ve ibtidâ ilminin gayesi: -Arapça bilsin bilmesin- Kur'an-ı Kerîm okuyan kimsenin;

1- Çeşitli tefsir vecihlerine, ihtimallerine uygun düşecek;

2- Mananın doğru olmasını sağlayacak;

3- Dilin/Arapçanın doğru kullanımını temin eden sarf, nahiv, vb. dilbilimleri ile diğer bazı ilimlerin gereklerine uygun düşecek olan duraklarda vakf yapmasını sağlamaktır. Böylece, okuyucu kiraât'ın tüm maksatlarını hakkıyla yerine getirmiş olur.¹⁵⁷

2.6. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ

İbni Mücahid (ö. 324/935)'e göre, bir insanın bu ilmin âlimi olabilmesi için kiraât, tefsir, nahiv, fıkıh ve arapçayı çok iyi bilmesi gereklidir. Çünkü vakf ve İbtidâ ilmi bunların hepsiyle bağlantılıdır.¹⁵⁸

2.6.1. Nahiv İlmi ile Olan İlişkisi

Muzaf- muzafun ileyh, ref eden-merfu, nasıb-mansub, te'kit-müekked, atıf-mâtuf, نَّ ve kardeşlerinin ismi-haberi, ظَنَّ ve kardeşlerinin ismi-haberi, müstesna-müstesna minh, müfesser-tefsir, mevsul-sıla, istifham-müstefhemun bihi anh, şart-cevap, özetle kendinden öncesiyle bağlantılı olan hiçbir yerde vakf yapmak (Kıraât ıstılahında) caiz değildir.¹⁵⁹

انَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

¹⁵⁷ Kayhan, 304.

¹⁵⁸ Dani, *müktefa*, s. 58.

¹⁵⁹ Dani, *müktefa*, s. 58.

“İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah, gafûr ve rahîmdir.”¹⁶⁰ Anlamındaki âyette اُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ cümlesi harufu müşebbehe bil fil olan اِنَّ in haberi olduğundan فِي سَبِيلِ اللَّهِ terkinde vakf yapılmaz.¹⁶¹

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنٰتٌ اَلْوَعِيْدُ فِيْهَا مِنْ دُوْنِ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ

“Şüphesiz, iman edip de güzel davranışlarda bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah’ın verdiği gerçek sözdür. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.” Anlamındaki iki âyet arası vakf yapıldığı takdirde hal olan خَالِدِيْنَ فِيْهَا ile zü’l-hal olan لَهُمْ zamiri ayrılacağından vakf yapılmaz.¹⁶²

فِي اٰدْنٰى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ فِيۢ بَضْعِ سِنِيْنَ ۗ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْۢ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ

“Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir.”¹⁶³ Anlamındaki âyetlerde سَيَغْلِبُوْنَ terkinin başındaki harfi cer bir önceki âyetin sonunda geçen غَلَبُوْنَ cümlesine taalluk ettiğinden ve car ile mecrurun arası ayrılamayacağından âyetler arası vakf yapılmaz.¹⁶⁴

2.6.2. Tefsir İlmi ile Olan İlişkisi

Vakf ve ibtidâ ilminin tefsir ilmiyle çok sıkı bir ilişkisi vardır. Klasik tefsirlere göz attığımızda bu konuya çok değindiklerini görürüz. Zaten tezimiz bu konuyla ilgili olduğundan biz konuyla ilgili Beyzavi (ö. 685/1286) ve Zemahşeri (ö. 538/1144)’den iki örnekle yetineceğiz.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْۢ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَاَنْتَقَمْنَا مِنْۢ الَّذِيْنَ اٰجْرَمُوْا ۗ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ

¹⁶⁰Bakara 2/218.

¹⁶¹ Neseî, Medarik, I, s.181.

¹⁶² Neseî, Medarik, I, s.712.

¹⁶³ Rum 30/3-4.

¹⁶⁴ Neseî, Medarik, II/689.

“Andolsun, senden önce biz nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Peygamberler onlara apaçık mucizeler getirdiler. Biz de suç işleyenlerden intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır.”¹⁶⁵ Anlamındaki âyette geçen حَقًّا kelimesinde vasl yapmak daha doğru olsa da bazen bu kelimedeki vakf yapıp عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ terkinde ibtidâ yapılır.

İki duruma göre mana:

1. Vasl durumuna göre: mü'minleri peygamberlerle beraber kurtararak onlara yardım etmek bizim üzerimize haktır.

2. Vakf durumuna göre: Allah'ın intikamı haktır.¹⁶⁶

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

“Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."¹⁶⁷ Mealindeki âyette لَا تُشْرِكْ kelimesinde vakf yapan بِاللَّهِ kelimesini kasem olarak kabul etmiştir.

Bu durumda mana; “Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrum! Şirk koşma! Vallahi ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.”¹⁶⁸

2.6.3. Kırâât İlmi ile Olan İlişkisi

Her ne kadar tedvin döneminden beri bu ilim hakkında müstakil eserler ele alınsa da kırâât ile ilgili te'lif edilen eserlere baktığımızda bu ilimle ilgili müstakil başlıklar açıldığını görmekteyiz.

¹⁶⁵ Rum 30/ 47.

¹⁶⁶ Zamahşeri, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer el-Harizmi *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyunu'l-Ekavil fi Vucuhi't-Te'vil* (thk. Mahmud b. Ömer ez-Zamahşeri Ebu'l-Kasım Carullah), Daru'l-Marife, Beyrut-2009, s. 832.

¹⁶⁷ Lokman, 31/13.

¹⁶⁸ Beyzavi, Nasiruddin Ebu Said, Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* (thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aş'li) Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi Beyrut-t.y., IV/214.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِيَّيْ وَضَعْتُهَا اُنْثَىٰ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثَىٰ وَاِيَّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِيَّي اُعِيْذُهَا بِكَ
وَدُرِّيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ

“Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi.”¹⁶⁹ Anlamındaki âyette وَضَعْتُ kelimesini müfret müennes gaibe şeklinde okuyanlar birinci اُنْثَى kelimesi üzerinde vakf yaparlar. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ وَضَعْتُ cümlesini ibtidâiye olarak kabul ederler.

Bu durumda mana: “Allah doğurduğunu ve arka planındaki büyük işleri daha iyi bilir.” Şeklinde olur.

اُنْثَى Kelimesini mütekellim vahde okuyan Şami ve Ebu Bekir ise birinci اُنْثَى üzerinde vakf yapmazlar. Çünkü اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ terkibi kavlin mekulu olur.

Bu durumda mana: “Belki Allah için bu işte bir sır ve hikmet var, Rabbim sen ne doğurduğumu daha iyi bilirsin, ben kız doğurdum dedi.” şeklinde olur.¹⁷⁰

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَّحْجُورًا

(Fakat) melekleri görecekleri gün, günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur ve: (Size, sevinmek) yasaktır, yasak! Diyeceklerdir.¹⁷¹ Mealindeki âyette; حَجْرًا مَّحْجُورًا terkinde حَجْرًا kelimesi ha harfinin fethasıyla (حَجْرًا şeklinde) okunursa âyetin sonundaki vakf tam olur. Ancak ha harfinin zammesiyle (حُجْرًا şeklinde) okunursa mana değiştiğinden ötürü bu kelimedede vakf yapılır. Şöyle ki Araplardan birinin başına bir sıkıntı geldiği zaman (yapma, etme, kıyım; senden Allah’a sığınırım vb. anlamlara gelmek üzere¹⁷²) حُجْرًا derdi.

¹⁶⁹ Ali İmrân 3/36.

¹⁷⁰ Nesefî, Medarik, I/251.

¹⁷¹ Furkan 25/22.

¹⁷² Kayhan, 306.

Bu durumda mana; “(Fakat) melekleri görecekları gün, günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur.(onlar meleklerle) yapmayın etmeyin diyecekler. (Melekler onlara dünyada Allah’a sığındığınız gibi burada sığınmanız) yasak diyeceklerdir.”¹⁷³

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Onda (Tevrat’ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, diş diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir.”¹⁷⁴ Mealindeki âyette قِصَاصٌ kelimesine kadar hepsini fethayla okursa قِصَاصٌ kelimesinde vakf-ı tam yapılır. Ancak أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ terki binde vakf yapanlar ise وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ terki binde ibtidâiye yapıp zammeyle okurlar. Bu durumda hüküm müslümanlar için geçerli olur.¹⁷⁵

2.6.4. Meani İlmi ile Olan İlişkisi

Sözün, yerinde olma, duruma ve yere uyarlama (Muktezayı hale uygunluk) gibi ilkelerini iceleyen meani ilminin vakf ve ibtidâ ilmi ile çok sıkı bir ilişkisi vardır.

Kıraât âlimlerinin çoğu manayı esas alarak, âyet başı olmasa dahi vakf yapmayı tercih etmişlerdir. Daha sonra gelen bazı âlimler sünnete uymadığı gerekçesiyle bunu kabul etmediler. Çünkü Hz. Peygamber bütün âyetlerde vakf yapmıştır. Ebu Davut ve Tirmizi’nin tahriç ettiği Ümmü Seleme validemizden varid olan ilgili hadis Hz. Peygamber’in kıraât’ını

¹⁷³ Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır Ebu Abdillâh, *el-Burhan fî Ulumi’l-Kur’an-ı Kerîm* (thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim), Daru’l-Ma’rife, Beyrut-1957, I/349; Dani, *Muktefa*, s. 58.

¹⁷⁴ Maide 5/45.

¹⁷⁵ Zerkeşi, *El-Burhan*, I/349; Dani, *Muktefa*, s. 58.

tanımlarken âyet âyet okuduğu ve her âyette durduğu, örneğin fatiha okurken; الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ derken vakf yaptığı sonra الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ dediği şeklindedir.¹⁷⁶

Vakfa gibi kısa âyetli surelerde daha fazla olmak üzere, Kur'an-ı Kerim âyetlerinden çoğunun sonu ya tam vakf ya da kâfi vakf'tır. Her ne kadar sonrasıyla mana olarak bağlantısı devam etse de efdal olan her âyet sonunda vakf yapmaktır. Nitekim kurranın bazıları sünnete uymanın daha efdal olacağı görüşünden hareketle âyet sonlarında vakf yaparlar. "Şua'bü'l-İman" ve başka eserlerinde Beyhaki (ö. 458/1066) bu durumu ifade edip kendisinden sonra ilgisi olsa da âyet başlarında vakf etmeyi tercih eden âlimlerdendir.¹⁷⁷

2.6.5. İslam Hukukuyla İlişkisi

Vakf ve ibtidâ ilminin İslâm hukukuyla çok sıkı bir ilişkisi vardır. Nekzavi (ö. 683/1284)'ye göre bir insanın Kur'an-ı Kerim'in manalarını anlayabilmesi ve Kur'an-ı Kerim'den şer'i delil çıkarabilmesi, ancak vakf ve ibtidâ ilmini bilmesiyle mümkün olur.¹⁷⁸ Biraz sonra örnekte göreceğimiz üzere yapılan vakf'a göre mezheplerin görüşlerinin değiştiğini göreceğiz.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

*"Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir. Ancak tövbe edip bundan sonra ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*¹⁷⁹ Mealinde âyetlerde yapılan vakfa göre iki fıkhi hüküm ortaya çıkmaktadır.

¹⁷⁶ Dani, *Müktefa*, s. 59; Zerkeşi, *El-Burhan*, I/350; Ebu Davud, *vitir*, 20; Tirmizi, *Fedailü'l-Kur'an-ı Kerim*, 23.

¹⁷⁷ Dani, *Müktefa*, s. 59; Zerkeşi, *El-Burhan*, I, s. 350.

¹⁷⁸ Suyuti, *İtkan*, s. 177.

¹⁷⁹ Nur 25/4-5.

1- Tövbe etse bile kazif (zina iftirası atan)'ın şahitliği kabul edilmez diyenler, وَلَا تَقْبَلُوا وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا cümlesinde vakf yaparlar. Bunlar هُمْ الْفَاسِقُونَ وَأُولَئِكَ cümlesini isti'nafiye yapıp vâlinin müstesna minh'i olarak kabul ederler.

2- Kazif'in şahitliği kabul edilebilir diyenler ise; iki âyet arası vasl yapıp فَإِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً إِلَّا edatının müstesna minh'i olarak هُمْ الْفَاسِقُونَ وَأُولَئِكَ cümlesini kabul ederler.¹⁸⁰

Yine Bakara 196. ayette geçen وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ cümlesini de buna örnek olarak verebiliriz. وَالْعُمْرَةَ وَالْحَجَّ şeklinde merfu okuyanlar; وَأَتِمُّوا الْحَجَّ cümlesinde vakfı hasen yapıp, وَالْعُمْرَةَ cümlesini isti'nafiye olarak kabul edenlerdir. Bu durumda böyle okuyanların görüşüne göre; umre vacip değildir. Çünkü Allah (c.c.) haccın tüm menasikiyle tamamlanmasını emretmiştir. Daha sonra umrenin fazileti ve umreye teşvik için umre ayrıca cümleyi isti'nafiye şeklinde müstakil olarak zikredilmiştir. Ancak وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ cümlesini nasb olarak okuyanlar ise, onu bir önceki terkihi olan وَأَتِمُّوا الْحَجَّ cümlesine atfetmişlerdir. Bu durumda umre de hac hükmüne girip vacip olur.¹⁸¹

2.6.6. Kelam İlmi ile Olan İlişkisi

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'an-ı Kerîm'in) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Hâlbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz

¹⁸⁰ Dani, *Müktefa*, s. 405; Nahhas, *el-İ'tinaf*, s. 463

¹⁸¹ Uşmuni, *Menar*, s. 56; Dani, *Müktefa*, s. 181; Nahhas, *el-İ'tinaf*, s. 93.

tarafındandır, derler. (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.”¹⁸². Mealindeki âyette Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşü, “Kur’an-ı Kerîm’e iman, ahkâmıyla amel ve müteşabihler hakkında görüş bildirmeyip teslim olma, Allah’ın kendi ilmine tahsis ettiği bilgiler” olan kaideler gereği إِلَّا اللَّهُ terkinde vakf yapılır. Çünkü vakf yapılmısa bu durumda ondan sonra gelen وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ tekibindeki “ilimde derin olan âlimlerde müteşabihinin manasını biliyor” gibi bir mana çıkar ki buda Ehl-i Sünnet’in görüşüne terstir.¹⁸³

Yine Kasas suresinde geçen; وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ” Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şâmi yücedir.”¹⁸⁴ Âyetinde Ehl-i Sünnet mezhebine göre yaratmak ve seçmek Allah’a ait bir iş olduğundan ve Allah’tan başkasının seçim hakkı olmadığından, yaratılmışlardan seçme hakkını nefyedip hakka tevdi etmek için وَيَخْتَارُ fiili üzerinde vakf yapmıştır.¹⁸⁵ Eğer bir kimse burada vasl yapıp مَا ’yı الذي manasında alırsa ve bunun manası: “Kulları için en hayırlı ve aslah olanı seçer” derse, bu durumda o kimse Mutezili bir düşünceye sapmış olur.¹⁸⁶

Görüldüğü üzere vakf ve ibtidâ ilmi günlük konuşma dâhil olmak üzere birçok ilimle iç içedir. Kur’an-ı Kerim ilimlerinde mütehassıs olmak isteyen herkesin vakf ve ibtidâ ilmini bilmesi gereklidir.

2.7. VAKF İŞARETLERİ

İlahi kelimeler olması sebebiyle islâmî ilimlerin hepsi doğrudan veya dolaylı olarak Kur’an-ı Kerîm’le bağlantılıdır. Hayat kitabımız olan Kur’an-ı Kerîm’i müslüman olan herkes okumak anlamak ister. Ancak Kur’an-ı Kerîm okuyan herkesin arap dilinin inceliklerine vakıf

¹⁸² Ali İmrân 3/7.

¹⁸³ Secavendi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Tayfur, *İlelü'l-Vukuf* (thk. Muhammed b. Abdullah el-İdi), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad-2006, I, s. 362.

¹⁸⁴ Kasas 28/68.

¹⁸⁵ Uşmuni, *Menar*, s. 5.

¹⁸⁶ Nesefî, *Medarik*, II/654.

olmadığı bir gerçektir. Bununla beraber Arap olmadığı halde Kur'an-ı Kerîm okuyanların da çoğunun arapça bilmeyip sırf sevabını Allah'tan umarak okudukları gerçeğini de unutmamak gerekir. Daha İslamîyetin başlangıcında Arap olmayanlarında İslamîyeti kabul etmesiyle beraber, Kur'an-ı Kerîm'i okuma hususunda bir takım sıkıntılar meydana geldi. Bu durum İslâm âlimlerini bu konuda araştırmalara sevk etti. İlk olarak Kur'an-ı Kerîm'in Arap olmayanlar tarafından da kolay okunabilmesi için bir takım harekeler ve noktalar konuldu.

İlk zamanlar müşâfehe yoluyla aktarılan vakf ve ibtidâ ilmi hicri ikinci asrın başlangıcından itibaren tedvin edilmeye başlanmıştır. Cezeri'nin aktardığına göre hocaları vakf ve ibtidâ yapılacak yerleri parmaklarıyla göstermiştir. Üstelik âlimlerin bu ilmi bilmeyenlere de icazet vermediklerini kitabında kaydetmekteğini yukarıda ifade etmiştik. Bu nedenle kiraât âlimleri Kur'an-ı Kerîm'de vakf ve vasl yapılması gereken yerleri göstermek için kendine göre bir takım işaretler geliştirmiştir. Aynı konuyla ilgili birçok eser olmasına rağmen Muhammed b. Tayfur es-Secavendi (ö. 560/1165) tarafından düzenlenen işaretler kabul görmüş ve daha sonra yapılan bir takım ilavelere rağmen bu işaretlere Secavendi'ye nisbetle "Secavend" denilmiştir. Bugün mevcut mushaflarda bu işaretler kullanılmaktadır.

Secavendi'nin yaptığı bu taksimatın geniş kabulü ve kullanan kesimin genişlemesiyle beraber bu işaretlerin daha kolay bir şekilde hatırlanıp benimsenmesi amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmeye çalışılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevi bölümü no: 4'te kayıtlı bir yazma içerisinde 331b yaprağında bulunan ve altı beyitten oluşan bir manzûme secavendle ilgilidir. manzûmenin şairi belli değildir ve şiirde mahlas da kullanılmamıştır. Şiire başlık verilmediği gibi, Manzûmenin te'lif tarihi de bulunmamaktadır. Öğreticilik vasfı bulunan bu manzûmenin dili oldukça sade anlaşılır özelliktedir. *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle ve mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan bu manzûmede altı vakf harfine yer verilmiştir. Bu harfler şunlardır; لا - ص - ز - ج - ط - م Mim, Tı, Cim, Ze, Sad ve Lamelif. Bu altı harfin dışında da vakf işaretleri kullanılmakta olmasına rağmen şair sadece altı harften

bahsetmiştir. Bu yönüyle baktığımızda şairin yaptığı bu tasnif, Secavendi 'nin yaptığı tasnife uymaktadır. Bahsettiğimiz manzume şöyledir.

Cim caiz geçme andan hem revâ

Durmağın evlâdurur bilsen sana

Zâ mücevvez anda dahi durdular

Geçmeği durmakdan evlâ gördüler

Tâ nişân'ı vakf-ı mutlak oldu bil

Kande bulsan tur andan geçme bil

Sâd vakfında murahhas didiler

Hâlet-i dermândelikde durdular

Mîm lâzım vakfdan oldu nişân

Geçse havf-i küfr vardır bî-gümân

Lâmelif gelse revâgeç durma gil

Hiç tevakkuf kıluben dem urma gil ¹⁸⁷

Bu işaretler türkçedeki noktalama işaretleri mahiyetindedir. Bunlar - ع - م - ج - قف - ز - صلي - ط - ك - لا harfleridir. Bu işaretlere bazı kıraât âlimleri tarafından ilaveler de yapılmıştır. Belirtmiş olduğumuz bu vakf işaretlerinin ve işlevlerinin neler olduğunu şu şekilde özetleyebiliriz:

¹⁸⁷ Yıldız, Alim, *Kur'an-ı Kerîm'i Kerim'deki Vakf İşaretleri Secavend*, Somuncu Baba Dergisi, Mart 2011, Sayı 125, 56-58; İbrahim Tetik, *Vakf ve İbtida' İliminin Ayetleri Anlamlandırılmadaki etkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum-2012, s. 37.

(م) **Vakf-ı Lâzım:** mutlaka durmak gerektiğine, geçilirse mananın bozulabileceğine işarettir.¹⁸⁸

وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ Âyetinde vakf yapılmayıp vasl yapılırsa sonrası olan اللَّهُ يُخَادِعُونَ cümlesi sanki onun sıfatıymış gibi olur. Böyle bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için burada vakf yapılmalıdır.¹⁸⁹

(ط) **Vakf-ı Mutlak:** Tam ve kâfi vakıflarda durulan yerin sonrasıyla ibtidânın güzel olduğu yerlerde yapılan vakftır. Vakfı evla vaslı caizdir.¹⁹⁰

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ

“Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin» diye Nuh’a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Ancak kendilerini çağırdığın bu (din), Allah’a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.”¹⁹¹ Mealindeki âyette مَا تَدْعُوهُمْ terkinde vakf’ı mutlak yapılır. Âyetin devamı olan اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ cümlesinden ibtidâ yapılır.

(ج) **Vakf-ı Caiz:** Vakfın ve vaslın eşit derecede caiz olduğu yerler. Vakf evla vasl caizdir.¹⁹²

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَيَأْتُونَ خَيْرًا مِنْ قَبْلِكَ وَمَا يُؤْمِنُونَ

“Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar.”¹⁹³ Mealindeki âyette وَمَا يُؤْمِنُونَ cümlesi bir önceki cümle olan

¹⁸⁸ Abdurrahman Çetin, *Kur’an-ı Kerim Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 272; Suyuti, *İtkan*, s. 169; İzzet, *el-Vakfu'l-Kur’an-i*, s. 21; Secavendi, *Kitabu'l-Vakfi*, s. 123.

¹⁸⁹ Bakara 2/ 8-9.

¹⁹⁰ İzzet Şahate, *El-Vakfu'l-Kur’an-i*, s. 21; Çetin, s. 272; Suyuti, *İtkan*, s. 169; Secavendi, *Kitabu'l-Vakfi*, s.123; Secavendi, *ilel'l-vakf*, s. 167.

¹⁹¹ Şura 42/13.

¹⁹² İzzet Şahate, *El-Vakfu'l-Kur’an-i*, s. 21; Secavendi, *Kitabu'l-Vakfi*, s.111; *ilel'l-vakf*, s. 169; Çetin, s. 272.

أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ cümlesine atıftır. Atıfta vaslı gerektirir ancak burada mef'ulün fiile takdiminden ötürü nazm kesildiği için vakf yapılır.

(ج) **Vakf-ı Mücevvez:** Hem vakfın hemde vaslın mümkün olup, birinin diğerine daha çok tercih edildiği yerde yapılan vakftır.

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“İşte onlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir.”¹⁹⁴ Mealindeki **فَلَا يُخَفَّفُ** cümlesinin başındaki **ف** harfi ta'kibiye ‘fa’ sısı olup cevap ve ceza manası tazammun eder, bu da vaslı gerektirir. Ancak fiilin nazmı isti'naf için uygun olduğundan vakf yapmakta mümkündür.

(ص) **Vakf-ı Murahhas:** Nefes kesilmesi veya kelamın uzunluğundan dolayı, konu devam etmekle beraber yapılan vakftır. Sonrası anlaşıldığı için geriden alınmaz.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır. Öyleyse siz de bile bile Allah'a ortaklar koşmayın.”¹⁹⁵ Mealinde **أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ** cümlesinde fiilin faili öncesine raci müstetir zamir olduğu ve konu devam ettiği için **وَالسَّمَاءَ بِنَاءً** terkinde normalde vakf yapılmaz. Ancak vakf yapıldığı ve **وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ** cümlesiyle ibtidâ yapıldığı takdirde tek başına anlaşılıyorsa vakf yapılabilir.¹⁹⁶

¹⁹³ Bakara 2/4.

¹⁹⁴ Bakara, 2/86.

¹⁹⁵ Bakara, 2/22.

¹⁹⁶ Suyuti, *İtkan*, s. 180; Secavendi, *Kitabu'l-Vakfi*, s.111; *ilel'l-vakf*, s. 169; İzzet Şahate, *El-Vakfu'l-Kur'an-ı*, s. 21; Çetin, s. 272.

(ﻻ) **Vakf-ı La:** Vakf için uygun olmakla beraber sonrası ibtidâ için uygun olmadığından vakf yapılmaz manasına gelir. Ancak yapılırsa biraz geriden alınarak devam edilir. Âyet sonunda ise konu devam ediyor manasına gelir, bu sebeple durulmayıp devam edilmesi gerektiğini gösterir. Şâyet vakf yapılırsa geriden alınmaz.¹⁹⁷

الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

“Melekler, onların canlarını iyi kimseler olarak alırken, "Selâm size! Yapmış olduğunuz iyi işlere karşılık girin cennete" derler.”¹⁹⁸

Bunların dışında bugün farklı Kur'an-ı Kerîm baskılarında farklı vakf işaretleride bulunabilmektedir.

(ف) Alamet-i vakf'tır. Dur demektir. Vakf evla vasl caizdir.

(ق) Alamet-i vasl'dır. Vasl evla vakf caizdir. Durulursa geriden alınmaz.¹⁹⁹

(صلى) Vasl işaretidir. Vasl evla vakf caizdir. Durulursa geriden alınmaz.²⁰⁰

(صلح) Vakfın hem yapılabileceğini hem de yapılamayacağını bildirir.

(ك) bu harf (كذلك) kelimesinden alınmış olup onun kısaltılmış şeklidir. Kendisinden önce hangi vakf alameti geçmiş ise onun hükmünü taşır.

(ع) Rukû' alametidir. Namaz kılarken rukû'a gitmenin güzel ve münasip olacağını bildirir. Bazı mushaflarda on âyette bir bu alamet ta'şir alameti olarak konulur.

(خ) her beş âyette bir konur (خمس) kelimesinden alınmıştır.²⁰¹

¹⁹⁷ Cezeri, *Neşr*, I, s. 267, Çetin, s.273; Tetik, s.38.

¹⁹⁸ Nahl 16/32.

¹⁹⁹ Çetin, s. 272-73; Temel, s. 79-80; Tetik, 38.

²⁰⁰ Rahab Muhammed Müfid Sakafi, *Hilyetu't-Tilave fi Tecvidi'l-Kur'an-ı*, y.y., 2008, s. 295

²⁰¹ Temel s. 80.

(-^--^-) Vakfi Mu'anaka: aynı zamanda vakf-ı tecâzûp veya murâkebe olarak da bilinir. Birbirini takip eden yakın kelimelere konulur. Birinde durulursa diğesinde durulmaz.²⁰²

(س) Sekte (السكتة) kelimesinden alınmıştır. Sekte ile okunacak yerlerde kelimenin üstüne, ekseriyetle altına konur.²⁰³

2.8. VAKF ÇEŞİTLERİ

Vakf ve İbtidâ hakkında yazılan eserlere baktığımızda biraz sonra tafsilatıyla açıklayacağımız üzere âlimlerin vakfi anladıkları manalara göre çeşitlere ayırdıklarını görmekteyiz. Mesela Enbari (ö. 328/940)'nin vakfı; tam, hasen ve kabih olmak üzere üç kısma ayırdığını görmekteyiz. Enbari'nin dışındaki bazı âlimlerin vakfı; tam-muhtar, kâfi-caiz, hasen-mafhum ve kabih-metruk diye dörde ayırdıklarını görüyoruz. Secavendi ise vakfı; lazım, mutlak, caiz, müveccez bi vechin, murahhas bi daruretin ve bunun dışında kısımlara ayırmıştır. Ancak bütün taksimlere baktığımızda vakfin tam, kâfi, hasen ve kabih kısımlarına ayırdığını görüyoruz. Âlimlerin vakf taksimine ve vakfin çeşitlerinin açıklamasına geçmezden evvel âlimlerin vakf yerlerinin farklı olmasının sebeplerini ve bu yerleri tercih ederken temel aldıkları kriterleri zikretmek gerekir.

Vakf'ın bu dört kısmından birini tercih ederken âlimlerin temel aldığı kıstas vakf yapılacak ibarenin öncesine ve sonrasına bakmak ve aşağıda maddeler halinde sayacağımız bu ibareler arasında üç bağdan birinin veya birden fazlasının bulunmasıdır. Buna göre yapılacak vakf'ın çeşidi ve hükmü belirlenir.

1-Lâfzî bağlantı

2-Her ibarenin kendine has manası

²⁰² Ersöz, Muhammed, Vakf-ı murâkebe ve Kur'an-ı Anlamaya etkileri, *N.E.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı;40, 2015, s. 159-186 Rahab, *Hilyetu't-Tilave*, s. 295; Temel, s. 81.

²⁰³ Temel, s. 81; Çetin, s. 274.

3- Genel içerik (konu)

Vakf-ı Tam; İki ibare arasında herhangi lâfzî bağlantı yoksa her iki ibarenin kendine has manası tamam olup, manayı tamamlayacak başka bir ibareye ihtiyaç yoksa ve ibtidâ cümlesi yeni bir konunun başlangıcı ise, bu tam vakf'tır.

Vakf-ı Kâfi; iki ibare arasında herhangi lâfzî bağlantı yok, her iki ibarenin kendine has manası tamam olup, manayı tamamlayacak başka bir ibareye ihtiyaç yoksa ve ibtidâ cümlesi yeni bir konunun başlangıcı olmayıp konu devam ediyor ise, bu kâfi vakf'tır.

Vakf-ı Hasen; Konu aynı ve iki ibare arasında lâfzen ve mânen irtibat devam ediyor, ancak birinci ibare anlam ifade eden bir cümle olursa, bu durumda yapılan vakfa hasen denilir.

Vakf-ı Kabih; Konu aynı ve iki ibare arasında lâfzen ve mânen irtibat devam ediyor ayrıca iki ibare birbirinden ayrıldığı takdirde tek başına anlam ifade etmiyorsa, bu durumda yapılan vakfa kabih denilir.²⁰⁴

2.8.1. Âlimlere Göre Vakf Çeşitleri

Cezeri'ye göre vakf dört çeşittir. Kendisi bunları aşağıda manasıyla bereber vereceğimiz şu beyitlerle özetlemiştir:

فَاللَّفْظُ إِنْ تَمَّ وَلَا تَعْلَقًا ... تَامَّ وَكَانَ إِنْ بِمَعْنَى عُلُقًا
قَفَّ وَابْتَدَى وَإِنْ بِلَفْظٍ فَحَسِّنْ ... فَقِفْ وَلَا ابْتِدَاءً سِوَى الْآيِ يَسِّنْ
وَعَبَّرَ مَا تَمَّ قَبِيحٌ وَلَهُ ... يُوقِفُ مُضْطَرًّا وَيَبْدَأُ قَبْلَهُ

Eğer lafız tamam olup sonrasında mana bakımından bir alakası yoksa bu tam vakf'tır.

Ve kâfi eğer sonrasında alakası varsa!

²⁰⁴ İzzet Şahate Kerrar, *el-Vakfu'l-Kur'an-ı Kerîmi ve eseruhu fi't-Tercih inde'l-henefiyye*, Müessesetü'l-Muhtar, Kahire-2003, s. 16.

Böylesinde dur ve başla. Eğer lafız bakımından sonrasıyla alakası varsa, bu hasen vakf'tır, dur ve başlama, bu vakf âyet başı ise, başlamak sünnet olur.

Mana tamam olmayan yerlerde durmak, kabih vakf'tır. Böyle vakflarda mecbur olmadıkça durulmaz. Durulunca da öncesinden başlanır.

Görüldüğü üzere Cezeri dört çeşit vakftan bahsediyor.

1. Tam Vakf; Üzerinde durulan yer lafzın ve mana bakımından sonrasıyla bağlantısı yoksa bu tam vakf'tır.

2. Kâfi Vakf; Üzerinde durulan yerin lafız cihetinden değilde mana cihetinden sonrası ile bağlantısı varsa bu kâfi vakf'tır.

3. Hasen Vakf; Hem lafız hemde mana yönünden sonrasıyla bağlantısı olduğu için kendisinde vakf yapmanın güzel olup sonrasıyla ibtidâ yapmanın güzel olmadığı vakf çeşididir.

4. Kabih Vakf; Üzerinde durulan yerin hem lafız hemde mana yönünden sonrasıyla sıkı bağlantısı varsa bu kabih vakf'tır. Zarurettten durulursa geriden alınarak okunur.²⁰⁵

İbnu'l-Enbari vakfî; Tam, hasen ve kabih olmak üzere üç kısma ayırmıştır.

1. Tam; Kendisinde durmanın ve sonrasıyla başlamanın güzel olduğu vakftır.

2. Hasen; Kendisinde durmanın güzel olup sonrasıyla başlamanın güzel olmadığı vakftır.

3. Kabih; Tam ve hasen olmayan vakftır.²⁰⁶

²⁰⁵ Cezeri, *Neşr*, I/221-22; Yüksel, s. 296.

²⁰⁶ Suyuti, *İtkan*, s. 178

Secavendi kitabında beş çeşit vakf zikrettikten sonra, altıncısı olarak üzerinde vakfin yapılmasının caiz olmadığı yerleri zikreder.

1. Lazım; Vasl yapıldığı takdirde meram hâsıl olmayıp mana bozuluyorsa burda yapılan vakfa lazım denilir.²⁰⁷

2. Mutlak; Vakf yapıldığı takdirde sonrasıyla başlamak güzel oluyorsa bu mutlak Vakf'tır.²⁰⁸

3. Caiz; Vakf ve ibtidâ yapılan iki tarafın fasl (ayrılma) ve vasla (geçiş) yapmaya uygun olması.

4. Mücevvez li Vechin; Vaslın gerekli olup faslın caiz olması, geçiş yapmanın gerekli olup, sonrasında ibtidâ yapmaya uygun olması.²⁰⁹

5. Mürahas darureten; sonrasında öncesinden müstağni olmadığı ancak kelamın uzunluğundan veya nefes kesildiğinden ötürü vakf yapılarak, sonrasında ibtidânın uygun olduğu vakftır.²¹⁰

6. Vakfın Caiz Olmadığı Yerler;

1. Mukaddem olsun muahhar olsun şart ve ceza arasında vakf yapılmaz.

2. Bedel ve mubdelun minh arasında vakf yapılmaz.

3. Mübteda ve haber arasında vakf yapılmaz.

4. Sıfat ve mevsuf arasında vakf yapılmaz.

5. Nasak ve mensukun aleyh arasında vakf yapılmaz.

---

²⁰⁷ Secavend, *Kitabu'l-Vakf*, s. 105

²⁰⁸ Secavend, *Kitabu'l-Vakf*, s. 107

²⁰⁹ Secavend, *Kitabu'l-Vakf*, s. 111

²¹⁰ Secavend, *Kitabu'l-Vakf*, s. 112

6. Amil ve mamul arasında vakf yapılmaz.

7. Müstesna ve müstesna minh arasında vakf yapılmaz.

Sonuç olarak mana tamam olsa bile kendisiyle ibtidânın kabih olduğu yerde vakf yapılmaz.²¹¹

Uşmuni kitabında on çeşit vakf zikrederek aralarında tam-etemm, kâfi-ekfa, hasen-ahsen, salih-aslah ve kabih-akbah şeklinde bir tasnife gitmiştir.²¹²

2.8.2. Lafız ve Mana Yönüyle Vakf Çeşitleri

Bu başlık altında tercihe dayanarak ve herhangi bir sebepten dolayı zorunlu olarak yapılan vakf çeşitlerini ortaya koymaya çalışacağız. Tercihe (ihtiyari) dayanarak yapılan vakf çeşitleri tam, kâfi ve hasen olarak üç kısımdır. Zorunlu (ızdırari) vakf ise vakfi kabih olmak üzere tek kısımdır.

2.8.2.1. Vakf-ı İhtiyari

Herhangi bir zaruret olmaksızın tamamen tercihe bağlı olarak, mananın tamam olduğu, sonrasında ilişkisi olmayan veya ilişkisi olduğu halde lâfzî olarak tamam olan yerlerde yapılan vakf çeşididir. Kelamda ya mana ya da lafzın tamam olduğu yerlerde yapılır. Üç kısımdır:

2.8.2.1.1. Tam Vakf

Üzerinde durulan yerin lafız ve mana bakımından sonrasında bağlantısı yoksa bu tam vakftir. Bu gibi yerlerde vakf yapmak ve sonrasında ibtidâ yapmak güzeldir. Çoğunlukla âyet sonlarında, bazen mananın tamam olduğu yerlerde âyet ortalarında yapılan vakf çeşididir.²¹³

²¹¹ Secavend, *Kitabu'l-Vakf*, s. 116

²¹² Uşmuni, *Menar*, s. 9

²¹³ Suyuti, *İtkan*, s. 178; Cezeri, *Neşeri*, I/262; Dani, *Müktefa*, s. 140

Bakara suresi beşinci âyetinin sonu olan وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ cümlesinde vakf yapıp sonraki âyetin başı olan إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا cümlesiyle ibtidâ yapmak güzel olduğundan yapılan vakf tamamdır.²¹⁴

Furkan suresi 22. لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا. Âyetin içinde geçen إِذْ جَاءَنِي terkinde vakf yapıldığı takdirde mana tamam olup sonrasında ibtidâ yapmak güzel olduğundan yapılan vakf, tam vakf'tır.

2.8.2.1.2. Kâfi Vakf

Üzerinde durulan yerin lafız cihetinden değilde mana cihetinden sonrası ile bağlantısı varsa bu kâfi vakf'tır. Bu gibi yerlerde vakf yapmak ve sonrasında ibtidâ yapmak güzeldir.²¹⁵

Bakara suresi 3. Âyetinde geçen وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ cümlesinde vakf yapmak ve Bakara 4. Âyette geçen بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ cümlesiyle ibtidâ yapmak vakfi kâfi'ye örnektir.²¹⁶

2.8.2.1.3. Hasen Vakf

Hem lafız hemde mana yönünden sonrasında bağlantısı olduğu için kendisinde vakf yapmanın güzel olup sonrasında ibtidâ yapmanın güzel olmadığı vakf çeşididir.²¹⁷

Fatiha suresinde geçen الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ âyetinde vakf yapılabilir ancak sonrası olan الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ âyetiyle ibtidâ yapmak güzel değildir.

2.8.2.2. Vakf-ı Izdırari

Okuyan kimsenin Kur'an-ı Kerîm âyetlerinin lafız ve mana yönüne bakmadan tilavet esnasında nefesin kısılması, unutma veya devam edememe gibi arızı bir durum sebebiyle

²¹⁴ Bakara, 2/5-6

²¹⁵ Suyuti, *İtkan*, s. 179; Cezeri, *Neşeri*, I, s. 263; Dani, *Müktefa*, s. 143.

²¹⁶ Bakara 2/3-4.

²¹⁷ Suyuti, *İtkan*, s. 179; Cezeri, *Neşeri*, I, s. 264; Dani, *Müktefa*, s. 145.

okumaya ara vermesi sebebiyle yapılan vakf çeşididir. Bu gibi yerlerde vakf yapıldığı takdirde tekrar geriden alınır.²¹⁸

2.8.2.2.1. Vakf-ı Kabih

Kendisinde lafız ve mana yönünden muradın hâsıl olmadığı vakf çeşididir. Başka bir ifadeyle öncesi ve sonrası lâfzen ve mânen ayrılamayacak derecede birbiriyle bağlantılı olan yerlerde yapılan vakf çeşididir.²¹⁹

Yapıldığı takdirde vakfı kabih olan yerler şunlardır.

1- Fail olmadan fiilde yapılan vakf; وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ âyetinde وَقَتَلَ fiilinde vakf yapılmaz çünkü fiil ile failin arası ayrılmaz.²²⁰

2- Mefûl olmadan failde yapılan vakf; ذَهَبَ اللَّهُ بِتُورِهِمْ âyetinde ذَهَبَ اللَّهُ vakf yapılmaz çünkü mefûl ile failin arası ayrılmaz.²²¹

3- Haber olmadan mübteda da yapılan vakf; الْحَمْدُ لِلَّهِ âyetinde الْحَمْدُ kelimesinde vakf yapılmaz, çünkü mübteda ve haberin arası ayrılmaz.²²²

4- Muzafun ileyh olmadan muzafta yapılan vakf; إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ âyetinde الْمُقِيمِي kelimesinde vakf yapılmaz, çünkü muzaf ile muzafun ileyh'in arası ayrılmaz.²²³

5- Mubdelûn minh olmadan bedelde yapılan vakf; صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ; وَلَا الضَّالِّينَا هِدْنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ âyetinde الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ cümlesinde vakf yapılmaz, çünkü bedel ile mubdelûn minh'in arası ayrılmaz.²²⁴

²¹⁸ Suyuti, *İtkan*, s. 179; Cezeri, *Neşeri*, I, s. 265; Dani, *Müktefa*, s. 148.

²¹⁹ Suyuti, *İtkan*, s. 179; Cezeri, *Neşeri*, I, s. 265; Dani, *Müktefa*, s. 148.

²²⁰ Bakara 2/251.

²²¹ Bakara 2/17.

²²² Fatıha 1/2.

²²³ Hac 22/35.

12- Müstesna ile müstesna minh arasında yapılan vakf: فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا إِبْلِيسَ

âyetinde أَجْمَعُونَ kelimesinde vakf yapılmaz çünkü müstesna ile müstesna minh arası vakf yapılmaz.²³¹

13- ظن ve kardeşlerinin mefûlleri üzerinde yapılan vakf; وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا âyetinde وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ terkinde vakf yapılmaz, çünkü ظن ve kardeşlerinin iki mefulunun arasında vakf yapılmaz.²³²

14- Tefsir ve müfesserun anh arası yapılan vakf; وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا âyetinde سَبْعِينَ kelimesinde vakf yapılmaz çünkü sonrası olan رَجُلًا kelimesi tefsiri olup, tefsir ile müfesserun anh arası ayrılmaz.²³³

15- İsmi mevsul olan -الذي -التي -الذي ve sıraları arasında yapılan vakf; وَالَّتِي أَحْصَيْنَتْ وَالَّتِي أَحْصَيْنَتْ âyetinde وَالَّتِي sırası üzerinde vakf yapılmaz çünkü sıra ve mevsulun arasında vakf yapılmaz.²³⁴

16- İstifham ve müstefhemun bih arasında yapılan vakf; فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا هُؤُلَاءَ بِكُتُبٍ مُنْقَلَةٍ âyetinde فَكَيْفَ kelimesinde vakf yapılmaz, çünkü istifham ile müstefhemun bih arasında vakf yapılmaz.²³⁵

17- Tevkid ile müekked arasında yapılan vakf; فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ âyetinde الْمَلَائِكَةُ kelimesinde vakf yapılmaz, çünkü te'kid ile müekked arasında vakf yapılmaz.²³⁶

18- Temenni, Şart, Emir ve Nehiy ve cevapları arasında yapılan vakf; يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ مِنْ اللَّهِ لَيُقُولَنَّ كَأَنَّ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا terkinde temenninin cevabı olmadan vakf yapılmaz.²³⁷

²³¹ Hicr, 15/30-31.

²³² Ahzab, 33/10.

²³³ A'raf 7/155.

²³⁴ Enbiya 21/91.

²³⁵ Nisa 4/41.

²³⁶ Hicr 15/30.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ
فَقَطَّرُدُهُمْ fiili olup buraya nehyinin cevabı وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ آيETİNDE مِنْ شَيْءٍ فَقَطَّرُدُهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ
kadar vakf yapılmaz.²³⁸

فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا آIETİNDE فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَبِرَثِ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا
vakf yapılmaz, çünkü وَبِرَثِ وَبِرَثِ وَبِرَثِ (cezimle okunan kıraâtlere göre) cezası olmadan emirde vakf
yapılmaz.²³⁹ مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ²³⁹
آIETİNDE فَيُضَاعِفَهُ kelimesine kadar vakf yapılmaz.²⁴⁰ Çünkü şart ile cevabın arası ayrılmaz.²⁴¹

Sonuç olarak lafız ve mana yönünde mananın tamam olmadığı her yerde yapılan vakf
kabihtir.

2.8.3. Yapılış Amacı Bakımından Vakf Çeşitleri

Kur'an-ı Kerîm'de bu saydığımız vakf çeşitlerinin dışında bazı vakf çeşitleri daha
bulunmaktadır. Bunların bazısı rivâyet kitaplarında geçer bazısı ise bu işin üstatları tarafından
eğitim amacıyla yapılan vakf çeşitleridir. Bunları şu şekilde kategorize edebiliriz.

2.8.3.1. Vakf-ı Gufrân

Resûl-ü Ekrem (s. a.)'in duâ ve niyaz maksadıyla yapmış olduğu vakflardır. Bunların
on yerde olduğu rivâyet edilmektedir.²⁴²

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ -1²⁴³

²³⁷ Nisa 4/73.

²³⁸ En'am 6/52.

²³⁹ Meryem, 22/5-6.

²⁴⁰ Bakara, 2/245.

²⁴¹ Hüzeli, Yusuf b. Ali b. Cabbare b. Muhammed, Ebu'l-Kasım, el-Hüzeli el-Yeşkuri el-Mağribi, *el-Kamil fi'l-Kıraât ve'l-Arbaîne 'z-Zaideti Aleyha*, (thk. Cemal b. Seyyid) Müessesetu Sema, y.y., 2007, s. 138; el-Cevzi, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, el-Cevzi, *Fununu'l-Efnan fi Uyuni Ulumi'l-Kur'an-ı Kerîm*, Daru'n-Neşr, Beyrut-1987, s. 355 vs.; Muhammed b. El-Kasım b. Muhammed b. Beşşar Ebubekir el-Enbari, *İzahu'l-Vakfi ve'l-İbtida fi Kitabillah*, (thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan) Macmeû'l-Luğati'l-Arabiyye, Şam-1971, I/116.

²⁴² Temel, s. 82.

²⁴³ Maide, 5/51

244 إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ 2-

245 أَقَمْنَا كَانَ مُؤْمِنًا كَمَا كَانَ فَاسِقًا 3-

246 لَا يَسْتَوُونَ 4-

247 وَتَكُنُّبُ مَا قَدَّمُوا وَأَثَارَهُمْ 5-

248 يَا حَسْرَةَ عَلَى الْعِبَادِ 6-

249 مِنْ مَرَقَدِنَا 7-

250 وَأَنْ اعْبُدُونِي 8-

251 بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ 9-

252 أَوْلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ 10-

2.8.3.2. Vakf-ı İhtibari

Öğretmek veya imtihan etmek amacıyla sorulan vakf çeşididir.²⁵³

2.8.3.3. Vakf-ı Cibril

Sehavi şöyle demektedir: Kur'an-ı Kerîm okuyucusunun Cebrail (a.s)'ın vakf yaptığı yeri bilmesi gerekir ki bu yerde Âl-i İmrân sûresi 95. Âyette bulunan قُلْ صَدَقَ اللَّهُ terkididir.

Cebrail (a.s) daha sonra kıraâtına فَاتَّبِعُوا مَلَأَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا şeklinde devam etmiştir.²⁵⁴

²⁴⁴ En'am, 6/36

²⁴⁵ Secde, 32/18

²⁴⁶ Secde, 32/18

²⁴⁷ Yasin, 36/12

²⁴⁸ Yasin, 36/30

²⁴⁹ Yasin, 36/52

²⁵⁰ Yasin, 36/61

²⁵¹ Yasin, 36/81

²⁵² Mülk, 67/19

²⁵³ Rahab Sakafî, *Hilyetu't-Tilave*. s. 295.

²⁵⁴ Uşmuni, *Menar*, s. 25.

2.8.3.4. Vakf-ı Nebi

Uşmuni Hz. Peygamberin dokuz yerde vakf yaptığını rivâyet etmektedir.

1- *فَاسْتَنْبِقُوا الْخَيْرَاتِ* ile vakf yapmış *فَكُلُّكُمْ لِلَّهِ جَمِيعًا* ile ibtidâ yapmıştır.²⁵⁵

2- *إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ* vakf yapmış *قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ* ile ibtidâ yapmıştır.²⁵⁶

3- *عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي* vakf yapmış *قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ* ile ibtidâ yapmıştır.²⁵⁷

4- *لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ* ile ibtidâ yapmış *كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ* ile ibtidâ yapmıştır.²⁵⁸

5- *لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ* ile vakf yapmış *وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا* ile ibtidâ yapmıştır.²⁵⁹

7- *لَا يَسْتَوُونَ* ile vakf yapmış *أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا* ile ibtidâ yapmıştır.²⁶⁰

8- *فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ* ile vakf yapmış *فَحَشَرَ فَنَادَىٰ* ile ibtidâ yapmıştır.²⁶¹

9- *تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ* ile vakf yapmış *لِيَلْئَلَهُ الْقَدَرُ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ* ile ibtidâ yapmıştır.²⁶²

2.8.3.5. Vakf-ı İntizari

Bir kelime üzerinde, muhtelif rivâyetleri cemettiği zaman başkasını ona vakfetmek için yapılan vakfa denir.²⁶³

²⁵⁵ Bakara 2/148.

²⁵⁶ Maide 5.116.

²⁵⁷ Yusuf 12/108.

²⁵⁸ Ra'd 13/17.

²⁵⁹ Nahl 16/5.

²⁶⁰ Secde 32/18.

²⁶¹ Naziat 79/23.

²⁶² Uşmuni, *Menar*, s.23; Kadir 97/3.

²⁶³ Tetik, s.40.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDÂRIKU'T-TENZÎL VE HAKÂIKU'T-TE'VÎL ADLI ESER BAĞLAMINDA

VAKF VE İBTİDÂ

3.1. YAPILIŞ AMACI BAKIMINDAN VAKF ÇEŞİTLERİ

Nesefî tefsiri vakf ve ibtidâ konusunda zengin bir içeriğe sahiptir. Bunu tefsirinde vakf ve ibtidâyı farklı yönlerden ele alarak ortaya koymuştur. Bunu yaparken tefsirin her tarafına yaymayı ihmal etmemiştir. Hatalı vakf ve ibtidânın manaya olumsuz etkisi ve kiraât imamlarından rivayet ettiği vakf ve ibtidânın yanında -aşağıda göreceğimiz üzere- bazı yerlerde vakfın ismini vererek vakf yapmıştır.

3.1.1. Vakf-ı Tam Yapması

Üzerinde durulan yerin lafız ve mana bakımından sonrasıyla bağlantısı yoksa bu tam vakf'tır.²⁶⁴

الْم Elif Lâmmîm.²⁶⁵

Mukataa harflerini sure ismi olarak kabul etmeyip her birini müstakil manada ele alıp, sonrasına muhtaç olmadığını kabul ettiğimiz takdirde her bir harf üzerinde vakfı tam yapılır. Mahzûf mübtedanın haberi olarak kabul ettiğimiz takdirde ise (هذه ألم) terkip üzerinde vakfı tam yapılır.²⁶⁶

²⁶⁴ Suyuti, *İtkan*, s. 178.

²⁶⁵ Bakara 2/1.

²⁶⁶ Nesefî, *Medarik*, I, s.37.

3.1.2. Vakf-ı Lazım Yapması

Vasl yapıldığı takdirde meram hâsıl olmayıp mana bozuluyorsa burada yapılan vakfa lazım denilir.²⁶⁷

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

“İnsanlardan bir kısmı, inanmadıkları hâlde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" diyenler de vardır. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Hâlbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir.”²⁶⁸ Anlamındaki âyette El vukuf (fi'l-kitabi'l-ferid, fi i'rab'l-kur'an-i'l-mecid²⁶⁹)²⁷⁰ isimli kitabın yazarı sekizinci âyetin sonunda geçildiği takdirde manası “aldatan müminler değildiler” şeklinde olacağından sıfat mevsuf olmasın diye vakf-ı lazım yapmıştır.

يُخَادِعُونَ elimesini يَقُولُ kelimesinden hal olarak kabul edenler burada vakf yapmazlar. Bu durumda mana “ Allah'ı aldatmaya çalışarak iman ettik derler” şeklinde olur.

يُخَادِعُونَ Kelimesini بِمُؤْمِنِينَ kelimesinin zamirinden hal olarak kabul edenlerde aynı şekilde vakf yapmazlar. Bu durumda mana: “Aldatma hallerinde mümin değillerdir” şeklinde olur.²⁷¹

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ²⁷²

“(İşte o zaman:) Eyvah, eyvah! Bizi kabrimizden kim kaldırdı? Bu, Rahmân'ın vâdettiğidir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler! Derler.” anlamındaki âyette مِنْ مَرْقَدِنَا terkinde kıraât imamlarından Hafs ve Mücahid vakf-ı lazım yapmaktadır.²⁷³

²⁶⁷ Secavendi, *Kitabu'l-Vakf*, s. 105.

²⁶⁸ Bakara 2/8.

²⁶⁹ El-Munteceb el-Hemedani, (643), Kur'an-ı Kerim'in irabı ve Kıraâtları hakkında yazılmış bir eser.

²⁷⁰ İbni Şah, Şeyh Muhammed Abdülhak b. Şah el-Hindi *el-Hanefi, el İklil Ala Medariku't-Tenzil*, Daru'l-kutubu'l-İlmya Beyrut-1971, I/112

²⁷¹ Nesefi, *Medarik*, I/49.

²⁷² Yasin 36/52.

Bu durumda mana şöyle derler: "Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı?"

Beyzavi ise مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا terkinde Hafs'ın ince bir sekte yaptığını, diğer Kıraât imamlarının ise vakf-ı hasen yaptığını tefsirinde kaydetmiştir.²⁷⁴

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا وَالنَّاتِثَاتِ نَشْطًا وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّجِفَةُ

“(Kâfirlerin ruhlarını) şiddetle çekip çıkararlara, (mü’minlerin ruhlarını) kolaylıkla alanlara, yüzdükçe yüzenlere, yarışıkça yarışanlara, iş düzenleyenlere andolsun;” anlamındaki bu beş âyet kalem olup birbiri üzerine atfedildiklerinden arada vakf yapılmaz. Beşinci âyette vakf-ı lazım yapılır. Eğer vasl yapılmaya devam edilirse, o zaman يَوْمَ zarfının فَالْمُدَبِّرَاتِ kelimesine zarf olma durumu ortaya çıkar. Bu durumda “Sarsıntının sarsacağı o günde Nihâyet işi çekip çevirenlere” gibi bir mana çıkar. Hâlbuki o gün tedbir işi artık meleklerin elinden çıkmıştır.²⁷⁵

3.1.3. Vakf-ı Muanaka (Tecâzûp veya Murâkebe) Yapması

Vakfi mu’anaka birbirini takip eden yakın kelimelere konulur. Birinde durulursa diğerinde durulmaz.²⁷⁶ Bir ayete veya birkaç ayetin farklı yerlerine konulan ve birinde durulduğunda ikincisinde durmamayı; birincisinde durulmadığında ikincisinde mutlaka durmayı gerektiren murâkabe duraklarının konulacak yerlerinin belirlenmesi diğer duraklarda olduğu gibi ictihadi bir konudur.²⁷⁷

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ
لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِينَاهُمْ هَذَا فَخُدُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتُوهُ فَاحْذَرُوا

²⁷³ Nesefi, Medarik, III/107.

²⁷⁴ Beyzavi, IV/270.

²⁷⁵ Nesefi, Medarik, III/595.

²⁷⁶ Rahab, s. 295; Temel, s. 81.

²⁷⁷ Ersöz, 182.

وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla "İnandık" diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler, sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: "Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının." Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvaylık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır.”²⁷⁸ Anlamındaki âyette قُلُوبُهُمْ kelimesi üzerinde vakf yaparsak سَمَاعُونَ kelimesi muahhar mübteda وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا terkihi ise mukaddem haber olur. Böyle olunca âyetin anlamı, “Yahudilerden bazısı durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler.” şeklinde olmaktadır.

Ancak هَادُوا kelimesi üzerinde vakf yaparsak bu durumda سَمَاعُونَ kelimesi muzmer (gizli) bir mübtedanın هم سَمَاعُونَ şeklinde haberi olur. Böyle olunca mana; “Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla «inandık» diyen kimselerden ve yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler.” şeklinde olur.²⁷⁹

3.1.3.1. Vakf-ı Muanakanın İki Durumuna Göre Âyeti Tefsir Etmesi

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

“Allah, ‘öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme”

²⁷⁸ Maide 5/41.

²⁷⁹ Neseî, Medarik, I/447.

dedi.”²⁸⁰ Anlamındaki Âyette عَلَيْهِمْ kelimesi Üzerinde vakf yaparsak, âyetin manası: “*kalmayı seçtikleri için çölde hapis ile cezalandırıldılar.*” şeklinde olur. Ancak سَنَةً kelimesi üzerinde vakf yaptığımız takdirde, أَرْبَعِينَ kelimesi مُحْرَمَةً (tahrim) kelimesinin veya فِي الْأَرْضِ بَيِّهُونَ فِي الْأَرْضِ cümlesinin zarfı olur. Bu durumda âyetin manası: “*kırk yıl boyunca yolu bulamayıp, orada şaşkınlık içerisinde gezerler.*” şeklinde olur.²⁸¹

3.1.3.2. Vakf-ı Muanakada Tercih Yapması

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِثُ سَوَاءَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوَاءَ أَجْيٍ فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ²⁸²

Nihâyet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?" dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu. Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap'ta) şunu yazdık: "Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir. Anlamlarındaki bu iki âyette مِنَ النَّادِمِينَ kelimesi ile مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ kelimesi arasında vakfi muanaka var. Ancak müellif burada ذَلِكَ kelimesi üzerinde vakf yapıldığını söyleyerek tercih yapmıştır. Bu

²⁸⁰ Maide 5/26.

²⁸¹ Neseî Medarik, I, s.440.

²⁸² Maide 5/31-32.

durumda âyetin tercümesi;“Artık pişmanlık duyanlardan olduğu için israiloğullarına (kitap'ta) şöyle yazdık.” şeklinde olur.²⁸³

3.1.4. Vakf-ı Hasen Yapması

Konu aynı ve iki ibare arasında lâfzen ve mânen irtibat devam ediyor, ancak birinci ibare anlam ifade eden bir cümle olursa, bu durumda yapılan vakfa hasen denilir.²⁸⁴

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

“Biz, insana, ana babasına iyilik etmesini emrettik. Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.”²⁸⁵

Anlamındaki âyette حُسْنًا kelimesinde ibtidâ yapıp evveline بِهِمَا şeklinde bir takdirde bulunulursa بِوَالِدَيْهِ kelimesinde vakf yapmak vakf-ı hasen olur. Bu durumda mana: Biz, insana, ana babasını tavsiye etmişizdir. Onları iyilikte önceleyin, şâyet seni şirke davet etseler onlara itaat etme. Şeklinde olur.²⁸⁶

3.1.5. Vakf-ı Izdirari Yapması

Vakfi ızdırari; okuyan kimsenin Kur'an âyetlerinin lafız ve mana yönüne bakmadan tilâvet esnasında nefesin kısılması, unutma veya devam edememe gibi arızı bir durum sebebiyle okumaya ara vermesi sebebiyle yapılan vakf çeşididir.²⁸⁷

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا وَبَنَيْنَا لَكُمْ فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا

²⁸³ Neseî, Medarik, I, s.443.

²⁸⁴ İzzet Şahate Kerrar, el-Vakfu'l-Kur'ani ve eseruhu fi't-Tercih inde'l-henefiyye, Müessesetü'l-Muhtar, Kahire-2003, s. 16.

²⁸⁵ Ankebut 29/8

²⁸⁶ Neseî, Medarik, II/665; Keşşaf, III/442; Beyzavi, IV/189.

²⁸⁷ Suyuti, İtkan, s. 179; Cezeri, Neşeri, I/265; Dani, Müktefa, s. 148.

“Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Ve sizleri çiftler olarak yarattık. Uykunuzu da bir dinleniş kıldık. Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü bir geçim vakti kıldık. Üstünüze sapaşağlam yedi gök bina ettik ve oraya parlak kandiller yerleştirdik. Taneler, bitkiler, sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık.”²⁸⁸ Anlamındaki Nebe 6-16 âyetleri arası vakf yapılmaz ancak وَالْجِبَالِ وَآيَاتِهِ ile وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا وَآيَاتِهِ sonlarında vakfı ızdırari yapılır.²⁸⁹

3.1.6. Vakf-ı Caiz Yapması

Vakf-ı caiz; hem vakfin hemde vaslın mümkün olup, birinin diğerine daha çok tercih edildiği yerde yapılan vakftır.²⁹⁰

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ
وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ وَإِذَا
الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ أَلَمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ

“Güneş, düürüldüğü zaman, Yıldızlar, bulanıp söndüğü zaman, Dağlar, yürütüldüğü zaman, Gebe develer salıverildiği zaman. Yaban hayatı yaşayan (irili ufaklı) tüm canlılar toplandığı zaman, denizler kaynatıldığı zaman, ruhlar (bedenlerle) eşleştirildiği zaman. diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri açıldığı zaman, gökyüzü (yerinden) sıyrılıp koparıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman, herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri bilecektir.”²⁹¹ Anlamlarındaki âyetler tekvir 1.âyette geçen إِذَا zarfının cevabı 14. âyette gelen عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ cümlesidir. Aradaki bütün zarflar bir âyete atıftır. Zarf ile

²⁸⁸ Nebe 78/6-16.

²⁸⁹ Neseî, Medarik, III/590.

²⁹⁰ Suyuti, İtkan, s. 180; Secavendi, Kitabu'l-Vakfi, s.111; ile'l-vakf, s. 169; İzzet Şahate, El-Vakfu'l-Kur'an'i, s. 21; Çetin, s. 272.

²⁹¹ Tekvir 81/1-14

cevabının arasında vakf yapılmaz, ancak her âyetin sonunda nefes kesildiğinden ötürü vakf yapmaya cevaz verilmiştir.²⁹²

3.2. HATALI VAKF VE İBTİDÂNIN MANAYA OLUMSUZ ETKİSİ

Kendisinde lafız ve mana yönünden muradın hâsıl olmadığı vakf çeşidine kabih vakf denilir. Başka bir ifadeyle öncesi ve sonrası ayırlamayacak derecede lâfzen ve mânen birbiriyle bağlantılı olan yerlerde yapılan vakf çeşididir.²⁹³ Bizde bu bölümde Nesefî'nin kabih vakf'a bakış açısını ortaya koymaya çalışacağız. Gördüğümüz kadarıyla Nesefî tefsirinde bu konuya Beyzavi ve Keşşaf'a göre daha fazla dikkat ederek mana kopukluğu olabilecek yerlerde vakf yapmamıştır.

Yapıldığı takdirde vakfı kabih olan yerler şunlardır.

1. Mukaddem olsun muahhar olsun şart ve ceza arasında vakf yapılmaz.
2. Bedel ve mubdelun minh arasında vakf yapılmaz.
3. Mübteda ve haber arasında vakf yapılmaz.
4. Sıfat ve mevsuf arasında vakf yapılmaz.
5. Nasak ve mensukun aley arasında vakf yapılmaz.
6. Amil ve mamul arasında vakf yapılmaz.
7. Müstesna ve müstesna minh arasında vakf yapılmaz.
8. Mefûl olmadan failde vakf yapılmaz.
9. Fail olmadan fiilde vakf yapılmaz.
10. muzafun ilyh olmadan muzafta vakf yapılmaz.

²⁹² Nesefî, *Medarik*, III/606-607.

²⁹³ Suyuti, *İtkan*, s. 179; Cezeri, *Neşeri*, I/265; Dani, *Müktefa*, s. 148.

11. إن ve kardeşlerinin كان ve kardeşlerinin vb.'lerinin haberini ve ismini ayırarak vakf yapılmaz.

12. Kasem ile cevabı arasında yapılan vakf yapılmaz.

13. Tefsir ve müfesserun anıh arası vakf yapılmaz.

14. ismi mevsul olan - الذي - التي - من - ما - ve sıraları arasında vakf yapılmaz.

15. istifham ve müstefhemun bih arasında vakf yapılmaz.

16. Temenni, şart, emir ve nehiy ve cevapları arasında vakf yapılmaz.

Sonuç olarak mana tamam olsa bile kendisiyle ibtidânın kabih olduğu yerde vakf yapılmaz.²⁹⁴

3.2.1. Sıfat-Mevsuf Arasını Ayırmamak İçin Vakıf Yapmaması

Sıfatlar varlıkların nasıllığını, niceliğini bildiren yani niteleyen (vasfeden) kelimelerdir. Nitelediği kelimeye de mevsuf denir.²⁹⁵ Sıfat-mevsuf arasında tabi'-metbu' (biri olmadan diğeri tamamlanmayan) ilişkisi olduğundan aralarını ayırmak caiz değildir. Çoğu zaman sıfat, mevsufu olmadığı zaman anlaşılmaz. Böyle durumlarda aralarının ayrılması gerektiğinden vakf yapılmaz.²⁹⁶

وَلَنبَلُوَكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۚ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenerleri müjdele! Onlar; başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz"

²⁹⁴ Secavend, *Kitabu'l-Vakf*, s. 116; Hüzeli, , *el-Kamil fi'l-Kıraât* s. 138; el-Cevzi, *Fununu'l-Efnan* s. 355 vs.; Enbari, *İzahu'l-Vakfi*; Macmeû'l-Luğati'l-Arabiyye, Şam-1971, I, s. 116.

²⁹⁵ Akdağ, Hasan, *Arap Dili Dil Bilgisi*, Tekin Kitapevi, Konya-1989, s. 496

²⁹⁶ Hasan, Abbas, *en-Nahv'l-Vafî*, Daru'l-Meârif, y.y., tsz., III, s. 436

derler. *İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlarıdır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.*"²⁹⁷ Anlamındaki âyetlerde الصَّابِرِينَ kelimesinin sonraki âyet ile sıfat mevsuf ilişkisi olduğu için sıfat ile mevsuf ayrılamayacağından وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ terkinde vakf yapılmayıp رُجْعُونَ üzerinde vakf yapılır. Bu durumda mana şöyle olur; "*Başlarına bir musibet gelince, Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz diyen sabredenleri müjdele.*"²⁹⁸

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ

"İnsanlardan kimi vardır ki, hiçbir bilgisi olmadığı hâlde, Allah hakkında tartışmaya girer ve her azgın şeytanın ardına düşer. Şeytan hakkında, "Her kim onu dost edinirse, mutlaka o kimseyi saptırır ve onu cehennem azabına sürükler" diye yazılmıştır."²⁹⁹ Anlamındaki âyetlerden عَذَابِ السَّعِيرِ âyeti bir önceki âyette geçen مَرِيدٍ kelimesinin sıfatı olduğundan iki âyet arası vakf yapılmamıştır. Bu durumda mana: "*O azgın şeytan hakkında, "Her kim onu dost edinirse, mutlaka o kimseyi saptırır ve onu cehennem azabına sürükler" diye yazılmıştır.*" şeklinde olur.³⁰⁰

ذَٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِن طِينٍ

*"İşte Allah, gaybı da görünen âlemi de bilendir, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir. O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."*³⁰¹ Anlamındaki âyetlerde zayıf bir görüşe göre 7. âyetin başındaki الَّذِي ismi mevsulu 6. âyetin sonundaki الرَّحِيمُ kelimesinin sıfatı olduğundan burada vakf yapılmaz. Bu duruma göre mana: "*İşte Allah, gaybı da görünen âlemi de bilendir, mutlak güç sahibidir, çok*

²⁹⁷ Bakara 2/155-157.

²⁹⁸ Nesefi, Medarik, I/145.

²⁹⁹ Hac, 22/3-4.

³⁰⁰ Nesefi, Medarik, II/427.

³⁰¹ Secde 32/ 6-7.

merhametlidir. O (Merhametli Allah) ki, yarattığı her şeyin yaratılışını güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.”³⁰² Şeklinde olur.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكَرَ بِهِ أَنْ تَبَسَّلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعِدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

“Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak, hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur’an-ı Kerîm ile öğüt ver. Yoksa ona Allah’tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaathçi. (Kurtuluşu için) her türlü fidyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılgınca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır.”³⁰³ Anlamındaki âyette لَيْسَ لَهَا cümlesi كَسَبَتْ kelimesinin sıfatı olduğundan sahih olan görüşe göre vakf yapılmaz.

Bu durumda mana: “yaptıkları sebebiyle helak olmaması için Allah’tan başka hiçbir şefaathçisi ve yardımcısı olmayan her nefse Kur’an-ı Kerîm ile öğüt ver.” şeklinde olur.³⁰⁴

3.2.2. Mübteda İle Haberin Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması

İsim cümlesi iki isimden meydana gelir. Birincisine kendisiyle cümle başladığı için mübteda, ikincisine de mübtedadan söz ettiği, yani haber verdiği için haber denir.³⁰⁵ Aralarında amil-mamul ilişkisi olduğundan, farklı bir cümle ile fasıl caiz değildir.

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

“Onlar; başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz" derler. İşte rableri katından rahmet ve merhamet onlarıdır. Doğru

³⁰² Neseî, Medarik, III/7.

³⁰³ En’am 6/70.

³⁰⁴ Neseî, Medarik, I/513.

³⁰⁵ Akdağ, Arap Dili, s. 316

yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.”³⁰⁶ Anlamındaki âyetlerde الْذِينَ İbtidâ yapıp وَيَشْتَرِ الْصَّابِرِينَ vakf yapanlar أَوْلِيَّكَ haber olarak kabul edenlerdir.

Bu durumda mana: “Başlarına bir musibet gelince, Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz diyenler, İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlarıdır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.” şeklinde olur.

Ancak وَيَشْتَرِ الْصَّابِرِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ âyeti cümlesindeki sabrı beyan ettiği için racih olan görüş وَيَشْتَرِ الْصَّابِرِينَ cümlesi üzerinde vakıf yapılmamasıdır.³⁰⁷

3.2.3. Gayrı Câzım Şart İle Cevabını Ayırmamak İçin Vakfın Yapılmaması

Araçada Gayrı cazım şart olan إِذَا genellikle iki mazi fiil cümlesi alır; birincisi şart cümlesi, ikincisi cevap cümlesidir. Gayrı cazım olan şart edatları, şartına muzaf olup mahallen mecrur, cevabı da (meful) olarak mahallen mansubdur.³⁰⁸ Cevap cümlesinde ifade edilenler daha önce şarta bağlanmış olan durumların sonucudur. Bu sebep sonuç ilişkisinden dolayı şart ve cevabın vakf yapılarak ayrılması mümkün değildir.³⁰⁹

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

“Onlar; başlarına bir musibet gelince, “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz” derler.”³¹⁰ Anlamındaki âyette مُصِيبَةٌ kelimesinde vakf yapılmaz çünkü قَالُوا kelimesi şart gayrı cazım olan إِذَا kelimesinin cevabıdır.³¹¹

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْعَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

³⁰⁶ Bakara, 2/156-157.

³⁰⁷ Neseî, Medarik, I/145.

³⁰⁸ Akdağ, Arap dili, 481

³⁰⁹ Tetik, s. 154

³¹⁰ Bakara 2/156.

³¹¹ Neseî, Medarik, I/145.

“Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihâyet (denizde) boğulma haline gelince, (Firavun:) «Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı Tanrı’dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!» dedi.”³¹² Anlamındaki âyette şart gayrı cazım olan إِذَا ile cevabı olan قَالِ filinin arasını ayırmamak için vakf yapılmaz.³¹³

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۗ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“İnsana bir zarar dokunduğunda bize yalvarır. Sonra ona tarafımızdan bir nimet verdiğimizde, "Bu, bana ancak bilğim sayesinde verilmiştir" der. Hayır, o bir imtihandır. Fakat onların çoğu bilmezler.”³¹⁴ Manasına gelen âyette نِعْمَةً مِّنَّا terkihi üzerinde vakf yapılmaz. Çünkü ondan sonra gelen قَالِ fiili şart gayrı cazım olan ikinci إِذَا’nın cevabıdır şart ile cevabın arası ayrılamayacağından vakf yapılmaz.³¹⁵

3.2.4. اِنَّ ve Haberinin Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması

Arapça’da اِنَّ ve kardeşleri isim cümlesinin başına gelip, ismini nasp haberlerini ref ederler. Bunun yanı sıra cümledeki manayı pekiştirirler. Aralarında amil-mamul ilişkisi olduğundan, vakf yapılmaz.³¹⁶

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هٰجَرُوْا وَجَاهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

“İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah, gafûr ve rahîmdir.”³¹⁷ Anlamındaki âyette اُولٰٓئِكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِ

³¹² Yunus 10/90.

³¹³ Nesefi, Medarik, II/39.

³¹⁴ Zümer 39/49.

³¹⁵ Nesefi, Medarik, III/185.

³¹⁶ Akdağ, Arap dili, 348.

³¹⁷ Bakara 2/218.

cümlesi hurufu müşebbehe bil fil olan اِنَّ in haberi olduğundan فِي سَبِيلِ اللَّهِ terkinde vakf yapılmaz.³¹⁸

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ أُولَئِكَ مَاوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile âyetlerimizden gafil olanlar var ya; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir.”³¹⁹ Anlamındaki iki âyette hurufu müşebbehe bil fil olan اِنَّ nin haberi bir sonraki âyet وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا olduğundan vakf yapıldığı takdirde اِنَّ ile haberinin arası ayrılacağından iki âyet arası vakf yapılmayıp vasl yapılmıştır.³²⁰

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ اِنَّ فِي صُدُورِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ³²¹

“Allah’ın âyetleri hakkında, kendilerine gelmiş bir delilleri olmaksızın tartışanlar var ya, onların kalplerinde ancak bir büyüklük taslama vardır. Onlar, tasladıkları büyüklüğe asla ulaşmazlar. Sen Allah’a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” Anlamındaki âyette اِنَّ فِي صُدُورِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ terkinde hurufu müşebbehe bil fil olan اِنَّ nin haberi olduğundan اَتَاهُمْ kelimesinde vakf yapılmaz.³²²

3.2.5. Atıf-Matuf Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması

Arapçada atıf (atfı nesak) – اَوْ – ف – اَمْ – ثُمَّ – اِمَّا – بَلْ – لَكِنْ – لَا – اِنَّ – atıf harflerinden biriyle bir kelimeyi veya cümleyi önce geçen kelimeye veya cümleye atfetmektir. Bunlarda

³¹⁸ Nesefî, Medarik, I, s.181.

³¹⁹ Yunus 10/7-8

³²⁰ Nesefî, Medarik, c.2 s.8

³²¹ Mumin 40/56

³²² Nesefî, Medarik, III, s.217.

tabi, harflerden sonraki kısımdır ki buna matuf, öncesine matufun aleyh (metbu) denir. Aralarında tabi-metbu ilişkisi olduğundan vakf yapılmaz.³²³

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ
وَالكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا
لِدُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ الدُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ³²⁴

“Rabbimizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun! O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever. Yine onlar, çirkin bir iş yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah’ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenler -ki Allah’tan başka günahları kim bağışlar- ve bile bile işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir.” Anlamındaki bu âyetlerden şâyet الَّذِينَ الْمُتَّقِينَ kelimesine فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ âyetini onun üzerine atfedecek olursak bu takdirde hem atıf ile matufun hemde sıfat ile mevsufun aralarını ayırmamak için âyetler arası vakf yapılmaz. Bu durumda mana: Hem tevbe edenler hemde muttakiler için hazırlanmış cennete koşun’’ olur.³²⁵

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ۗ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

“O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir. Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarına karşılık verir; lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirler için ise çetin bir azap vardır.”³²⁶Anlamındaki bu iki âyetten ikinci âyet birinci âyete atfedildiğinden dolayı manayı tamamlamak için vakf yapılmaz. Bu durumda

³²³ Akdağ, Arap dili, 511.

³²⁴ Âl-i İmran 3/133-134-135,

³²⁵ Neseî, Medarik, I/293; Beyzavi, II/39.

³²⁶ Şura 42/25-26.

mana: Kullarının tövbesini kabul eden, kötülükleri affeden, yaptıklarınızı bilen, inanıp yararlı işler isleyenlerin duasını kabul eden, lütfüyle onların ecrini arttıran o'dur. Ama inkârcılar için çetin azap vardır.³²⁷ Şeklinde olur.

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma! Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun.”³²⁸ Anlamındaki bu iki âyetten ikinci âyet birinci âyette geçen الْمُمْتَرِينَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ cümlesine atfedildiğinden dolayı iki âyet arası vakf yapılmaz.³²⁹

3.2.6. Hâl İle Zü'l-hâl'in Arasını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması

Hâl; genel olarak fiil işlenirken failin, mefulun veya her ikisinin durumunu bildiren kelimedir. Zü'l-hâl ise; halin durumunu bildiren kelimedir.³³⁰ Arapça cümlelerde hâlin bulunduğu bir cümlede anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla sâhibu'l-hâl'in de belirtilmesi gerekir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Şüphesiz, iman edip de güzel davranışlarda bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği gerçek sözdür. O, mutlak

³²⁷ Nesefî, *Medarik*, III/254.

³²⁸ Yunus 10/94-95.

³²⁹ Nesefî, *Medarik*, II/41.

³³⁰ Akdağ, *Arap dili*, 409.

güç ve hikmet sahibidir.”³³¹ Anlamındaki iki âyet arası vakf yapıldığı takdirde hâl olan خَالِدِينَ ile zü'l-hâl olan لَهُمْ zamiri ayrılacağından vakf yapılmaz.³³²

إِنَّ اللَّهَ لعَنَ الكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

“Allah şüphesiz, inkârcılara lanet etmiş ve onlara içinde sonsuz olarak temelli kalacakları çalgın alevli cehennemi hazırlamıştır. Onlar bir dost ve yardımcı bulamazlar.”³³³ Anlamındaki iki âyet arası vakf yapıldığı takdirde hâl olan خَالِدِينَ فِيهَا ile zü'l-hâl olan لَهُمْ zamiri ayrılacağı için, hal ile zü'l-hâl'in arası ayrılamayacağından vakf yapılmaz.³³⁴

3.2.7. Zarfı Zaman İle Müteallakı'nın Arasını Ayrılmamak İçin Vakf Yapmaması

Câr-mecrur gibi, mansub olan zarfların da manasının tamam olması için bir yere bağlanması yani onunla birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Bu kelime zarfın amili olan fiil veya fiile benzeyen isimlerden olur. Mesela يَوْمَ “bir gün” derken bu kelimenin amili olmaksızın mana anlaşılmaz. Ama صُمْتُ يَوْمًا “Bir gün oruç tuttum” dersek o zaman mana anlaşılır.

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ يَوْمَ يَغْشَاهُمْ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ دُوَّفُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

“Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Oysa azap kâfirleri üstlerinden ve ayaklarının altından bürüyeceği gün, şüphesiz cehennem onları mutlaka kuşatmış olacaktır. Allah, onlara, "Yapmakta olduklarınızın cezasını tadın" diyecektir.”³³⁵ Anlamındaki bu iki

³³¹ Lokman 31/8-9.

³³² Neseî, Medarik, II/712.

³³³ Ahzab 33/64-65.

³³⁴ Neseî, Medarik, III/47.

³³⁵ Ankebut 29/54-55.

âyetin ikincisinde geçen **يَوْمَ** zaman zarfı birinci âyette geçen **لَمْجِبِطَةً** kelimesine tealluk ettiğinden vakf yapılmaz.³³⁶

3.2.8. Harfi Cer İle Müteallak'ını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması

Harfi cerler isimlerden önce gelerek sonlarını cer ederler. - فى - ل - على - عن - إلى - من - şeklinde 19 tanedirler. Cer harfleri, önlerindeki isimlerle beraber tam bir anlama sahip değildirler. Anlamalarının tam olması için bir kelimeye bağlanmaları yani anlam yönünden o kelimeyle birlikte düşünülmesi gerekir.³³⁷

فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ ۗ وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِحُ الْمُؤْمِنُونَ

*“Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir.”*³³⁸
Anlamındaki âyetlerde **فِي بَضْعِ سِنِينَ** terkinin başındaki harfi cer bir önceki âyetin sonunda geçen **سَيَغْلِبُونَ** cümlesine taalluk ettiğinden ve car ile mecrurun arası ayrılamayacağından âyetler arası vakf yapılmaz.³³⁹

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ۗ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَيَّ أَمْوَالَهُمْ وَاشْدُدْ عَلَيَّ قُلُوبَهُمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

*“Musa dedi ki: Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler).”*³⁴⁰ Anlamındaki

³³⁶ Neseî, Medarik, II, s.683.

³³⁷ Akdağ, Arap dili, 487.

³³⁸ Rum 30/3-4.

³³⁹ Neseî, Medarik, II, s.689

³⁴⁰ Yunus 10/88.

âyette الدُّنْيَا kelimesinde vakf yapılmaz çünkü لِيُضِلُّوا kelimesi اتَّيْتُ fiiline tealluk ettiğinden dolayı vasl yapılmaktadır.³⁴¹

فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

“Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de, sonra da emir Allah’ındır. O gün Allah’ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü’minler sevinecektir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.”³⁴² Anlamındaki âyetlerde بِنَصْرِ اللَّهِ terkinin başındaki harfî cer bir önceki âyetin sonunda geçen يَفْرَحُ fiiline taalluk ettiğinden بِنَصْرِ اللَّهِ terkinde vakf yapıp الْمُؤْمِنُونَ kelimesinde vakf yapılmaz.³⁴³

3.2.9. Kasem İle Cevabını Ayırmamak İçin Vasl Yapması

Kasem yemin anlamına gelir. Muksemun bih (kendisiyle yemin edilen şey) olan kasem cümlesi ve muksemun aleyh (üzerine yemin edilen şey) olan cevap cümlesi olmak üzere iki temel cümleye ihtiyaç duyar ve kasemle cevabının vakf edilerek ayrılması uygun değildir.³⁴⁴

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ

“Kıyamet koştığı gün, günahkârlar, (dünyada) ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar, (dünyada da haktan) böyle döndürülüyorlardı.”³⁴⁵ Anlamındaki âyette kasem olan يُقْسِمُ ile cevabı olan مَا لَبِثُوا arasını ayırmamak için vakf yapmamıştır.³⁴⁶

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا فَالْفَارِقَاتِ فَرَقًا فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا أَوْ نُذْرًا إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعَ

“Ard arda gönderilenlere, kasırğa gibi esenlere, hakkıyla yayanlara, hakkıyla ayıranlara, özür ya da uyarı olmak üzere öğüt bırakanlara andolsun ki, uyarıldığınız

³⁴¹ Neseî, Medarik, II, s.37.

³⁴² Rum 30/4-5.

³⁴³ Neseî, Medarik, II, s.691.

³⁴⁴ Tetik, s. 159

³⁴⁵ Rum 30/55.

³⁴⁶ Neseî, Medarik, II, s.707.

(Kıyamet) mutlaka gerçekleşecektir.”³⁴⁷ Anlamında Murselat 1-6 âyetleri arası kasem, 7. âyeti kasemin cevabı olduğundan vakf yapılmaz.³⁴⁸

3.2.10. Emir Ve Cevabını Ayırmamak İçin Vakf Yapmaması

Arapça’da talep cümlesi bir fiili muzariyi cezmeder. Fiil-i muzariden önce talep cinsinden olan, emir, nehiy, istifham vb. lerinden bir şey geçerse, muzarinin de başında ف yoksa ve bununla ceza kastediliyorsa, kendisinde şart manası olduğu için fiili muzariyi cezm ederiz.³⁴⁹ Şart cümlesi cevap cümlesinden önce gelir. Cevap cümlesi ise şart cümlesinden sonra gelir ve “ceza” olarak da adlandırılmaktadır. Cevap cümlesinde ifade edilenler daha önce şarta bağlanmış olan durumların sonucudur. Bu sebep sonuç ilişkisinden dolayı şart ve cevabın vakf yapılarak ayrılması mümkün değildir.³⁵⁰

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَفُؤُلُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve Resulüne itaat ederse, muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır.”³⁵¹ Manasına gelen bu iki âyetin emir olan birincisi يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ayrılacağından vakf yapılmaz.³⁵²

³⁴⁷ Murselat 77/ 1-7.

³⁴⁸ Neseî, Medarik, III, s.585.

³⁴⁹ Cemalu’d-Din, Abdullah b. Yusuf b. Hişam el-Ensari, Şerhu Katru’n-Nedâ, Daru’l-Kutubi’l-İlmiya, Beyrut-1971, s. 86

³⁵⁰ Tetik, s. 153

³⁵¹ Ahzab 33/ 70-71.

³⁵² Neseî, Medarik, III/48.

3.3. KIRAÂT İMAMLARINDAN RİVÂYET ETTİĞİ VAKF VE İBTİDÂ

ذَلِكَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

“Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”³⁵³ Anlamındaki âyette فِيهِ zarfı üzerinde vakf yapmak meşhurdur. Ancak لَا رَيْبَ terkinin başında bulunan لَا linefyi’l-cinsin haberi çoğunlukla hafzedildiğinden kıraât imamlarından Nafi ve Hafs habere niyet ederek لَا linefyi’l-cinsin ismi olan رَيْبٌ kelimesi üzerinde vakf yapmışlardır. Buna göre mana; “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Kendisinde Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hidâyet vardır.”³⁵⁴ Şeklinde olur.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِي وَضَعْتُهَا اُنْتَى وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكْرُ كَالْاُنْثَى وَاِي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِي اَعِيْذَهَا بِكَ
وَدُرِّيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ

“Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi.”³⁵⁵ Anlamında âyette وَضَعْتَ kelimesini müfret müennes gaibe şeklinde okuyanlar birinci اُنْثَى kelimesi üzerinde vakf yaparlar. وَاللهُ اَعْلَمُ وَضَعْتَ cümlesini ibtidâiye olarak kabul ederler.

Bu durumda mana: “Allah doğurduğunu ve arka planındaki büyük işleri daha iyi bilir.” şeklinde olur. وَضَعْتَ Kelimesini mütekellim vahde okuyan Şami ve Ebu Bekir ise birinci اُنْثَى üzerinde vakf yapmazlar. Çünkü وَضَعْتَ وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ terkinin kavlin mekulu olur. Bu durumda mana: “Belki Allah için bu işte bir sır ve hikmet var, Rabbim sen ne doğurduğumu daha iyi bilirsin, ben kız doğurdum dedi.” şeklinde olur.³⁵⁶

³⁵³ Bakara 2/2.

³⁵⁴ Neseî, Medarik, I, s.39; Keşşaf, I, s. 35; Beyzavi, I, s. 37.

³⁵⁵ Âl-i İmrân 3/36.

³⁵⁶ Neseî, Medarik, I, s.251.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَنَّوْا أَنَّهُمْ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

“Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar; ama Allah onları karaya çıkararak kurtarınca, kendilerine verdiği nimete nankörlük ederek O'na hemen eş koşarlar. Zevklensinler bakalım, yakında bileceklerdir.”³⁵⁷ Anlamında âyette لِيَكْفُرُوا kelimesi ile وَلِيَتَمَنَّوْا kelimesinin başındaki lam harflerini ta'lil harfi kabul edenler bir önceki âyette geçen يُشْرِكُونَ kelimesi üzerinde vakf yapmazlar. Bu durumda mana: “kurtuluş nimetini faydalanmak ve lezzetlenmek için değilde, ibadet ve taatını artırmak için kendisini kurtaran Rabbine şükreden müminlerin aksine, bunlar kurtuluş nimetine nail olduktan sonra tekrar alışkın oldukları şirke geri dönüp bu kurtuluş nimetinden faydalanma ve zevk olma yolunu seçerler.” Şeklinde olur. لِيَكْفُرُوا kelimesi ile وَلِيَتَمَنَّوْا kelimesinin başındaki lam harflerini kıraat imamlarından İbni Kesir, Hamza ve Ali emir lamı yapıp birinci âyette geçen يُشْرِكُونَ kelimesi üzerinde vakf yaparlar. Bu durumda mana: “Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! İleride bilecekler.” şeklinde olur.³⁵⁸

وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

“Musa dedi ki: «Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğullarını benimle bırak!»³⁵⁹ anlamındaki âyette kıraât imamlarından imam Nafi مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ kelimesini şedde ile okuyup حَقِيقٌ عَلَىٰ kelimesini şedde ile okuyup مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ kelimesi üzerinde vakf yapmıştır. Bu durumda mana: Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğullarını benimle bırak.” şeklinde olur.

³⁵⁷ Ankebut 29/65-66.

³⁵⁸ Neseî, Medarik, II, s.696-97.

³⁵⁹ A'raf 7/104-105.

Ubeyy b. Ka'b 'ın kıraatında olduğu gibi ya عَلَى Harfi cerrini ب manasında kabul edip حَقِيقُ kelimesini de رَسُولٌ kelimesine sıfat yaparak, iki âyet arasında vakf yapılmaz. Bu durumda mana: *Allah hakkında gerçekten başkasını söylememeye uygun bir peygamberim. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğullarını benimle bırak.* Şeklinde olur. Veya عَلَى harfi cerini رَسُولٌ kelimesindeki fiil manasına taalluk ettirecek olursak bu durumda mana: *“Allah hakkında doğrudan başkasını söylememek üzere risaletle görevlendirilmiş gerçek bir peygamberim. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrail oğullarını benimle bırak.”* şeklinde olur.³⁶⁰

فَلَمَّا أَفْتَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ

*“Sihirbazlar atacaklarını atınca, Musa dedi ki: Sizin bu yaptığınız sihirdir. Allah, onu elbette boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez.”*³⁶¹ Anlamındaki âyette kıraât imamlarında âyette geçen مَا'yı mevsule kabul edenler, السِّحْرُ, مَا جِئْتُمْ بِهِ terkinde بِه zamiri üzerinde vakf yapmazlar. Bu durumda mana: *“firavun ve kavminin Allahın âyetleri hakkında ‘sihirdir’ diye iddia ettikleri değil, sizin bu yaptığınız sihirin kendisidir.”* şeklinde olur. Kıraat imamlarından Ebu Amr âyette geçen مَا'yı istifhamiye kabul ettiğinden, مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ, مَا terkinde بِه zamiri üzerinde vakf yaparak, السحر kelimesini istifhamiye hemzesiyle okuyarak burada tekrar vakf yapmıştır. Bu durumda mana: *“Bu durumda mana: Sihirbazlar atacaklarını atınca, Mûsâ dedi ki: "ne getirdiniz? Bu sihir midir? Allah, onu elbette boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez.”*³⁶² Şeklinde olur.

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْظُرُونَ

³⁶⁰ Neseî, Medarik, I, s. 591.

³⁶¹ Yunus 10/81.

³⁶² Neseî Medarik, II, s. 35

İbrâhim, “Hayır” dedi, “Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorun!”³⁶³ Anlamındaki âyette kıraât imamlarından Kisai فَعَلَهُ filinin failini mahzuf kabul ederek, فَعَلَهُ مَنْ فَعَلَهُ (yapan yapmıştır) takdiriyle burada vakf yapmıştır. Ancak çoğunluk burada vakf yapılamayacağı görüşü üzeredir.

Bu durumda mana“Dedi ki yapan yapmıştır. Büyükleri şu konuşabiliyorlarsa onlara sorun.” şeklinde olur.³⁶⁴

Beyzavi هَذَا كَبِيرُهُمْ terkiibini mübteda ve haber olarak kabul ettiğinden فَعَلَهُ fiili üzerinde vakf yapılması gerektiğini söyler.³⁶⁵

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ

“Hâlbuki bu size vaad olunan şey, ne kadar da uzak!”³⁶⁶ Anlamındaki âyette kıraat imamlarından Kisai kelimelerinin sonunda bulunan ت’ları ta-i marbuta kabul ederek ha ile vakf yapmıştır.³⁶⁷ Beyzavi هَيْهَاتَ kelimesinin هَيْهَةٌ kelimesinin çoğulu olduğundan bu kelimeyi fethalı veya zammeli olarak tenvinli okuyanların veya قَبْل kelimesine benzeterek tenvinsiz okuyanların vakf yaparken “ha” ile vakf yaptığını söyler. Ancak kimlerin böyle okuduğunu yazmaz.³⁶⁸ Zemahşeri هَيْهَاتَ kelimelerinin tenvinli veya tenvinsiz zamme, fetha ve kesrayla okunabileceğini, (هَيْهَاتَ şeklinde) bunlarda vakf yapıldığı takdirde “ha” olduğunu kaydeder.³⁶⁹

وَجَدْتُمْهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَرَبِّينَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ
الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

³⁶³ Enbiya 21/63.

³⁶⁴ Neseî, Medarik, II, s.410

³⁶⁵ Beyzavi, IV, s. 55

³⁶⁶ Mü'minun 23/36.

³⁶⁷ Neseî, Medarik, II, s.468.

³⁶⁸ Beyzavi, IV, s. 87.

³⁶⁹ Keşşaf, III, s. 186.

Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar. "Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkararak, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış.)"³⁷⁰Anlamında âyetlerde kıraat imamlarından Yezid (Ebu Ca'fer) ve Ali (Kisai) 25. ayetteki أَلَا lafzını şeddesiz okuyup harfi tenbih olarak ele aldıklarından bir önceki âyetin sonunda geçen لَا يَهْتَدُونَ فَهُمْ لَا يَسْجُدُوا cümlesinde vakf yapıp, أَلَا tenbih cümlesiyle ibtidâ yapmışlardır. Veya أَلَا يَا şeklinde vakf yapıp أُسْجُدُوا şeklinde okuyarak ibtidâ yapmışlardır. Beyzavi'ye göre böyle tahfilî okunduğu takdirde, bu söz ya Allah (c.c)'a veya Süleyman (a.s)'a nisbet edilir.³⁷¹ Bu durumda mana "Ey (şu kimseler) göklerde ve yerde gizlenenini açığa çıkararak, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde edin." şeklinde olur. أَلَا Kelimesini şeddeli olarak okuyanlar ise 24. âyette başlayıp 26. âyetin sonunda vakf yaparlar.³⁷²

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ

"Seslenenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver."³⁷³Anlamındaki âyette emir fiil olan وَاسْتَمِعْ kelimesinde haber verilen şeyin önemine dikkat çekmek için kıraât imamlarından imam Ya'kup vakf yapmıştır. Bu durumda mana: "Kulak ver! Seslenenin yakın bir yerden sesleneceği güne." şeklinde olur.

Mekki (İbni Kesir) Sehl ve Ya'kup المنادى kelimesini vakf ve vasl halinde ي ile okurlar. Medeni (Nafi' ve Ebu Ca'fer) ve Ebu Amr sadece vasl halinde ي ile okurlar. Geriye kalan kıraât imamları her iki halde ي'sız okurlar.³⁷⁴

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ

³⁷⁰ Neml 27/23-24-25.

³⁷¹ Beyzavi, IV, s.158.

³⁷² Nesefi, Medarik, II, s. 601.

³⁷³ Kaf 50/41.

³⁷⁴ Nesefi, Medarik, III, s. 369.

“Denizde yüce dağlar gibi yükselen gemiler de O’nundur.”³⁷⁵ Anlamındaki âyette Zeccac’a (Ebu İshak İbrahim b. Muhammed b. Sirri b. Sehl en-Nehavi (d. 241-855 veya 230-844, ö. 311-923)³⁷⁶ göre burada vasl tercih edilmekle beraber الْجَوَارِ kelimesinde vakf yapıldığı takdirde ya ile الْجَوَارِي şeklinde vakf yapılır. Ya’sız vakıf yapmak caiz olmakla beraber, ü’nün hazfina delalet etmesi için الْجَوَارِ kelimesinin sonunda bulunan ر harfi ravm ile okunur.³⁷⁷

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Göklerde ve yerde bulunan herkes, O’ndan ister. O, her an yaratma halindedir.”³⁷⁸ Anlamındaki âyette kıraât imamlarından imam Nafi فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ cümlesinin sonunda vakf yapar. Bu durumda mana: *Yeryüzünde ve göyüzünde bulunan her şey ona muhtaçtır. Gökyüzünde bulunanlar dinleriyle ilgili konularda yeryüzünde bulunanlar ise hem dinleri hemde dünyalarıyla ilgili konularda ona muhtaçtır.*³⁷⁹ Şeklinde olur.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Muhammed, Allah’ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenirmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir

³⁷⁵ Rahman 55/24.

³⁷⁶ Eş-Şeyh Muhammed b. Abdülhak b. Şah el-Hindi el-Hanefi, *El-İklil ala Medarik’ut-tenzil ve hakaiku’te’vil*, Dar’ul-kutubil ilmiyah, 1971, Beyrut Lübnan VII/127.

³⁷⁷ Neseî, *Medarik*, III/412.

³⁷⁸ Rahman 55/29.

³⁷⁹ Neseî, *Medarik*, III/413.

mükâfat vaad etmiştir.”³⁸⁰ Anlamındaki âyette رَسُولَ اللَّهِ terkininde Nusayr (Nusayr b. Yusuf en-Nehri en-Nehavi)³⁸¹ vakf yapmıştır. فِي التَّوْرَةِ kelimesinde ise Neseîi vakf yapılacağını söylemiştir.³⁸²

وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ

“*Tedavi edebilecek kimdir? Denir.*”³⁸³ Anlamındaki âyette kıraât imamlarından Hafs مَنْ kelimesinde yumuşak bir vakf yapmaktadır.³⁸⁴

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

“*Andolsun, onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka, "Onları mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen (Allah) yarattı" diyeceklerdir. O, yeryüzünü size beşik yapan ve gideceğiniz yere ulaşasınız diye sizin için orada yollar var edendir. Gökten bir ölçüye göre suyu indiren O'dur. Biz onunla (küpürü), ölü memlekete hayat veririz. İşte siz de böylece (mezarlarınızdan) çıkarılacaksınız.*”³⁸⁵ Anlamındaki âyetlerden 9. âyetin sonunda bulunan الْعَلِيمُ kelimesinde vakf yapılmaz çünkü 10. âyetin başında bulunan الَّذِي ismi mevsulu kendisinin sıfatı olduğundan, sıfat ile mevsufun arası ayrılamaz. 11. âyet 10. âyet üzerine atfedildiğinden atıf ile matufun arasını ayırmamak için burada da vakf yapılmaz.

Ancak Ebu Hatim (Sehl b. Muhammed es-Sicistani el-Basri ö. 255/869)³⁸⁶ الَّذِي kelimesinin başına bir هُو takdir ederek, yani هُو الَّذِي diye okuyarak الْعَلِيمُ kelimesi üzerinde vakf yapmıştır. Bunun sebebi ise sözkonusu vasıfların, kâfirlerin söylediği sözlerden olmamasıdır. Zira kâfirler kabirlerden diriltirilip çıkarılmayı inkâr etmektedirler. Böyle olunca nasıl olur da

³⁸⁰ Fetih 48/ 2.

³⁸¹ El-İklil, VI/615.

³⁸² Neseîi, Medarik, III/345.

³⁸³ Kıyamet 75/27.

³⁸⁴ Neseîi, Medarik, III/573.

³⁸⁵ Zuhuf 43/9-11.

³⁸⁶ El-İklil, VI/474.

kâfirler: “İşte siz de böyle diriltileceksiniz?” demiş olsunlar? Aksine bu âyet, kâfirlerin öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr etmiş olmaları sebebiyle, onların aleyhinde bir delildir. Şeklinde âyeti tefsir eder.³⁸⁷

Zemahşeri aynı şekilde burada geçen sözlerin kâfirlerin sözleri olamayacağını belirtir.³⁸⁸ Ancak Nesefi ondan alıntı yapmak yerine ondan üç asır önce yaşamış olan Ebu Hatim (Sehl b. Muhammed es-Sicistani el-Basri)’den alıntı yapmıştır.

Beyzavi ise “9. Âyet Allah’ın sözü olabileceği gibi, kâfirlerin sözü de olabilir. Bu caizdir” der. Bundan sonra gelen 10-11. âyetler ise isti’nafiyedir.³⁸⁹

---

³⁸⁷ Nesefi, *Medarik*, III/266.

³⁸⁸ Zemahşeri, IV/238.

³⁸⁹ Beyzavi, V/87.

3.4. ÂYETİN DURUMUNA GÖRE VAKF, VASL VE İBTİDÂ YAPMASI

3.4.1. Sıfat Mevsuf Olmadığını Belirtmek İçin Vakf Yapması

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

*Allah, bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Küfre saplananlar ise, "Allah, örnek olarak bununla neyi kastetmiştir?" derler. (Allah) onunla birçoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fasıkları saptırır.*³⁹⁰ Anlamındaki âyette *مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا* cümlesinde vasıl yapıldığı takdirde mabadi olan *يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا* cümlesi kendisine sıfat olacağından vakf yapılmıştır.³⁹¹

3.4.2. Harf-i Cerin Müteallakının İhtilafından Dolayı Vasl ve Vakf Yapması

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مِمَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ فَادْكُرُونِي أَدْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ

*"(Ey Muhammed!) Nereden yola çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. (Ey mü'minler!) Siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü Mescid-i Haram'a doğru çevirin ki, zalimlerin dışındaki insanların elinde (size karşı) bir koz olmasın. Zalimlerden korkmayın, benden korkun. Böylece size nimetlerimi tamamlayayım ve doğru yolu bulasınız. Nitekim kendi aranızdan, size âyetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik. Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, bana nankörlük etmeyin!"*³⁹² Anlamındaki âyetlerde *كَمَا* harfi cerinin öncesi olan *وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ* tealluk ettiğini kabul edersek vakf yapılmaz. Bu

³⁹⁰ Bakara, 2/26.

³⁹¹ Neseфі, Medarik, I/72.

³⁹² Bakara 2/149-150.

durumda mana: “Dünyada peygamber göndermekle nimeti tamamladığım ahirette sevap vererek tamamlarım.” şeklinde olur. Ancak كَمَا harfi cerinin sonrasına taalluk ettiğini kabul edersek mana: “Peygamber göndermekle sizi andığım gibi, siz beni itaatla anın bende sizi sevapla anayım.” Olur. Bu görüşe göre وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ üzerinde vakf yapılır.³⁹³

3.4.3. İtikatla İlgili Âyetlerde, Vakf ve Vasl'a Göre Tefsir Yapması

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“O, sana Kitab’ı indirendir. Onun (Kur’an-ı Kerîm’in) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.”³⁹⁴ Anlamındaki âyette cumhur âlimler müteşabihi “Allah’ın kendi ilmi ilmiyle seçtikleri” diye tefsir edip إِلَى اللَّهِ terkinde vakf yaparlar. وَالرَّاسِخُونَ kelimesini mübteda بِهٖ آمَنَّا بِهِ cümlesini haber yaparlar. Ubeyy b.Ka’b’ın الرَّاسِخُونَ يَقُولُ şeklindeki kıraâtı ve Abdullah ibni Mes’ud’un إِنَّ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ şeklindeki kıraâtları bu görüşü desteklemektedir. Ancak cumhurdan bazıları âyetteki müteşabihi “ilimde rusuh (derin ilim) sahibi olanlar müteşabihin manasını bilirler” diye tefsir ederler ki bunlar إِلَى اللَّهِ terkinde vakf yapmazlar.³⁹⁵

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

³⁹³ Neseî, Medarik, I/143; Beyzavi, I/114; Zemahşeri, I/206.

³⁹⁴ Âl-i İmrân 3/7.

³⁹⁵ Neseî, Medarik, I/239; Beyzavi, II/6; Zemahşeri I/339.

“Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şâni yücedir.”³⁹⁶ Burada fiillerin yaratılmasına delalet vardır. Burada “ve seçer” anlamında olan وَيَخْتَارُ kelimesi üzerinde vakfedilir.

Bu durumda mana: “Rabbin, dilediğini yaratır ve -Rabbin dilediğini de- seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur.”

Yani onların Allah üzerinde herhangi bir şekilde asla bir şey seçme hakları yoktur. Ancak Allah'ın onlar üzerinde seçim hakkı vardır. Burada, مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ terkinin üzerine bir atıf edatı gelmemiştir. Çünkü bu terkin, وَيَخْتَارُ fiilini açıklamaktadır. Bu durumda mana: “Tercih ve seçim hakkı sadece yüce Allah'a aittir. Çünkü Allah, yarattığı fiillerinde hikmet yönlerini en iyi kendisi bilir. Bu nedenle Allah'ın yaratmış olduğu herhangi bir varlığın Allah üzerinde ve O'na rağmen bir seçim hakkı yoktur.”

Ancak مَا'yı الذي manasında kabul edip وَيَخْتَارُ fiiline bağlayıp vasledenler, yani “onların da bu konu da seçim hakkı vardır” tarzında bir anlama gidenler, amaçtan uzaklaşmış olurlar. Aksine مَا harfi nafiye olup, yaratılmışların böyle bir seçim haklarının olmadığını göstermektedir. Böylece seçim hakkının Allah'a (celle celâlühü) has olduğunu kesin bir ifade ile aktarmış olmaktadır.

Eğer bir kimse burada vasl yapıp مَا'yı الذي manasında alırsa ve bunun manası: “Kulları için en hayırlı ve aslah olanı seçer” derse, bu durumda o kimse Mutezili bir düşünceye sapmış olur.³⁹⁷

3.4.4. Kavlin Mekulunun Durumuna Göre Vakf Yapması

وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأَخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فذوقوا العذاب بما كنتم تكسبون

“Öncekiler de sonrakilere derler ki: Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!”³⁹⁸ Anlamındaki âyette مِنْ فَضْلٍ terkinin üzerinde vakf

³⁹⁶ Kasas 28/68

³⁹⁷ Neseî, Medarik, II/654.

فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَدُوقُوا الْعَذَابَ yapmayıp vasl yaparsak ve bu takdirde kavlin mekulu olarak
فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَدُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ter kibini kabul edersek küfrün önderlerinin emrinin altındakilere söylediğini kabul ederiz. Bu takdirde mana: “Öncekiler sonrakilere “Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yoktur. Artık kazanmış olduğunuz şeylere karşılık, azabı tadın” derler. مِنْ فَضْلٍ Kelimesi üzerinde vakf yaparsak bu takdirde kavlin mekulu olarak فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ ter kibini kabul ederiz. فَدُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ter kibini ise Allah (cc)’ın hepsine olan hitabı olarak kabul ederiz. Bu takdirde mana: “Öncekiler sonrakilere, "Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yoktur. Derler. (Allah cc hepsine) Artık kazanmış olduğunuz şeylere karşılık, azabı tadın" der.” Şeklinde olur.³⁹⁹

3.4.5. ما Nafiyenin Durumuna Göre Vakf ve Vasl Yapması

أَوْلَمْ يَتَفَكَّرُوا⁴⁰⁰ مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ

“Onlar düşünmediler mi ki (çok iyi tanıdıkları, kendileriyle iç içe yaşamış olan) arkadaşlarında (Peygamber’de) delilikten eser yoktur. O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.”⁴⁰⁰
Anlamında âyette ne zaman ki müşrikler Hz. Peygambere deliliği nisbet ettiler. أَوْلَمْ يَتَفَكَّرُوا cümlesinde yapılan vakf’tan sonraki ما nafiye olduğundan Peygamberden مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ “Arkadaşlarında (Peygamber’de) delilikten eser yoktur.” cümlesiyle deliliği nefyederek, onları söyledikleri hakkında düşünmeye çağırmaktadır. Bu durumda mana: “Söyledikleri hakkında düşünmüyorlarmı?” şeklinde olur.⁴⁰¹

3.4.6. Vakf’tan Sonra İsti’nafı Belirtmesi

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبُعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَعَيْرٍ مُخَلَّقَةٍ لِنَبِّئَنَّ لَكُمْ⁴⁰² وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ⁴⁰³ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ

³⁹⁸ A’raf 7/39.

³⁹⁹ Nesefi, Medarik, I/567-68.

⁴⁰⁰ A’raf 7/184.

⁴⁰¹ Nesefi, Medarik, I/621.

أَزْدَلِ الْعُمْرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ۖ وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ

بِهَيْجٍ

“Ey insanlar! Ölümünden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir "alaka"dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir "mudga"dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdirdiyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin. Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz, onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.”⁴⁰² Anlamındaki âyette *وَتَقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ* cümlesi *لِنُبَيِّنَ لَكُمْ* terkinde yapılan vakf'tan sonra cümleyi isti'nafiyedir.⁴⁰³

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ثُمَّ نُنْبِئُهُمُ الْآخِرِينَ

“Biz öncekileri helâk etmedik mi? Sonra (inkârcı Kureyş gibi) arkadan gelenleri, onlara katacağız.”⁴⁰⁴ Anlamındaki âyetlerde 17. âyet Mekkelilere bir tehdit olduğundan 16. ayette vakf yapıp 17. âyette isti'nafi yapılır. Bu duruma göre mana “Öncekiler gibi yalanladıkları için, öncekilere yaptığımızın aynısını sonrakilerede yapacağız.” şeklinde olur.⁴⁰⁵

3.4.7. Vakf Ve İbtidâ Konusunda Okuyanı Muhayyer Bırakması

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ ۚ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ ۗ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

⁴⁰² Hac, 22/5.

⁴⁰³ Nesefi, *Medarik*, II/427.

⁴⁰⁴ Murselat 77/16-17.

⁴⁰⁵ Nesefi, *Medarik*, III/585; Zemahşeri, IV/679.

*Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.”*⁴⁰⁶ Anlamındaki âyette Nesefi okuyanı yapacağı takdire göre muhayyer bırakmıştır. Örneğin *وَهَمَّ بِهَا* terkiibini kaseem hükmünden çıkarıp cümleyi ibtidâiye yapan okuyucunun *وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ* terkiibinde vakf yapma muhayyerliğinin olduğunu belirtmektedir. Okuyucu dilerse *وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ* terkiibinde vakf yapmayı *وَهَمَّ بِهَا* terkiibini kaseemin hükmüne dâhil edebilir.

İki takdire göre mana:

1. *Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti.*

2. *Andolsun ki kadının canı Yusuf’u istedi, Yusuf da ona karşı ilgi duydu.*⁴⁰⁷

3.4.8. Âyetin Tefsirine Göre Vakf ve İbtidâ Yapması

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَاذْنَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُ مَا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ

*“Andolsun, senden önce biz nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Peygamberler onlara apaçık mucizeler getirdiler. Biz de suç işleyenlerden intikam aldık. Mü’minlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır.”*⁴⁰⁸ Anlamında âyette geçen *حَقًّا* kelimesinde vasl yapmak daha doğru olsa da bazen bu kelimedede vakf yapıлып *عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ* terkiibinde ibtidâ yapılır.

İki duruma göre mana:

1. Vasl durumuna göre: *mü’minleri peygamberlerle beraber kurtararak onlara yardım etmek bizim üzerimize haktır.*

⁴⁰⁶ Yusuf 12/ 24.

⁴⁰⁷ Nesefi, *Medarik*, II/103; Zemahşeri, II/456.

⁴⁰⁸ Rum 30/ 47.

2. Vakf durumuna göre: *Allah'ın intikamı haktır.*⁴⁰⁹

3.4.9. Sebep Bildirmeden Vakf ve İbtidâ Yapması

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا

“Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. İnkâr edenler ise, hakkı batılla çürütmek için mücadele ederler. Âyetlerimizi ve kendilerine yapılan uyarıları alaya alırlar.”⁴¹⁰ Anlamındaki âyette herhangi sebep bildirmeden وَمُنذِرِينَ kelimesinde vakf yapılacağını وَيُجَادِلُ kelimesiyle ibtidâ yapılacağını yazmıştır.⁴¹¹

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

“O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar.”⁴¹²

Anlamındaki âyette her hangi bir sebep belirtmeden bu âyette vakf yapılır diye yazmıştır.⁴¹³

3.4.10. Âyetler Arası Münasebeti Korumak İçin Vakf Yapmaması

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

“Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.”⁴¹⁴

Anlamındaki bu iki âyetin birinci âyet olan لَا يُؤْمِنُونَ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ sonrakı âyet olan إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ وَاَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ mana olarak münasebeti devam ettiğinden âyetler arası vakf yapılmaz.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ Neseîi, *Medarik*, II/705; Beyzavî, IV/209; Zemahşeri, III/484.

⁴¹⁰ Kehf 18/56.

⁴¹¹ Neseîi, *Medarik*, II/307

⁴¹² Kadir 97/ 4.

⁴¹³ Neseîi, *Medarik*, III/666

⁴¹⁴ Yunus 10/96-97.

⁴¹⁵ Neseîi, *Medarik*, II/41

3.4.11. Takdir Edilen İraba Göre Vakf ve Vasl Yapması

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلَ ۗ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ
رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا

“Allah’ın, kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getirmesi konusunda peygambere bir darlık yoktur. Daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah’ın kanunu böyledir. Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür. O peygamberler ki Allah’ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah’tan korkarlar ve O’ndan başka kimseden korkmazlar.”⁴¹⁶ Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter. Anlamındaki âyetlerde 39. âyette geçen ismi الَّذِينَ mevsulu 38. ayette geçen فِي الَّذِينَ ismi mevsulunden bedel yaptığımız takdirde iki âyet arası vakf yapılmayıp vasl yapılır. Ancak 39. ayette geçen ismi mevsulun başına هُمْ takdir edip ref yaparsak veya أَعْنِي takdir edip nasb yaparsak bu durumda 38. âyetin sonunda vakf yapılır.

Üç takdire göre mana:

1. Bedel olmasının takdiri: Allah’ın, kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getirmesi konusunda peygambere bir darlık yoktur. Daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah’ın kanunu böyledir. Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür. O peygamberler ki Allah’ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah’tan korkarlar ve O’ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.

2. Ref olmasının takdiri: Allah’ın emirlerini duyuranlar o peygamberlerdir. Allah’tan korkarlar ve O’ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.

---

⁴¹⁶ Ahzab 33/38-39.

3. Nasb olmasının takdiri: *Allah'ın emirlerini duyuran o peygamberleri kastediyorum.*

*Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.*⁴¹⁷

3.4.12. Vakf ve İbtidâ Durumuna Göre Âyeti Tefsir Etmesi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

“Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Peygamber'i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da, açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur.”⁴¹⁸ Anlamındaki âyette تُلْفُونَ fiilini لَا تَتَّخِذُوا fiilinin zamirinden hal olduğunu kabul edersek, bu takdirde hal ile zilhalin arası ayrılamayacağından vakf yapılmaz.

Bu duruma göre mana: “Sevginizi gösterdiğiniz dostlar edinmeyin.” şeklinde olur.

Ancak تُلْفُونَ fiilini أَوْلِيَاءَ kelimesinde yapılan vakftan sonra tevbih (azarlama) için ibtidâ yapılırsa mana: *Size gelen gerçeği inkâr edenlere sevgi mi göstereceksiniz?* Şeklinde olur.⁴¹⁹

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا

⁴¹⁷ Neseî, *Medarik*, III/34.

⁴¹⁸ Mümtetine 60/1.

⁴¹⁹ Neseî, *Medarik*, III, s.466; Zemahşeri, IV, s. 512; Beyzavi, V, s. 204.

“Bunlar kendilerine; Rabbinden, göklerin ve yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbinden, Rahmân’dan bir mükâfat, yeterli bir ihsan olarak verilmiştir. Onlar, Ruh’un (Cebrail’in) ve meleklerin saf duracakları gün Allah’a hitap edemeyeceklerdir. Sadece Rahmân’ın izin vereceği ve doğru söyleyecek olan kimseler konuşabilecektir.”⁴²⁰ Manasına gelen bu iki âyette, ikinci âyette geçen *يَوْمَ* zarfının mutaallakını 37. âyette geçen *خَطَابًا* kelimesi yaptığımız takdirde birinci âyette vakf yapılmaz.

Bu durumda mana“Onlar, Ruh’un (Cebrail’in) ve meleklerin saf duracakları gün Allah’a hitap edemeyeceklerdir.” şeklinde olur.

Ancak *يَوْمَ* zarfının mutaallakını 38. âyette geçen *يَتَكَلَّمُونَ* kelimesini yaptığımız takdirde 37. ayette vakf yapılır.

Bu durumda mana“Ruh (Cebrail) ve melekler saf saf olup durduğu gün, Rahmân’ın izin verdiklerinden başkaları konuşmazlar.” şeklinde olur.⁴²¹

---

⁴²⁰ Nebe 78/37-38.

⁴²¹ Neseî, *Medarik*, III, s.593.

SONUÇ

Hayat kitabımız olan Kur'an-ı Kerîm'in öğretilerinden faydalanmak Allah'ın istediği doğrultuda dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmak Kur'an'ı Kerîmin iyi bir şekilde anlaşılıp hayata tatbik edilmesiyle mümkündür. İstenilen manaların elde edilmesi, Kur'an'ın ahkâmının anlaşılması ve en önemlisi Allah'ın muradının bilinmesi, bu kitabın doğru okunmasıyla da sıkı bir ilişkisi vardır.

Vakf ve ibtidâ ilmi, kur'an ilimleri olarak bilinen ilimler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Vakf, mananın ve maksadın tamam olduğu, uygun duraklarda okumayı kesip nefes almak; ibtidâ ise mana bütünlüğüne uygun düşen yerlerden başlamak suretiyle Kur'an-ı Kerim'i okumak demektir. Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlüyle başlayan vakf ve ibtidâ ilminin kökeni, Hz. Peygamber'e ve ashabına kadar uzanmaktadır. İbn Ömer (r.a)'in, "Muhammed (sav)'e belirli bir sûre indirilirdi de günümüzde sizin Kur'ân'ı öğrendiğiniz gibi biz de onun helâlini, haramını ve vakf edilmesi gereken yerlerini öğrenirdik." şeklindeki rivayeti sahabenin Kur'ân'ı öğrendikleri gibi nerede vakf yapılması gerektiğini öğrendiklerine dair bir delildir. Aynı zamanda sahabeden sabit olmuş bir icmâdır. Ayrıca Cezeri'nin aktardığına göre hocalarının vakf ve ibtidâ yapılacak yerleri parmaklarıyla göstermeleri ve bu ilmi bilmeyenlere de icazet vermemeleri bize bu ilmin önemini göstermektedir. Kur'an-ı Kerîm ilimlerinin gelişmesi paralelinde ilk zamanlar müşâfêhe yoluyla aktarılan bu vakf ve ibtidâ ilmi hicri ikinci asrın başlangıcından itibaren müstakil eserlerde tedvin edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle Kur'an-ı Kerîm'de vakf ve vasl yapılması gereken yerleri göstermek için her kıraât imamı kendine göre bir takım işaretler geliştirmiştir. Aynı konuyla ilgili birçok eser olmasına rağmen Muhammed b. Tayfur es-Secavendi tarafından düzenlenen işaretler kabul görmüş ve daha sonra yapılan bir takım ilavelere rağmen bu işaretlere Secavendi'ye nisbetle "Secavend" denilmiştir. Bugün mevcut mushaflarda bu işaretler kullanılmaktadır. Vakf ve ibtidâ ilmi müstakil eserlerde kendine yer bulmasının yanında özellikle tefsirlerde bolca yer

bulmuştur. Bunun sebebi vakf ve ibtidâ ilminin hem Kur'an-ı Kerîm'in kıraâtıyla hemde tefsiriyle ilgili olmasıdır. Bu ilimle ilgili olarak İslâm literatüründe hemen hemen her asırda muhtelif eserler yazılmıştır. Ülkemizde de bu literatüre paralel olarak son dönemde olmak üzere vakf ve ibtidâ alanında gerek doktora tez ve makale, gerekse eserler te'lif edilmiştir.

Çalışmamızda öncelikli olarak dirayet tefsirinin üstatlarından olan Neseî'nin hayatı, ilmi ve eserleri hakkında elde edebildiğimiz kadarıyla bilgi verilmiştir. Kendisinden önce birçok âlimin eserini incelemiş olması, tefsir, hadis, Arap dili, şiir, belağat vb. alanlara olan hâkimiyeti sebebiyle tefsirinin kalitesini ortaya koymuş olup eseri inceleyenlere geniş bir mirasla yüzleşme imkânı tanıdığı için çalışmamızda Neseî'nin tefsirindeki vakf ve ibtidâyâ dair bilgi ve referansları inceledik. Kıraât ilmi ve Kur'an-ı Kerîm tefsiri için önemli olan vakf ve ibtidâ ilminin, Özellikle Kur'an-ı Kerîm tefsirinde doğru mananın ortaya konulması hususunda etkin role sahip olduğuna şahit olduk. Ayrıca vakf ve ibtidâ ilminin Kur'an-ı Kerîm'in tümünü ele alması sebebiyle bu ilmin Kıraât, İslâm Hukuku, Nahiv, Belağat, Kelam gibi ilimlerle sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu gördük. Çalışmamızda bu ilimlerle olan ilişkilere yer verilmiş ve bu ilmi ele alırken olması gereken zenginlik yansıtılmış, aynı zamanda bu alanla ilgili geniş bir inceleme sahasının oluştuğu belirtilmek istenmiştir. Ayrıca, vakf ve ibtidâ ilminin âyetlerin anlamı ile olan irtibatı ortaya konulmaya çalışılmış, bu bağlamda öncelikle konuyla alakalı kavram ve yapılan tasnifler ele alınmıştır. Ardından vakf-ibtidâ meselesinin önemi ve anlam üzerindeki etkin rolü örnek âyetler çerçevesinde incelenerek Kur'an-ı Kerîm tefsiri üzerindeki ehemmiyeti ilmi ve akademik camianın dikkatine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Hasan, *Arap Dili Dil Bilgisi*, Tekin Kitabevi, Konya-1989.

ASKALANİ, Ahmed b.Ali b.Muhammed b.Hacer, *Ed-Dureru'l-Kamine Fi A'yani'l-Mieti Es-Samine*, Daru'l-Ceyli Beyrut, tsz..

AZİMÂBADİ, Ebü't-Tayyib Muhammed, *Avnu'l-Mabud Şerhu Süneni Ebi Davud*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-1971.

BAYSAL, Sıddık, *Ebu'l-Berekât en-Neseî'nin Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil Adlı Eserinde Tefsir-Te'vil İlişkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-2015.

BEYZAVİ, Nasiruddin Ebu Said, Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzavi *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* (thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aş'li) Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut-tsz..

BULANIK, Harun, *Neseî Tefsirinde İ'câzu'l-Kur'an-ı Kerîm*, Fırat Ü. SBE. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ-2005.

CAHİZ, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el-Beyan ve-t-Tebyin* (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hancı, Kahire-1998.

CEMALU'D-DİN, Abdullah b. Yusuf b. Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-1971.

CEVHERİ, İsmail b. Hammad, *es-Sihah Tacu'l-Luğa ve Sihahi'l-Arabiyye* (thk. Ahmed Abdulgafur Attar), Daru'l-İlmi'l-Melayin, Beyrut-1987.

CEVZİ, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Fununu'l-Efnan fi Uyuni Ulumi'l-Kur'an-ı Kerîm*, Daru'n-Neşr, Beyrut-1987.

CEZERİ, Şemsuddin Ebu'l-Hayr, Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kiraât*, (Ta'lik yazan: eş-Şeyh Enes Mahra), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-2001.

_____ *Gayetu'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra* (thk. Gotthelf Bergsträsser), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrut-2006.

CÜRCANİ, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid, eş-Şerif, *et-Ta'rifat* (thk. Matbaanın gözetimine bir komisyon) daru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut-1983.

ÇETİNER, Bedrettin, *Ebu'l Berekât Abdullah İbn Ahmed en-Neseî ve Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl Adh Eseri*, MÜ İFAV yay, No 89, İstanbul-1995.

_____ *Ebu'l-Berekât en-Neseî ve Medârik Tefsiri*, İstanbul-1995.

DANİ, Osman b.Said b. Osman b. Ömer, Ebu Amr ed-Dani, *el-Müktefa fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, (thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'âşi), Muessesetu'r-Risale, Beyrut-1987.

EBU HÜSEYİN, Ahmed b.Faris b. Zekerriyya, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa* (thk. Abdusselam Muhammed b. Harun), Daru'l-ceyl, Beyrut tsz..

EBU'L-BEREKÂT en-Neseî, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, Daru İbn-i Kesir, Beyrut-2013.

DEVSERİ, İbrahim b. Said b.hamad *Muhtasaru'l-İbarat Li-mu'cemi Mustalahatu'l-Kiraât*, Daru'l-Hadara, Riyad-2008.

ERSÖZ, Muhammed, Vakf-ı murâkebe ve Kur'an-ı Anlamaya etkileri, *N.E.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 40, 2015.

HAMEVİ, Yakut b. Abdullah, *M'ucemu'l-Buldan* (thk: Ferid Abdulaziz el-Cüнди), Daru'l-Kutubu'l İlmiyye, tsz..

ENBÂRÎ, Muhammed b. El-Kasım b. Muhammed b. Beşşar Ebubekir, *İzahu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ fi Kitabillah* (thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan) Macmeû'l-Luğati'l-Arabiyye, Şam-1971.

ENSARÎ, Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed b. Zekeriyya el-Ensari, Zeynuddin Ebu Yahya es-Seniki, *el Maksad li-Telhisi Mâ fi'l-Murşid fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, Daru'l-Mushaf, y.y.-1985.

FARABÎ, Ebu İbrahim, İshak b. İbrahim, *Divanu'l'Edeb* (thk. Dr. Ahmed Muhtar Ömer), Müessesetu Dari eş'sa'bi, Kahire 2003.

FEYYUMÎ, Ebu'l-Abbas, Ahmed b. Muhammed b. Ali, el-Hemevi, *el-misbahu'l'-munir fi garibi şerhi'l'-kebir*, el-mektebetu'l'-ilmiye, Beyrut- tsz.

HASAN İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslam es'Siyasi ve'd-Dini ve's-Sekafi ve'l-İctimai*, Daru'l-Ceyl, Beyrut-1996.

HASAN, Abbas, *en-Nahv'l-Vafi*, Daru'l-Meârif, y.y., tsz.

HUDARÎ BEG, Muhammed, *Muhadaratu Tarihi'l-Ümeme'l-İslâmîyye* (thk. Şeyh Muhammed Osmanî), Daru'l-Kalem, Beyrut-1986.

HÜZELÎ, Yusuf b. Ali b. Cabbare b. Muhammed, Ebu'l-Kasım, el-Yeşkuri el-Mağribi, *el-Kamil fi'l-Kıraât ve'l-Arbaîne'z-Zaideti Aleyha*, (thk. Cemal b. Seyyid) Müessesetu Sema, y.y., 2007.

İBNİ KESİR, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşi el-Basri, *el-Bidaye ven-Nihaye*, Mektebetu'l-Maarif, Beyrut-1988.

İBNİ MANZUR, Ebu'l-fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem el-İfriki, *Lisanu'l-'Arab*, Dar Sadır, Beyrut-1993.

İBNİ NEDİM, Ebu'l-Ferec Muhammed b.Ebi Ya'kub, *El-Fihrist fi Ahbari'l-Ulemai'l-Musannifin mine'l-Kudamai ve'l-Muhdisine ve Esmai Kutubihim* (thk. Rıza Tecdüd el-Mazendavi), t.y., y.y..

İBNU'L-ESİR, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kamil fi't-Tarih*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-2003.

İBNİ ŞAH, Şeyh Muhammed Abdulhak b. Şah el-Hindi *el-Hanefi, el İklil Ala Medariku't-Tenzil*, Daru'l-kutubu'l-İlmya Beyrut-1971.

İSFEHANİ, Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed, Rağıp el-İsfehani, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an-ı Kerîm* (thk. Safvan Adnan ed-Davudi), Daru'l-Kalem ed-Daru's-Şamiyye, Dımaşk Beyrut-1992.

KATİB ÇELEBİ, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-Zunun an Esami'l-Kutubi ve'l-Funun*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-1941.

KAYHAN, Veli, *Vakf ve İbtidâ ilmi ve Kur'an-ı Kerîm Tefsirindeki Yeri*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahîyat Fakültesi Dergisi, 2006.

KAZVİNİ, Ebu'l-Hasan, Ahmed b.Faris b. Zekeriyya er-Razi, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga* (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Daru'l-fikr, Beyrut-1979.

KADİ, Abdulfettah, *el-Budûru'z-Zahira fi'l-Kiraati'l-Aşri'l-Mütevâtire*, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyy, Beyrut- 2004.

KOMİSYON, *el-Mevsuatu'l-Arabiyyatu'l-Muyessere*, Daru'l-ihya et-Turasi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan-2009.

KUTLUBOĞA, Kasım b. Kutluboğa es-Sodoni Ebu'-Fida, *Tacu't-Teracim*, Daru'l-kalem, Beyrut, t.y..

LEKNEVÎ, Muhammed Abdulhayy, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, Mısır-1324.

MAVİL, Kılıç Aslan, “*Bir Hanefî-Mâtürîdî Âlimi; Ebu'l-Berekât en-Neseî*”, *UÛİFD*, sa. 1, 2003.

MUHAMMED, İzzet Şahate Kerrar *el-Vakfu'l-Kur'an-ı Kerîm'i ve Eseruhu fî't-Tercih İnde'l-Hanefiyye*, Müessestu'l-Muhtar, Kahire-2003.

MUHAYSİN, Muhammed b. Muhammed Salim, *el-Hadi Şerhu't-Tayyibet'n-Neşr fî'l-Kraâti'l-Aşr*, Daru'l-Ceyl, Beyrut-1997.

NAHHAS, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail *el-Kat'u ve'l-İtinâf* (thk. Abdurrahman b. İbrahim el- Matrudi), Daru Alemi'l-Kutub, Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suudiyye-1992.

NUVEYRÎ, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali en-Nuveyri, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî Kiraâti'l-Aşr* (thk. Macdi Muhammed Surur Sa'd Baslum), Daru'l-Kutubi'l-İlmiya, Beyrut-2003.

ÖNDER, Mustafa Kemal, *Ebu'l-Berekât en-Neseî'nin Kırâattaki Yeri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta-2002.

SAKAFÎ, Rahab Muhammed Müfid, *Hilyetu't-Tilave fî Tecvidi'l-Kur'an-ı Kerîm*, y.y., 2008.

SECAVENDÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Tayfur, *İlelü'l-Vukuf* (thk. Muhammed b. Abdullah el-İdi), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad-2006.

_____ *Kitabu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, (thk. Dr. Muhsin Haşim), Daru'l-Menahic, Amman-Ürdün-2001.

SEZGİN, Fuat, *Tarihu't-Turasi'l-Arabî* (arapçaya çeviren; Dr. Mahmud Fehmi Hicazi) İdaretu's-Sekafeti ve'n-Neşri, Riyad-1991.

SUYUTİ, Abdurrahman b. Ebubekir, Celaluddin *el-İtkan fi Ulumi 'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl), el-Hey'et'u'l-Mısriyyetu'l-Ammetu li'l-Kuttab, Mısır-1974.

TEMEL, Nihat, *Kur'an-ı Kerîm Kıraâtında Vakf ve İbtidâ*, M.Ü. vakfı yayınları, İstanbul-2001.

TETİK, İbrahim, *Vakf ve İbtidâ İlminin Âyetleri Anlamlandırmadaki Etkisi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum-2012.

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul-1969.

UŞMUNİ, Ahmed b. Muhammed b. Abdulkerim, *Menaru 'l-Huda fi-Beyani 'l-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmya, Beyrut-2002.

ÜNAL, *Ebu'l-Berekât en-Neseî, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Çev. Harun Ünal, Ravza Yayınları, İstanbul 2003.

YEŞİLYURT, Temel, “*Ebu'l-Berekât en-Neseî ve “el-Umde” Adlı Eseri*”, *HÜİFD*, III/1992.

YILDIZ, Âlim, *Kur'an-ı Kerim'deki Vakf İşaretleri Secavend*, Somuncu Baba Dergisi, Mart 2011, Sayı 125.

YÜKSEL, Ali Osman, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, İFAV. Yayınları, İstanbul-1996.

ZEBİDİ, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el-Hüseyini, Ebu'l-Fadl, *Tacu 'l-Arus min Cevahiri 'l-Kamus* (thk: Komisyon) Daru'l-Hidaye, y.y., t.y..

ZEHEBİ, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve 'l-Mufessirun*, Mektebetu Vehbe, Kahire-2000.

_____ *Et-Tefsîr ve 'l-Müfessirîn*, Mısır-1976.

ZEMAŞŞERİ, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer el-Harizmi ez-Zamahşeri, *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyunu'l-Ekavil fi Vucuhi't-Te'vil* (thk. Mahmud b. Ömer ez-Zamahşeri Ebu'l-Kasım, Daru'l-Marife, Beyrut-2009.

ZİRİKLİ, Hayruddin, *el-A'lam Kamusu Teracim*, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, Beyrut-Lübnan-2002.

ZERKEŞİ, Ebu Abdillan Bedru'd-Din Muhammed b. Abdillan b.Bahadır, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebu'l-fadl), Daru'l-Ma'rife Beyrut-1957.

ZÜRKANİ, Muhammed Abdulazim, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, Matbaatu-İsa, Mısır-1943.